

Zafere Kadar Sürekli Devrim!

marksist bakış

Sayı: 72- 100TL

simülasyonla gerçeklik arasında

- Dijital Platformlarda Emek, Tüketim ve Hegemonya
- Yabancılaşma
- Acemoğlu Haklı Mı?
- Your Party Örneği ve Entrizm
- Filistin'in Tek Reçetesi: Sürekli Devrim
- Bilim Devrimi Neden Avrupa'da Gerçekleşti?
- Zorunlu bir Cevap: Nepal Deneyimi Işığında Maoizm ve Sürekli Devrim
- Kapitalizmin Üvey Evladı Keynes

içindekiler

2 >perspektif<
**Dijital Platformlarda Emek,
Kültür ve Hegemonya**
-Emre Güntekin

8 >teori<
Yabancılaşma
-Bahar İmra

13 >perspektif<
Acemoğlu Haklı Mı?
-Güneş Gümüş

18 >dünya<
**Your Party Örneği ve
Entrizm**
-V. Arslan

26 >dünya<
**Filistin'in Tek Reçetesi:
Sürekli Devrim**
-Derya Koca

31 >bilim<
**Bilim Devrimi Neden
Avrupa'da Gerçekleşti?**
-Denizhan Eren

38 >perspektif<
**Zorunlu Bir Cevap: Nepal
Deneyimi Işığında Maoizm
ve Sürekli Devrim**
-V. Arslan

44 >iktisat<
**Kapitalizmin Üvey
Evladı Keynes**
-Davud Caner B.

Spartaküs Kültür Sanat
**Spartaküs Kültür Sanat
Youtube'da!**

MARKSİST BAKIŞ - Politik Dergi

Yayın Sahibi: Spartaküs Yayıncılık ve Tic. Ltd. Şti.
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Engin Kara
Yayın Türü: Yaygın süreli, aylık
Yıl: 21 - Sayı: 72 - Aralık 2025 Fiyatı: 100 TL
Yayın İdare Adresi: Yakuplu Mah. Hürriyet Bulvarı
Skyport Sitesi Skyport Residence Blok No: 1/151
Beylikdüzü İstanbul
Tel: 0 538 765 36 69

Baskı: Özdemir Matbaacılık
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Topkapı Odin
Center
No: 28/245 Zeytinburnu İstanbul
Tel: 0212 577 54 92

DİJİTAL PLATFORMLARDA EMEK, TÜKETİM VE HEGEMONYA

Emre Güntekin

“Telefon elimdeyken sadece vakit harcamak yerine, kazanmaya başladım...

Biliyorum, ilk başta ben de ‘Nasıl yani? Gerçekten olur mu?’ dedim.

Ama ... sayesinde öğrendim ki, aslında hepimiz telefon kullanıyoruz; önemli olan onu nasıl kullandığımız...

Ben story atmaya, reels çekmeye devam ettim. Ama bu kez ‘boş vakit’ değil, ek gelir getiren bir sistemin parçası oldum.

Tek maaşa mecbur kalmadan, Evde kahveni içerken bile sipariş alarak, Sürekli güncellenen bir eğitimle kendimi geliştirerek...

Artık ‘ay sonunu nasıl getireceğim?’ demek yerine, ‘daha fazlası için ne yapabilirim?’ diye soruyorum.

Ve en güzeli de: Bu fırsat sadece bana özel değil! Senin de elinde aynı telefon var, değil mi?

Eğer sen de ‘Acaba bende yapabilir miyim?’ diye düşünüyorsan, DM’den yaz, sana tüm detayları anlatabayım.

Belki de bir story, senin de hayatını değiştirir.”

Instagram’da ekran kaydırırken karşımıza çıkan sayısız fırsat kapısından biri... Eşitsizliğin bu kadar

derin, güvencesizliğin bu kadar genelleştiği bir dünyada sayısız insanı gıdıklayabilecek bir çağrı...

Bu ilan dijital ağlar etrafında yeniden şekillenmeye bağlayan neoliberal üretim ilişkilerinin öne çıkardığı argümanları önümüze seriyor: Geçim sıkıntısı mı çekiyorsun, elinde akıllı telefon gibi bir araç var. İşte biz de sana bir fırsat kapısı açıyoruz. Sen de ay sonunu getirmeye yetmeyen maaşını destekleyebilirsin hem de evde kahve keyfi yapmaya olanak tanıyacak bir esneklikle! Eğer şansın yaver giderse belki de tek bir story ile sen de sosyal medyada sıkça karşına çıkan influencerların, fenomenlerin, celebritilerin (adına ne dersiniz deyin) arasına katılma şansı yakalayabilirsin!

Yüzeysel bakıldığında sosyal medya ağları; sosyal etkileşimin ve bilgi akışının bir alanı olarak görünür. Ancak bu örnekten hareketle artık dijitalleşmenin üretim ilişkilerinin bir uzantısı haline geldiği açıktır. Ekonomik alandan başlayarak politik ve kültürel alanlara da yayılmaya başlayan; başta cep telefonları olmak üzere akıllı cihazların hayatımızın her alanını sarmasına karşı koymanın imkânsız hale geldiği yeni bir dönüşüm süreci içerisindeyiz. Bu süreci

salt ekonomik yönleriyle değil, politik ve kültürel etkileriyle birlikte ele almak gerekmektedir.

Dijital Platformlar ve Neoliberal Üretim İlişkileri

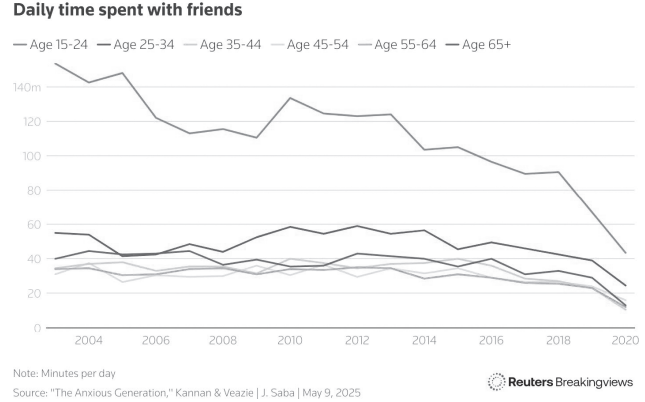
Dijital teknolojilerin gelişimiyle birlikte yeni bir şekillenme sürecine giren üretim ilişkileri, bununla birlikte yeni bir insan tipolojisi, yeni bir kültür, yeni ahlaki kalıplar, yeni ideolojik araçlar üretmekten imtina etmiyor. Bu aslında her zaman kaçınılmaz bir sonuç olmuştur: Endüstriyel kapitalizmin geliştiği 19. yüzyılda ve bunun Fordizm gibi yeni organizasyon biçimleriyle taçlandırıldığı 20. yüzyılda sanayi işçi sınıfı katı bir üretim disiplini ve işbölümü altında çalışmak ve hayatını da buna göre organize etmek zorundaydı. Vardiya düzenleri belirliydi. Gündelik yaşam da buna göre organize edilmek zorundaydı ve boş zamanlar da keskin sınırlarla belirlenmişti. Köprü'nün altından çok sular aktı. Üretim ilişkileri dönüştüğü ölçüde işçi sınıfı da bu dönüşümden nasibini aldı. Dijital kapitalizmin üretmek istediği yeni insan modeli, 1970'li yıllarda başlayan neoliberal dönüşümün zirve noktası olarak karşımızda duruyor: İşbölümü yerine rekabet, dayanışma ve örgütlülük yerine bireycilik, hızlı bir şekilde zenginleşme ihtirası ön plana çıkıyor. Çalışma ilişkileri de aynı şekilde dönüştürüyor: iki ayrı sınıfın pazarlığına ve karşılıklı uzlaşmanın sonucu olarak ortaya çıkan toplu sözleşme pratiklerine alan açan emek rejiminin yerine kuralsızlığın, güvencesizliğin, esnekliğin türlü biçimlerinin ikame edildiği bir tür kölelik rejimi... Sosyal medya da böyle bir kapitalizmin inşasında önemli bir araç olarak öne çıkıyor.

Elbette dijital teknolojilerin gelişiminin hayatımıza getirdiği kolaylıkları tartışmak yersiz kaçır. Ancak insanlığı dünden daha derin bir metalaşma sürecinin içine iten bu başkalaşımın zaman içerisinde kabullenilmiş olması kapitalizmin ayrı bir yeteneğidir. Gramsci'nin deyişiyle *"Hegemonya, yalnızca zorlama ile değil, rıza ile de kurulur. Bu rıza, egemen sınıfın dünya görüşünün 'doğal' ve 'ahlaki' olarak benimsemesiyle sağlanır."* Özellikle 2008 kriziyle birlikte başlayan daralmayla ve bilhassa Covid-19 pandemisinin de hızlandırıcı etkisiyle beraber dijital platformların dominasyonu daha da belirginleşti. META (Facebook, Instagram, Whatsapp), Alphabet (Google, Youtube), Twitter (yeni adıyla X), TikTok,

WeChat, Telegram, Snapchat, Netflix, Pinterest... 2008–2012 yılları arasında Facebook kullanıcı sayısı 100 milyondan 1 milyara yükselirken; Twitter'ın aktif kullanıcı sayısı ise 6 milyondan 200 milyona çıktı.² Bu insan kaynağı devletlerin daha çok ilgisini çekmeye başlarken, tekno-kapitalistler politik yaşama daha fazla entegre olmaya başladılar ve Elon Musk örneğinde olduğu üzere her ne kadar son dönemde geri plana itilmiş olsalar da burjuva elitlerin en gerici unsurlarıyla işbirliğine giriştiler ve aşırı sağın itici gücü oldular.

İşli Dünyalar, Kazananlar, Kaybedenler: Influencer Ekonomisi

Meselenin iktisadi boyutuna geçmeden önce sosyal medyanın toplumsal ilişkileri, adına tezat bir şekilde, ne denli negatif yönde etkilediğine kısa bir örnek verelim. 2004-2020 yılları arasında arkadaşlarla harcanan zamanın nasıl dramatik bir şekilde azaldığını aşağıdaki grafikten görebiliyoruz. Bilhassa da genç kuşaklar arasında:

Sosyal medyanın daha az iletişim kuran, daha çok içine dönen ve sosyal tatmini gerçek ilişkiler içerisinde aramaktan vazgeçen bireylerden inşa edilen bir toplumsal formun oluşumuna katkı sunduğu yadsınamaz. Vakitlerimizin büyük bölümü bize sınırsız bir içerik terörü vadeden sosyal medyada geçiyor. Tabloda özellikle genç bireylerde 2018 sonrası arkadaşlarla geçirilen vakitte yaşanan azalmanın hızlanması ancak dönemin ruhuyla anlaşılabilir. Covid-19 pandemisi, kaybedilen işler, yoksullaşmanın hızlanması... İnsanlar için sosyal hayata tutunmanın en önemli araçları sosyal medya

1 Antonio Gramsci, Hapishane Defterleri, çev. Kenan Somer, İstanbul: Belge Yayınları, 2003, s. 165–170

2 Pew Research Center (2013). The Demographics of Social Media Users — 2005–2013, <https://www.pewresearch.org/internet/2013/12/30/the-demographics-of-social-media-users-2005-2013/>

4 Perspektif • Dijital Platformlarda Emek, Tüketim ve Hegemonya

ağları ve Netflix gibi eğlenceye en maliyetsiz ve kısa yoldan erişim sağlayan araçlar oldu. Kriz sermaye için bir nevi yeni fırsat kapılarını araladı. Dahası bu tür platformlar kitlelerin sosyal gerçekliklerden uzaklaşmasının ve bir tür haz kültürünün içine hapsedilmesinin kanallarını yarattılar.

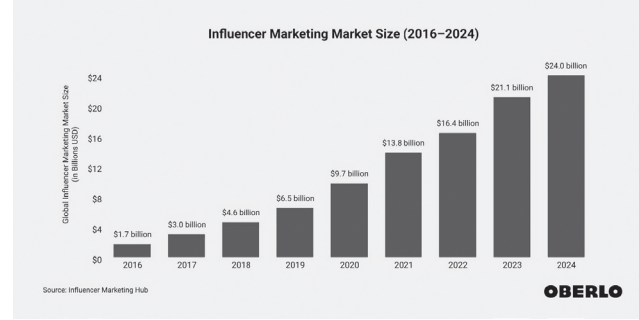
İnsanlık bu tür teknolojik yeniliklerin hayatımıza girenken toplumsal ve iktisadi yaşamı da dönüştürmesine yabancı değil. Örneğin Marx, kendi zamanında telgrafın gelişiminin üretimin ve ticaretin küreselleşmesinde nasıl hızlandırıcı bir etki yarattığını incelemiş ve Grundriss'e de şu sonuca varmıştı: "Sermaye zamansal engelleri aşar; mekân, onun için ortadan kalkması gereken bir engeldir... Ulaştırma ve iletişim araçlarındaki gelişmeler bu engelleri azaltır."³ Elbette bir yandan iletişim teknolojilerinin gelişmesinin insanlık için olumlu yanlarından uzun uzun bahsetmek mümkün. Kimsenin böyle bir ilerlemeye karşı çıkması da gerçekçi değil. Fakat meselemiz gelişen teknolojilerin sermaye birikim süreci içerisinde nereye oturtulması gerektiğidir.

Marx'ın da vurguladığı üzere zaman ve mekan şu anda kusursuz bir şekilde iç edilmektedir.

Kapitalist üretim ilişkileri içerisinde kol emeği ile birlikte zihinsel emek de sömürünün bir kaynağıdır. Günümüzde tarihsel bir eğilim olarak bu artık daha da

belirginleşmiştir. Özellikle de 2008 krizi ile başlayan ve günümüze kadar hızlanan bir sürecin ardından...

Yüksek işsizlik oranları ve genelleşen güvencesizlik koşullarıyla birlikte ekonomik yaşamdan dışlanan bireyler için sosyal medya da alternatif bir umut kapısı olarak ön plana çıktı. Teknoloji devleri sermaye birikim süreçlerinin merkezine yerleşerek kapitalizmin yeni genişleme araçları haline geldiler. Geleneksel medya karşısında reklam pastasına daha fazla hakim olmaya başladılar. Elbette kitleleri bunun araçları olarak bir piramit şeklinde örgütleyerek ilerlediler.

Bu işleyişin bir ayağı sosyal medyada karşımıza sıkça çıkan içerik üreticileri, fenomenler ya da bir diğer adıyla influencerlara dayanıyor. Influencer ekonomisi, buna artık endüstrisi de diyebiliriz, son on yılda muazzam bir genişleme yaşadı. 1,7 milyar dolarlık bir büyüklükten, 24 milyar dolarlık bir hacme yükseldi.

Başta da belirttiğimiz üzere sosyal medya artık sadece bir boş zaman geçirme alanı değil, ekonominin de önemli bir sahası... Milyonlarca insan için bu ekonominin bir parçası olma hayali eskisinden daha yaygın. Ancak bu ışıltılı dünyada pasta büyüdükçe rekabet de aynı ölçüde büyüyor. Kapitalist ekonominin yarattığı piramit bu alanda da aynen geçerli: En tepede "celebrity" yani "ünlü" isimler pastanın en büyük dilimini ele geçirirken aşağılara doğru inildikçe "ödül" küçülüyor.

Burada şöyle bir aldatmaca da söz konusu: Sözde sevdiğiniz işi yaparak, ilgi alanlarınıza yoğunlaşarak para kazanıyorsunuz. Oysaki muazzam bir emek süreci kurbanlarınızı bekliyor: Trendleri takip etmek, buna uygun içerik fikirleri üretmek, bunları performansla dönüştürmek, üretimi biçimlendirmek ve estetize etmek, sonsuz

3 Karl Marx, Grundrisse, Yordam Yayınevi, s.524

büyükteki içerik okyanusu içerisinde sıradışı işler ortaya çıkarmak sanıldığı kadar kolay olmuyor.

Dahası hem kişisel yaşamınız üretim süreci ile iç içe geçmek zorunda kalıyor hem de klasik mesai kavramı etkileşimin tek bir saniye bile duraksamadığı bir dünyada artık anlamını yitiriyor. Bütün bunların ardından tek bir story ile hayatınızı değiştirme hayali bu noktadan sonrakarı karşıya olduğunuz algoritma dünyasının insafına kalıyor. Şundan eminiz ki burada hiçbir şey tesadüflere bırakılmış değil. Trilyonlarca dolarlık piyasa değerlerine ulaşan Google gibi teknoloji devlerinin tek bir algoritma değişikliği ile internet üzerinden yayın yapan bağımsız medya kuruluşlarını nasıl batışa sürüklediğini yakın zamanda gördük.⁴ Dolayısıyla piramidin tabanında yer alan içerik üreticilerini piyasadan elimine etmek o kadar da zor olmayacaktır.

Bir fabrikada patronun kafasına göre yemek hakkınızı kaldırdığını düşünün. En kötü örgütlülük düzeyinde bile bu işçiler tarafından tepkiyle karşılanacak ve orada işlerin yürümesini zora sokacaktır. Bir patron böyle bir saldırıyı yaşama geçirirken iyi düşünmek zorunda. Ama teknoloji devleri bu ışıltılı dünyayı bir yandan böyle milyarlarca içerik üreticisinin emeği üzerine inşa ederken; diğer taraftan bu emeğin karşılığını gasp ederken düşünecek çok az şeyi vardır. Sizin içerik üretimini bırakmanız onun umrunda bile olmayacaktır. Nitekim sayısız insan bu boşluğu doldurmakta gecikmeyecektir. Bu dünyada itiraz hakkınız daha en başta üreticinin elinden alınmıştır.

Yapılan araştırmalar kapitalizmin şimdiye kadar ürettiği eşitsizlik biçimlerinin dijital dünyaya da aktarıldığını göstermektedir. SevenSix Agency tarafından 2024 yılı için hazırlanan **Influencer Ücretlendirme Raporu**'na⁵ göre

- Siyah influencerlar beyaz rakiplerine göre % 34,04,
- Güney Asyalılar % 30,70,

- Doğu Asyalılar % 38,40,
- Güneydoğu Asyalılar ise % 57,22 daha az kazanmaktadır.

Kapitalistlerin beyaz ekran yüzlerine yönelik sistematik tercihi, kimi dönemlerde kısa vadeli politika değişikliklerini dışlamamaktadır. Örneğin, Birtanya'da bir influencer ajansı çalıştıran Jessica Joseph Black Lives Matter eylemleri döneminde reklam verenlerin siyah influencerları daha fazla tercih ettiğini ifade ediyor.⁶ Eylemlerin bitişiyile birlikte bu ilginin keskin bir şekilde düştüğünü de ekliyor. Bu tarz çıktılara karşın platformlar, isteyen hemen herkesin influencer olarak para kazanabileceğini ve ödemelerin içerik üreticilerinin takip, beğeni, etkileşim gibi metriklerine dayalı olduğu için 'objektif' olduğunu iddia ediyorlar.

Influencer endüstrisinin pazar büyüklüğünün 2024 yılı için 24 milyar dolar olduğunu ifade etmiştik. Dijital platformların gelirleri ile karşılaştırıldığında bu tutar devede kulak görünüyor. Dahası veriler incelendiğinde kapitalizmin tekelleşme eğiliminin nasıl çarpıcı bir şekilde gerçekleştiği görülebilmektedir. 2024 yılında dijital reklam gelirleri ABD'de 258,6 milyar dolara ulaşırken; sosyal medya platformları bu gelirin 88,8 milyar dolarlık kısmını elde etti.⁷ Çarpıcı olan verilerden birisi ise bu gelirlerin giderek daha az sayıda tekelin elinde yoğunlaşmasıdır. Aralarında Google, Meta, Amazon gibi şirketlerin bulunduğu en büyük on şirket reklam gelirlerinin %80,8'ine el koymaktadır. Özellikle ABD başkanlık seçimleri, olimpiyatlar gibi büyük spor organizasyonları bu gelirlerin geometrik olarak artışına yol açarken; platform sahiplerinin yönelimleri de kitlelerin tercihlerinin şekillendirilmesinde belirleyici rol oynamaktadır.

Hal böyleyken, gençler arasında influencer olmak isteyenlerin sayısındaki hızlı artış şaşkırtıcı gelebilir. Ama gerçek şu ki kapitalizm artık en temel insani ihtiyaçların bile olağan şekillerde karşılanmasını imkânsız hale getiriyor. Böyle dönemlerde hızlı ve kestirme yollardan zenginleşme dürtüsünün baskın

4 Gazete Duvar neden kapandı, Google algoritma eleştirilerine ne diyor?, 14 Mart 2025, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c3rn1zyp5q8o>

5 SevenSix Agency's 2024 Influencer Pricing Report Reveals Stark Pay Disparities, https://www.sevensixagency.com/blog/sevensixagencyspricingreportrevealspaydisparities?utm_source=chatgpt.com

6 'The darker you are, the less you're worth': the influencer pay gap, 24 Haziran 2024, https://www.theguardian.com/media/article/2024/jun/24/darker-skin-lower-pay-influencer-pay-gap?utm_source=chatgpt.com

7 Internet Advertising Revenue Report, Full-year 2024 results, April 2025, https://www.iab.com/wp-content/uploads/2025/04/IAB_PwC-Internet-Ad-Revenue-Report-Full-Year-2024.pdf

gelmesi kaçınılmazdır. Sosyal medya böyle bir “olanak” sunmaktadır. Bu yüzden Z kuşağının %57’si influencer olmak istemektedir.⁸

Elbette tek zorlayıcı etken maddi zorunluluklar veya beklentiler değil. Kapitalizm, Gramsci’nin en başta değindiğimiz hegemonyanın nasıl inşa edildiği ile ilgili önermesine dönecek olursak, milyarlarca insanı, teknoloji devlerinin av sahasına dönüşen bu ağlara sadece maddi zorlayıcılarla hapsedemezdi. Kişisel yaşantılarımızın neredeyse tüm mahremiyetinin sosyal ağlara açılması, toplumsal ve kültürel normlarımıza oyun hamuru muamelesi yapılması ancak rıza mekanizmalarının güçlü tutulması ile mümkündür. Zuboff’un deyimiyle artık insanın kendisi ürün olmaktan çıkarak bir hammadde havuzuna dönüşür.⁹ Bu hammadde algoritmalara sizi nasıl şekillendirebileceği, sizi hangi ürünlere veya neyi tüketmeniz gerektiği konusunda yönlendirecek ipuçlarını sağlar. Yaptığımız paylaşımlar salt kişisel bir performans ifade etmez, aynı zamanda meta üretimini ve dolaşımını genişletici bir etki yapar. Kısacası, ortaya konan görünmeyen emek sermaye tarafından içerilmiştir. Fuchs’a göre artık her bir kullanıcı en mutlu anlarını, gezdiği yerleri, yediği içtiğini, okuduğunu, dinlediğini kitlelerle paylaşım açarken; birey burada artı-değer üreten birer dijital emekçiye dönüşmeye başlamıştır.

Meta piyasasının bu kadar genişlediği bir dünyada aynı zamanda tüketimin de hiç durmadan sürdürülmesi gerekmektedir. Kar kış, gece gündüz demeden bu sürdürülmelidir. Dijitalleşme ve e-ticaretin yaygınlaşmasıyla birlikte tüketmek artık oldukça zahmetsiz bir uğraştır. Üretici aynı zamanda tüketicidir. Tüketmek kadar, tüketimin arzuların yeniden üretildiği sosyal ağlarda bir performans dönüşürülmesi bir ihtiyaç haline dönüşmüştür. Neyi tükettiğiniz kadar nasıl tükettiğiniz de önemlidir. Influencer olabilenler çoğu zaman bunu en çarpıcı şekilde başarabilenlerdir. Karşımıza rol model olarak sunulan influencerlardan mikro-fenomenlere kadar piramidin her katmanından önümüze sunulan içerikler farklılıkları törpülenmiş, sivri köşeleri

8 Z kuşağının yarısından fazlası Influencer olmak istiyor, 23 Eylül 2023, <https://gazeteoksijen.com/ya-sam/z-kusaginin-yarisindan-fazlasi-influencer-olmak-istiyor-189596>

9 Shoshana Zuboff, Gözetim Kapitalizmi Çağı: Yeni Güç Sınırında İnsanlığın Geleceği İçin Mücadele, Tellekt Yayınları, 2022

10 Matcha repliği viral olmuştur! Defne Samyeli’nin kızı Derin Talu’dan Boğaziçi Üniversitesi’nde söyleşi! “Gerçekten çok büyük bir başarı!”, 06.05.2025, <https://www.tv100.com/matcha-repligi-viral-olmustu-defne-samyelinin-kizi-derin-taludan-bogazici-universitesinde-soylesi-gerçekten-cok-buyuk-bir-basari-gale-ri-813367>

11 Karl Marx, Kapital Cilt 1, Yordam Yayınevi, 9. Baskı, s.82

yumuşatılmış, tekdüzeleşmiş bir benlik inşasının harcı haline gelir.

Derin Talu, Matcha ve Yaşam Tarzı Endüstrisi

Ancak günümüzde arzu nesnelere çok hızlı değişmektedir. Kapitalizm bizden büyük bir iştahla tüketmemizi, bundan dinin gereklerini yerine getiriyormuş gibi manevi bir haz almamızı ve insani ilişkilerimizin tam da merkezine oturtmamızı beklemektedir. Bunca marka, bunca pazarlama faaliyeti, bu işe adanan devasa servet, insan emeği... Bahsettiğimiz influencerlar bu faaliyetin sosyal medyadaki trojanları olarak karşımızdadır. En basit paylaşımlarında kullandıkları metalar bile kendi içinde bir çekicilik taşır. Buna güncel bir örnek olarak son dönemde sosyal medyada sıkça karşımıza çıkan ve Derin Talu’yla birlikte popülerleşen matcha adlı içeceği verelim. Talu sakil hareketleriyle öylesine bir popülerite elde etti ki Boğaziçi Üniversitesi gibi okullarda panellere çağrılır hale geldi ve matchanın ününü katlayan “*Annem tatilde olduğu için matcha içemiyorum so sad*” repliği burada hunharca alkışlandı. Öyleki kendisi bile buna şaşırıldığını “*Hiç bunun için alkışlanacağımı düşünmezdim gerçekten*” sözleriyle ifade etti.¹⁰

Marx’ın Kapital’de de vurguladığı üzere, Robinson Crusoe’nun içinde bulunduğu durumda olduğu gibi şeyler arasındaki ilişkilerin son derece basit ve saydam olduğu bir dünyada yaşamıyoruz. Üretilen ve tüketime konu olan metalar arası ilişkiler etrafında yeni bir toplumsal gerçeklik meydana gelmektedir. Yine Marx’a göre “...meta biçiminin esrarlı bir şey oluşunun nedeni, basitçe, insanlara, kendi emeklerinin toplumsal niteliğini, emek ürünlerinin nesnel nitelikleri olarak, bu şeylerin toplumsal doğal özellikleri olarak yansıtması ve dolayısıyla, üreticilerle toplam emek arasındaki toplumsal ilişkiyi de, şeyler arasındaki, üreticilerin dışında var olan bir toplumsal ilişki olarak göstermesidir.”¹¹ Buradan matchaya gelecek olursak... Gerçekte matchanın değerini belirleyen

şey örneğin en çok üretildiği ülke olan Japonya'daki tarım işçilerinin ve onun dünya pazarlarına dağılım sürecinde rol oynayan işçilerin ortaya koyduğu emektir. Ancak sosyal medyada nihai tüketim yörüngesine girdiğinde karşımıza bambaşka bir 'değer' çıkar. Bu nedir: En başta artık Derin Talu gibi sosyal medya fenomenlerinin elinde bir fetişe, bir yaşam tarzı aracına dönüşmüştür. Üstelik peşinden başka metaları da sürükleyerek bu yaşam tarzının içine entegre etmeyi başarmıştır: Estetize edilmiş bardaklar, mobilyalar, rengiyle uyumlu kıyafetler... Alelaide bir içecekten sağlıklı, sofistike edilmiş, rafine bir yaşam tarzının sembolüne dönüşmeyi başarmıştır. Aynı zamanda sıradan tüketiciyi belki de imrenerek takip ettikleri Derin Talu'nun temsil ettiği yaşam tarzına yaklaştıran bir semboldür. Sosyal medya burada bir köprü işlevi görmektedir.

Milyarlarca insan bugün dijital dünyanın gönüllü emekçileri olduğunun belki farkında, belki değil. Bizler sosyal medyada sadece buzdağının çok küçük bir kısmını temsil eden fenomenlerin ışıltılı dünyalarını yakından gözlemleyebiliyoruz. Milyarlarcası ise bu küçük dünyanın kapılarında bir şekilde içeri adım atabilmek adına güvencesiz, esnek, çoğu zaman karşılığı bulunmayan bir üretim sürecinin parçası haline geliyor. Rekabeti, bireyciliği ve kendini istikrarlı bir şekilde pazarlama zorunluluğunu gönüllü olarak kabullenmiş yığınlar haline geliyoruz ve bir noktada bu toplumun nasıl bir kültürel erozyona uğrayacağını da öngörmek zor değil.

Sadede gelecek olursak, tarihin yeni bir evresinde olduğumuz aşikar. Dijital teknolojiler hayatımızın her alanına entegre olmaya devam edecek ve bunun basit bir dönüşüm olmayacağını özetlemeye çalıştık. Bilginin yerküre üzerindeki hızlı akışı sermayenin ihtiyaçlarını karşılayacak imkanları yarattığı ölçüde ekonomi-politik bir değişime yol açtı. Kültürel değişimle kastettiğimiz olgular esasında bu derin alt üst oluşun birer çıktıları ve çoğu zaman bu gerçeğin üzeri yeni ideolojik örtülerle sarmalanabiliyor. Zevklerimizden, aşklarımıza kadar hemen her şey hızlı bir metalaşma süreci geçiriyor ve buna dur diyebileceğimiz anı şimdiye kadar yakalayamadık. Dijital teknolojiler ve onların kılıcı haline gelen algoritmalar zihinlerimizin ve arzularımızın disipline

edilmesinde büyük rol oynamaya aksi bir durum olmadığı sürece devam edecek.

Dijital teknolojilerin bu yıkıcı etkisine karşı çıkışlar yok değil. Örneğin Cannes Film Festivali'nde bir araya gelen beş yönetmen (May el-Toukhy, Milad Alami, Annika Berg, Isabella Eklöf ve Jesper Just) yayınladıkları manifestoyla sinema sanatının dijital kapitalizmin ihtiyaçları doğrultusunda metalaştırılmasına ve standardize edilmesine karşı Dogma25 adını verdikleri kültürel bir ayaklanma çağrısı yaptılar ve şunları dile getirdiler:

Yönetmenin rolü giderek proje yöneticisine, film bir metaya ve seyirci de tüketiciye indirgenmiştir. Deneysel pratikler, sanatsal keşifleri boğan ve özgün sesleri susturan risk alma korkusuyla bastırılıyor. Filmler sadece icra edildiğinde ve organik olarak gelişmelerine izin verilmediğinde, sanat formu işlevsel, itaatkar ve dolayısıyla önemsiz hale gelme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyor.

Algoritmalara ve yapay görsel ifadeye dayalı kalıplaşmış filmlerin giderek yaygınlaştığı bir dünyada, kusurlu, farklı ve insani izleri savunmak bizim görevimiz. Tavizsiz ve öngörülemeyen olanı savunuyor ve sinema sanatını ultra-işlenmiş bir tüketim malına indirgemeye çalışan güçlerle savaşıyoruz.¹²

Bu tarz çıkışlar elbette önemli, fakat nihayetinde meseleyi kökünde çözme yeteneğine sahip değil. Kontrolün Elon Musk gibi ruh hastalarının elinde olduğu bir tekelleşme karşısında ancak bir kuğu çığılı olarak kalacaktır.

Bir yanda yeni gelişen teknolojilerin insanlığın önüne açtığı imkanlar ve çığır, diğer tarafta bunun kapitalizm altında kaçınılmaz bir şekilde eşitsizliği derinleştiren bir araca dönüşmesi... İlk seçeneği değerlendirmek bambaşka bir toplumsal ve siyasal düzeni zorunlu kılıyor: Tüm insanlığın özgürlüğünü ve eşitliğini önceleyen; servetin onu daha da katlamak dışında bir amacı olmayan ellerden sökülüp alındığı sosyalizm dışında insanlığı bu krizden çıkararak yol bulunmuyor.

¹² Euronews, 'Kültürel bir ayaklanma': Cannes'da tanıtılan yeni sinema akımı Dogma 25 nedir?, 19 Mayıs 2025, <https://tr.euronews.com/kultur/2025/05/19/kulturel-bir-ayaklanma-cannesda-tanitilan-yeni-sinema-akimi-dogma-25-nedir>

YABANCILAŞMA

Bahar İmla

Yaşadığı evreni görmek isteyen insan, olayları oturtacağı bir ağa ihtiyaç duyar... Bilincin nereye odaklanacağını seçmek; insanın ağını biçimlendiren budur... Hücresel gereksinimlerin en derin şekilde farkında olmanın etkilediği sinir-kan akışı bedensel bütünlüğü getirir... Her şey/hücreler/kan akışı geçicidir... İçindeki akışın kalıcı olması için uğraş...

Dune, Frank Herbert

Her şey plastikleşiyor. Bizler, plastik bir dünyanın insanlarıyız. Plastik Cerrahi, plastik yemek kapları, plastik kredi kartları, plastikten yapılmış "geri dönüşüm" adı altında vicdanımıza pazarlanan kıyafetler, plastik al-götür kahve bardakları, plastik insan ilişkileri... 2025 dünyasında gerçek ve içten hissettiren

her şeye uzak hissediyoruz. Hepimizin içinde anlamlandıramadığı bir öfke var. Bu öfke, anlamlı ve değerli hissedemeyişimizin öfkesi. Sosyal medya platformlarında karşı cinsin davranış döngülerine dair taktiklerle dolu içeriklere rastlıyoruz. İçinde bulunduğumuz odalarda çıplak bedenlerimiz dışında doğal ya da gerçek hiçbir şey yok artık. Beğeni görmek, kabul edilmek, başarılı olmak, mutlu olmak ya da en üst segmentte, varolabilmek için kendimize ve birbirimize personalar inşa ediyoruz. Bir "şey" olmak zorundayız. Bu zorunluluk, gündelik hayatta yaşadığımız şeyler bize bir şeyler hatırlatıyor. İşyerinde, ailemizde, arkadaşlarımızın

arasında, romantik ilişkilerimizde... Kafka'nın Gregor Samsa'sını anımsıyoruz, Dostoyevski'nin Yeraltı Adam'ını, Camus'un Yabancı'sını ve Meursault'ı, Ivan İlyiç'i ya da Bozkırkurdu'nu... Bu karakterleri hatırlıyoruz, empati kuruyoruz fakat bizim hayatımızın, kaderimizin, sonumuzun farklı olacağını düşünüyoruz, en azından istiyoruz bunu. Bu istem ve hissettiğimiz öfke kadar insanı diğer canlılardan ayıran, daha insana içkin bir tepki göremiyorum.

Yabancılaşma, sanatta, edebiyatta, felsefede, sosyolojide daima karşımıza çıkan bir kavram. Mezuniyet projemi N. Scott Momaday'ın House Made of Dawn romanındaki ana karakter olan Abel üzerine yapmıştım. Abel, savaştan döndükten sonra travma sonrası stres bozukluğu yaşayan, kültüründen, toprağından, kendini tanımlayabileceği bütün sıfatlardan mahrum bırakılmış, oradan oraya savrulan, savruluşu içinde kendini bulmaya çalışan bir karakterdi. Artık yaşadığı topluma, o toplumu var eden herşeye, kendimi tanımlayabileceği tüm denklemlere yabancıydı, çünkü bunların hepsi elinden alınmıştı. **İşte yabancılaşma, aslında en temelinde, kapitalist dünyada elimizden alınanların sonucu olarak tezahür eder insan davranışdır; hem bir olgu, hem bir durum hem de bir duygu olarak kendini ifade eder.**

"Betondan şehirlerin suratsız insanları Edilgendir algıda, seçici vicdanları"

*Asitten denizlerin bembeyaz mercanları
Kokuşmuş çiçeklerin huzursuz nisanları"*

Kuraklık İnsanları, TurkoDiRoma

Yabancılaşma (Entfremdung) modern felsefenin en güçlü kavramlarından biri. Felsefi kökenleri özellikle Alman İdealizmi'nde Hegel ile birlikte sistematik bir içerik kazanmış, Feuerbach ile birlikte materyalist fakat din ile sınırlı bir eleştiriye taşınmış, Marx ile ise toplumsal-eleştirel bir teoriye dönüştürülmüştür. Yabancılaşma kavramı, her üç düşünürde ortak bir tema etrafında buluşur: insanın özü, dünyayı kavrama biçimi ve kavradığı dünyada varolma şekli. Ancak bu kavramların işlevi, Hegel'de zorunlu bir diyalektik moment, Feuerbach'ta dini ve dönüşüme kapalı bir anlayışken, Marx'ta kapitalizmin yarattığı maddi bir çelişki olarak farklılaşır. "Dünyayı anlamak yetmez, onu değiştirmek gerekir.": Marks'ın bu sözleri yalnızca felsefi açıdan büyük bir aforizma değil. İnsana, topluma ve sisteme dair bir reçete barındırıyor.

Hegel'de Yabancılaşma: Tin ve Diyalektik İdealizm

Hegel'in felsefesi, yabancılaşma kavramını ilk kez sistemli ve bütünsel bir şekilde tanımlamıştır. Tin (Geist) kavramı, Hegel için bireysel zihnin ötesinde, evrensel öz-bilincin ve özgürlüğün tarihsel gelişimidir. Tin, kendi kendini gerçekleştiren ve sonunda kendi bilincine varan toplumsal-tarihsel bir özdür.¹ Bu süreç, insan bilincinin gelişimi ile devlet, hukuk, ahlâk ve sanat gibi kurumların oluşumunu içerir. Hegel'in ünlü ifadesiyle, Tin kendisini "dışsallaştırır" (Entäußerung) ve nesnelere, kurumlara

ve toplumsal yapılar aracılığıyla kendi özünü karşısına alır.

Hegel'in diyalektiği, çelişkiyi yıkıcı değil, üretici olarak kavrar. Çelişki, öz-bilincin ilerlemesini mümkün kılar. Yabancılaşma, bu bağlamda, Tin'in kendi özünü yabancı bir şeyde karşısında bulmasıdır. Ancak bu durum nihai olarak olumsuz değildir; Tin bu yabancılaşmış biçimlerle uzlaşarak kendini tanıır ve özgürlüğünü gerçekleştirir. Dolayısıyla yabancılaşma Hegel'de, bireyin ya da toplumun negatif ya da eleştirel bir çelişkisi değil, ilerlemenin zorunlu bir evresidir.

Bununla birlikte, Hegel'in yaklaşımı tamamen idealist bir düzlemde kalır. Yabancılaşmayı belirleyen şey toplumsal üretim ilişkileri değil, kavramların diyalektiğidir. Dolayısıyla, bireyin emeği, üretim koşulları veya ekonomik yapılar Hegel'de yabancılaşmanın kaynağı olarak görülmez. Bu, Marx'ın daha sonra sert biçimde eleştireceği bir idealist sınırlılıktır.

Feuerbach'ta Yabancılaşma: Dinin Eleştirisi

Feuerbach, Hegel'in idealizmine karşı daha materyalist bir yönelim geliştirir. Hıristiyanlığın Özü adlı eserinde, - tıpkı tüm genç Hegelciler gibi - yabancılaşmayı din üzerinden analiz eder. Ona göre insan, kendi özsel niteliklerini Tanrı'ya yükleyerek yabancılaşır. İnsan aklını, iradesini, sevgisini ve adalet duygusunu kendi dışına yansıtır ve Tanrı'ya atfeder. Bunun sonucunda insan, kendi potansiyellerinden yoksun kalır ve kendi özüne yabancılaşır.

Feuerbach'ın çözümü, bu nitelikleri yeniden insana iade etmektir. Din, insani özün çarpıtılmış biçimidir; gerçek olan insandır. Bu nedenle yabancılaşmanın aşılması, Tanrı'ya yüklenen niteliklerin geri alınmasıyla mümkündür. Ancak Feuerbach, insanı tarihsel-toplumsal ilişkilerden soyutlanmış, değişmez bir öz olarak kavrar. Bu yaklaşım, Marx'a göre yeterince radikal değildir; çünkü dinin ve yabancılaşmanın ortaya çıkış nedenlerini açıklamaz. Dinsel yabancılaşma, Marx'a göre, daha

derin toplumsal-ekonomik yabancılaşmanın bir sonucudur.

Marx ve Yabancılaşma: Materyalist Yeniden Kuruluş

Marx, Hegel ve Feuerbach'ı eleştirerek yabancılaşmayı maddi ilişkiler düzlemine taşır. Hegel'de baş aşağı duran diyalektiği "ayakları üstüne" kaldırır ve toplumsal ilişkilerin eleştirisine yöneltir. Feuerbach'ın insan özüne dayalı yaklaşımını da yetersiz bulur; çünkü "öz" diye tanımlanan şey, aslında toplumsal ilişkilerin tarihsel ürünüdür. Marx, tam da bir Aydınlanma dönemi filozofu olarak sanayileşmenin, şehirleşmenin, işçileşmenin içine doğmuş, çok yönlü bir dahi olarak karşımıza çıkar. Siyaset felsefesinden edebiyata, çocuk gelişiminden edebiyat teorisine bütün alanlarda karşımıza çıkmasının sebeplerinden biri de budur. Tam da hem dünyanın hem de insanın tarihsel dönüşümünde yaptığı isabetli öngörleriyle Marx, bir teorisyenden çok daha fazlasıydı; Adeta içinde insanı, tarihi, dünyayı, siyaseti, doğayı ve toplumu içeren bir zeka küpünü bütünlüklü bir şekilde çevirerek ileriye dönük yorumlayabiliyordu. Bu kabiliyet aynı zamanda Marx'ın kendi samimi devamcılarına bırakacağı nadide bir kabiliyet mirası olacaktı.

Marx'ın yabancılaşma teorisi özellikle 1844 Elyazmalarında belirginleşti. Ona göre kapitalist üretim biçimi, işçiyi (insanı) dört düzeyde yabancılaştırır. İlk olarak, insan doğaya yabancılaşır. İnsan, doğal bir varlık olarak doğayla metabolik bir ilişki içindedir; doğa, Marx'ın ifadesiyle insanın "inorganik bedeni"dir. Ancak kapitalist üretim bu ilişkiyi bozarak doğayı yalnızca kâr için kullanılan bir nesneye dönüştürür. Günümüzde çevre krizleri ve ekolojik yıkım, bu yabancılaşmanın güncel sonuçlarıdır.

Öte yandan, insanın doğayla ilişkisi tarihsel olarak her zaman dolaysız ve uyumlu değildir. İnsan türü, doğayı dönüştüren, ona bilinçli olarak müdahale eden bir varlık olduğu için, doğa karşısında belli bir mesafe alır; doğayı kendisine nesne kılar. Bu **nesneleştirme**, insanlaşmanın ve üretici güçlerin gelişmesinin koşuludur. Fakat kapitalist sistemde bu tarihsel mesafe, özel mülkiyet ve kâr mantığı

nedeniyle **yabancılaşmış bir biçim** alır ve doğanın ve dünyanın yağmalanmasına evrilir.

İkinci olarak, işçi emeğine ve emek ürününe yabancılaşır. Ürettiği ürün, işçiye ait değil, sermayenin malıdır; ürün ona yabancı ve düşman bir güç gibi döner. Emeğin kendisi de yaratıcı bir etkinlik olmaktan çıkar, dışsal ve zorunlu bir faaliyet haline gelir. Bu nedenle işçi, çalışırken kendini gerçekleştirmez, tersine kendini tüketir. Bir ayakkabı fabrikasında çalışan hiçbir işçi, ne kendisi ne de toplumun ihtiyacı için ayakkabı üretmektedir. Üretimin amacı toplumun ihtiyaçlarını karşılamak

değil, para kazanmaktır. Ve işçi ayakkabı dahi üretmez, Fordist üretim bandında önüne gelen ürüne belki de tek bir etiket yapıştırır. Üretimin amacında, planlanmasında ya da üretimin tüm süreçlerinde yoktur. İşçi, varolan üretim sürecindeki bir zincirin bağlayıcısına, işçinin emeği ise alınıp satılan bir metaya dönüşmüştür. Ürün ya da üretim üzerinde söz söyleme hakkı yoktur, üretilen ayakkabıyı "beğenmeyip" yeniden üretme hakkı söz konusu değildir. Bu denklemler içinde üreten-ürün bağı tamamen kopmuştur ve insanı diğer hayvanlardan ayıran "üretme", "üretimi geliştirme", "üretimi planlama" gibi gerçeklikleri göz önüne aldığımızda kapitalizm, üretim sürecinde insanı insan yapar özelliklerden birini de almış olur. Bu tartışma götürmeyecek, havadaki oksijen kadar somut bir gerçekliktir. Hatta fantastik edebiyat analizlerinin bazılarında, kapitalizm öncesi dünyayı anlatan eserlerde bireyin yabancılaşması kavramının olmayışı üzerinden fantastik eserlerin "Marksist" eserler olduğuna dair eleştiriler bile görürüz. Nihayetinde Orta Dünyada yaşayan bir demirci yapacağı kılıcı hangi zaman diliminde, ne şekilde ve nasıl yapacağına karar verebilecek durumdadır, üzerinde kendi imzasını taşıyan bir ürün çıkarır,

o kılıç, o demircinin eseridir ve tamamıyla kendi elinden çıkmıştır. Demirci, bu yüzden eseriyle gurur duyar.

Üçüncü boyut, topluma yabancılaşmadır. Kapitalist piyasa ilişkileri, bireyleri birbirine rakip ve araçsallaşmış şekilde bağlar. İnsanlar arasındaki toplumsal ilişkiler, metalar aracılığıyla kurulur. İyi(başarılı) bir pazarlama uzmanı olmanın tek yolu, çıkarıcı, takım arkadaşlarının daima üstüne çıkma gayesinde olan bir çalışan olmaya dönüşür. Marx'ın Kapital'de geliştirdiği meta fetişizmi çözümlemesi, bu yabancılaşmanın yapısal boyutunu gözler önüne serer: toplumsal ilişkiler, şeyler arasındaki ilişkiler gibi görünür.¹¹ Artık statü sembolü yalnızca telefonlarımız, kıyafetlerimiz ya da arabalarımız değil, yanımızda "taşıdığımız" insanlara kadar yükselmiş, veyahut başka bir bakış açısıyla "gerilemiş, yabancılaşmıştır". Geldiğimiz noktada artık her şey "network" kavramından ibarettir. Bunun için yaşarız, fakat bir yandan da kimsenin bizi anlamadığını düşünürüz. Bu çelişki karşımıza bazen "toplum-birey" çelişkisi olarak çıkar. Eğer Viktoryen dönemde soylu bir ailenin içine doğduysanız bu çelişki kendini farklı bir biçimde gösterir. Korselerinizi olabildiğince sıkı, gülümsemenizi daimi, rahminizi daima dolu tutmak zorundasınızdır. İçinde bulunduğunuz ilişkiler size zenginlik verirken bir yandan da harika bir eş olmanızı ve bir çok velayet doğurmanızı bekler. 1800'lerin ortalarında, ABD'nin doğu kıyılarında yoksul bir ailede doğduysanız şayet, 11-12 yaşlarında tekstil fabrikalarında çalışmaya başlayabilirsiniz. Ucuz emek gücünüz kitleleşebilir, bu ilk başta patronlar için harika bir şeydir fakat bu kitleleşmenin sonucunda dünyanın ilk ve en büyük kadın grevlerinden birini örgütleyebilirsiniz. İşte insanlık tarihi bu denli karmaşık ve akıllamazdır.

*"Modern industrial life
Takes your soul in its fangs
We might as well be all washed away"*

Washed Away, Emily Jane White

Dördüncü ve en derin boyut ise, insanın kendine yabancılaşmasıdır. İnsan yaratıcı bir tür-varlık (Gattungswesen) olarak kendi potansiyelini emeği aracılığıyla gerçekleştirir. Ancak kapitalist üretim koşullarında bu yaratıcı güçler körelir; emek, yaşamı doğrulayan bir etkinlik olmaktan çıkar, yaşamı tüketen bir zorunluluk haline gelir. Böylece insan kendi özünden, yani türsel varlığından yabancılaşır. İşte bu yazının en başında bahsettiğimiz öfke, en

derin haliyle kendini bu noktada belli eder. Kendine has mizacıyla fakat rastlantısal bir sınıfa, ülkeye ve aileye doğan insanın kendi yetenekleri, hayatının ilerleyen döneminde geliştireceği ilgileri, uyumları ve çelişkileri en çok bu noktada kendini ifade eder. Neye emek vermek istediğiniz ve verebildiğiniz ya da hayatınızı geliştirdiğiniz tutkunuz üzerine inşa edemeyişiniz tamamen bu durumla ilgilidir. Hatta öyle anlar gelir ki, hevesimizin tutkumuz olup olmayacağını anlayacağımız evreye dahi erişemeyiz, çünkü KPSS'ye girmemiz ve atanmamız gerekir. Bu noktada kendine yabancılaşmayı, kapitalist düzlemde bireysel tatmin duygusuyla paralel bir şekilde materyalistik (materyalist değil) yani ev, araba, kariyer gibi para-meta ile ilişkili statü sembolleri ile aşmaya çalışırız. Fakat bunları başarsak, hatta sevdiğimiz işi yapsak bile tam anlamıyla ruhsal, içkin bir doygunluğa ulaşamayız. Hep bir şey eksikmiş gibi hissederiz. İşte bu his, tüm kuşakların kendilerinden bir önceki kuşak için saf ettiği "yeni nesil hiçbir şeyi beğenmiyor" sözünün temsilidir. Aslında bu duygu, kendi kuşağımızın olduğu kadar hem bizden önceki, hem de bizden sonraki kuşağın yaşadığı ve yaşayacağı sıkışmışlığın, kendini gerçekleştirememenin, yabancılaşmanın ifadesidir. Bu duygu maalesef kendi kişisel yoksunluklarımızla sınırlı değil, öyle olsa değiştirebilmek daha kolay olurdu. Bu his kendi benliğimizle sınırlı olmayan, yanımızda oturan dostumuzu da kapsayan, toplantıdaki yöneticimizi de kapsayan, içinde yaşadığımız sistemin bir yansıması.

*"Little boxes on the hillside
Little boxes made of ticky-tacky
Little boxes on the hillside
Little boxes all the same
There's a green one and a pink one
And a blue one and a yellow one
And they're all made out of ticky-tacky
And they all look just the same"*

Little Boxes, Malvina Reynolds

Marx'ın yabancılaşma teorisi, kendisinden sonraki kuşaklarda da detaylı şekillerde yorumlanmıştır. Bertell Ollman'a göre Marx'ın dünyayı kavrayışı doğa, toplum, emek ve insan özü birbirinden bağımsız değil, içsel olarak ilişkili durumlardır. Dolayısıyla yabancılaşmanın dört boyutu ayrı olaylar değil, tek bir toplumsal ilişkinin farklı görünümleridir. Marx'ın ve Marksizmin kaba ve sığ yorumlarına kıyasla Ollman'ın Marx'ı okuyuşu, Marx'ın dünyayı, toplumu

ve insanı bütünlüklü kavrayışını tatmin edici bir şekilde ele almaktadır. Ollman, yabancılaşma kavramının Marx'ın tüm düşüncesini anlamak için merkezi bir anahtar sunduğunu ileri sürer.

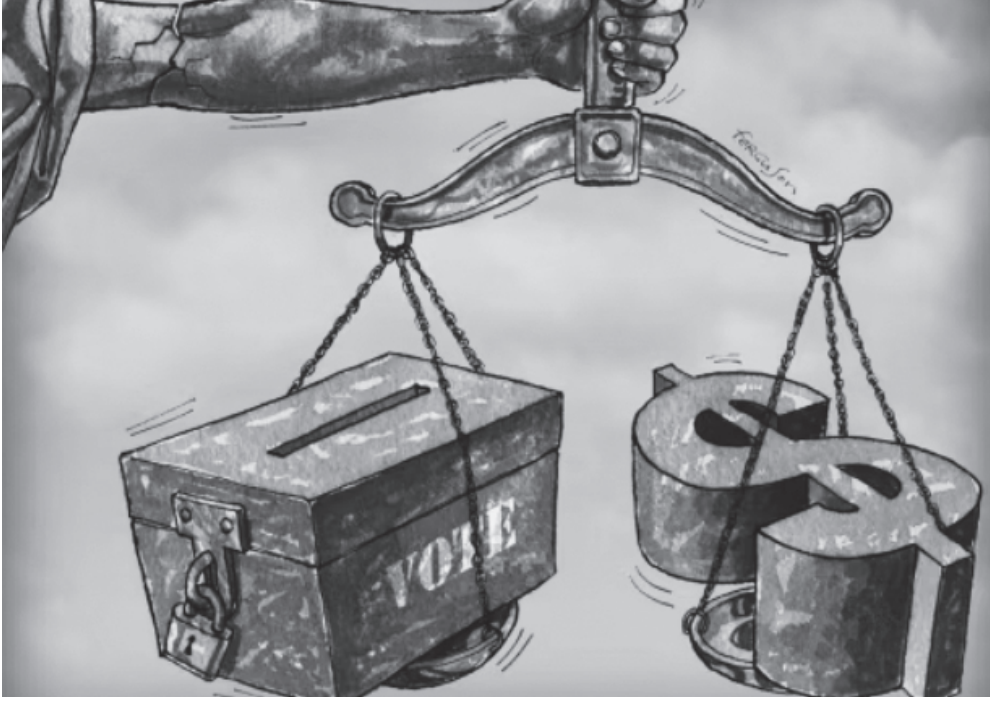
Dan Swain ise yabancılaşmayı daha somut bir bağlama oturtur. Swain'in yabancılaşmaya giriş üzerine yazdıkları, nitelikli bir ilk okuma olarak görülmelidir. Ona göre yabancılaşma, öznel bir his ya da bireysel bir bilinç durumu değildir. Kapitalizmin örgütlediği ilişkiler, insanların gündelik yaşam deneyimlerini yabancılaştırır: İşte, tüketimde, doğayla ilişkide bireyler kendi etkinliklerini yabancı bir güç gibi karşılarında bulurlar. Bu yorum, Marx'ın yabancılaşma kavrayışının yalnızca 1844 Elyazmaları'na ait bir erken dönem fikri olmadığını, Kapital'de de farklı düzeylerde sürdüğünü göstermektedir. İnsanın kendini ifade etmek için, insan olmak için yaptığı neredeyse her şey - sanat dahil olmak üzere - kapitalist sistemde bir meta haline geldiğinden, insanın kendisine bir noktada çelişkili hatta düşman haline gelebilmektedir-gelmiştir.

Sona Doğru

Marx'ı özgün kılan şey, toplumun ve insanın dönüşebileceğine dair fikirleridir. Marx'ın Komünist

Manifesto'yu ya da Kapital'i yazdığı dönemde kitleselleşmiş bir işçi sınıfından söz edilemiyordu. Fakat tarihte ilk kez, egemen sınıfın karşısında evrensel sorunları ve evrensel çıkarları olan, nicelikten bağımsız bir şekilde nitelikte ortak ve kabiliyetli bir sınıf vardı. Bu sınıf burjuvalardan, serflerden, köylülerden, küçük esnaflardan farklıydı. Birinin çıkarı, diğerinin zararı demek değildi. Bu noktada işçi sınıfının sayısı o dönemde nicelik olarak az olsa dahi nitelikte diğer tüm sınıflardan üstündü. Tam da bu sebeptendir ki Feuerbach'ın din anlayışının ya da Weber'in statü kavramının üzerine çıkacak şekilde dünyanın ilk sosyalist devrimi Çarlık Rusya'sında gerçekleşti.

Marksizmin dönüştürücü gücü, yabancılaşmanın doğal veya değişmez bir yazgı değil, tarihsel koşulların ürünü olduğu fikrine dayanır. Kapitalist üretim tarzı ortadan kalktığında, insan emeği yeniden yaratıcı ve özgürleştirici bir etkinlik haline gelebilir. Böylelikle Marx, yabancılaşmayı yalnızca teşhis etmekle kalmaz; onun aşılması için toplumsal dönüşümün teorik temelini de ortaya koyar.

ACEMOĞLU HAKLI MI?

Güneş Gümüş

Türkiye'de sıkça duyduğumuz, demokrasi ve özgürlük ortamının bir ülkeye ekonomik büyüme ve refah getireceği tezi, Daron Acemoğlu, Simon Johnson ve James Robinson'a 2024 Nobel Ekonomi Ödülü'nü kazandırdı. Trumpgiller dünyada liberal düzeni dümdüz ederken Acemoğlu ve Robinson'un tezleri, bir muhalefet biçimi olarak, Türkiye'de de oldukça alkış aldı. Ama gelin görün ki savundukları şeyler, liberal safsataların bir kez daha kutsanmasından öteye gidemiyor.

Acemoğlu ve Robinson, bir toplumdaki ekonomik ve siyasal kurumlarla refah düzeyi arasındaki ilişkiyi ele alan *Ulusların Düşüşü* kitabını 2012'de yazmıştı. O zaman tabii liberal argümanların etkisi daha güçlüydü. ABD'nin başına ikinci defa Obama geçmiş; Çin'in ekonomi alanında ABD'nin yerini sarmaya başladığı henüz kendisini bu kadar net ortaya koymamıştı. Ama bugün öyle mi! Kapitalizmin vaatleri geçersizleşirken boş hayaller satmaya ihtiyaçları var. Acemoğlu ve dostları da bu işe girişmiş.

Liberalizmin temel iddialarından biri demokrasi

ve özgürlüklerle ekonomik refah arasında bir korelasyon olduğudur. Modernleşme teorisi kapitalizmin bir ülkede yerleşmesi ve gelişmesiyle o ülkede demokratik bir yönetim biçiminin şekilleneceğini iddia ediyordu. Sonuç ortada. Dünya nüfusunun ancak %15'i gelişmiş kapitalist ülkelerde, liberal demokratik düzenin bir biçimi altında yaşıyor. Bu ülkelerin büyük çoğunluğunun kapitalist üretim biçiminin ilk geliştiği ülkeler olması tesadüf değil. Burjuva demokratik işleyişin süregeldiği bu ülkeler ligine son iki yüzyılda iki elin parmakları kadar ülke eklenmedi. Kapitalizmle geç tanışmış dünyanın geri kalan %85'i ise yarı demokratik ya da diktatöryel rejimler altında yaşamını sürdürüyor. Kapitalizm ile rasyonel devlet, kurallara dayalı hukuk düzeni, temsili demokrasi, bireysel özgürlükler arasında kurulmak istenen korelasyonun fasa fiso olduğuna çoktan açığa çıktı. Ancak bu konudaki liberal argüman yine de bir kenara atılmış değil. Bu sefer tersten yeni bir

14 Perspektif • Acemoğlu Haklı Mı?

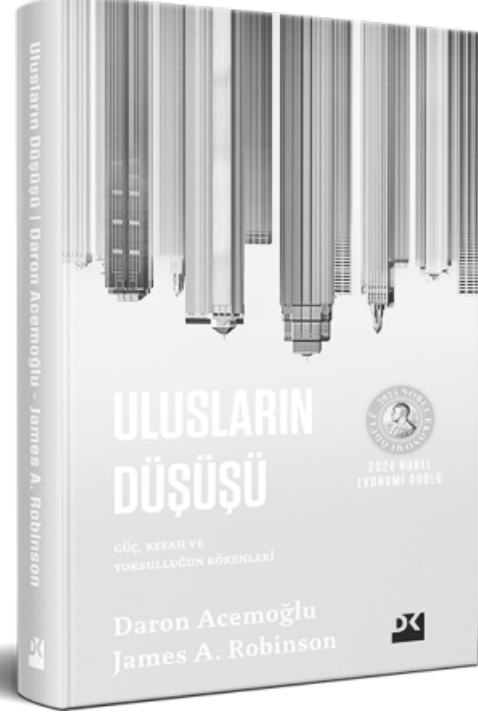
denklemlerle karşıyoruz: demokrasinin ve bireysel özgürlüklerin varlığı ekonomik gelişme getirir!

Demokrasi = Ekonomik Büyüme?

Acemoğlu ve Robinson'un *Ulusların Düşüşü* kitabındaki temel tezi de bu! Elbette biraz daha detaylandırarak. Yazarlarımıza göre kapsayıcı kurumlar ve mülkiyet hakkı başta olmak üzere bireysel özgürlüklerin var olduğu toplumlarda "yaratıcı yıkım" yaratabilecek yeni aktörler piyasaya dahil olabiliyor; bu aktörler de piyasada başarılı olacak fikirleri yaşama geçirerek piyasayı canlı tutuyor, ekonomik büyüme ve refah yaratabiliyor: "Sanayi Devrimi 19. yüzyıl ve sonrasında tüm dünyada dönüştürücü kritik dönemeç yarattı: Vatandaşlarının yeni teknolojilere yatırım yapmasına izin veren ve onları teşvik eden toplumlar hızla büyüdü" (Acemoğlu ve Robinson, 2025: 225). Bir de yazarlarımıza göre inovasyona set çeken ve bu nedenle gelişemeyen ülkeler var: Dünyanın büyük çoğunluğu! Acemoğlu ve Robinson, bu ülkeleri yeni bir kavram setiyle, sömürücü siyasi ve ekonomik kurumlar ile açıklamaya girişiyor. Yazarlarımıza göre siyasi kurumlar, ekonomik kurumların da nasıl şekilleneceği üzerinde belirleyici olduğundan eğer bir ülkede sömürücü siyasi kurumlar varsa, bunlar kendilerine bağımlı küçük elit sömürücü ekonomik kurumlarını yaratır. Bu kurumlar aracılığıyla toplumun geri kalanının kaynaklarını sömürür. Bu küçük elit kendi iktidarını korumak için çoğulculuğu baz alan kapsayıcı ekonomik ve siyasi kurumlara ve de onların imkan vereceği yeni teknolojik atılımların yaratıcı yıkımına karşıt olacaktır. Acemoğlu ve Robinson inovasyon ve onun yaratıcı yıkımı olmadan büyümenin süreklilik arz edemeyeceğini; sömürücü kurumlarla işleyen toplumların mülkiyet haklarının korunması ve ekonomik faaliyetlerin teşviki konularında başarısız olduğu için yoksulluk içinde kalacağını düşünmektedir: "... yaratıcı yıkımla... büyümenin ileri hareketi ancak ekonomik imtiyazlarını kaybedeceklerini düşünenlerle siyasi güçlerinin erozyona uğramasından korkanlar tarafından engellenmedikçe sağlanır" (Age, 2025: 85).

Acemoğlu ve Robinson'un *Ulusların Düşüşü* kitabının temel tezleri birçok eleştiriye uğradı. Bu eleştirilerin başında aşırı genel ve basit bir teze sahip olmaları geliyor. Yazarlar, kitaba, Sanayi Devrimi sonrasında dünya üzerinde eşitsizlik nasıl ortaya çıktı sorusunu ele alacaklarını söyleyerek başlangıç

yapsalar da tezlerini dünya tarihini açıklayacak şekilde genişletiyorlar: "Basit bir teori sunduk ve bunu, Neolitik Devrim'den beri süregelen dünyadaki ekonomik ve siyasi gelişimin ana hatlarını açıklamakta kullandık" (Age, 2025: 397).

Acemoğlu ve Robinson dünya tarihinin gelişimini kendi perspektiflerince sunmak için gerçeği istedikleri eğip büküyorlar, istedikleri dönemlere ve ülkelere yoğunlaşarak kapsayıcı kurumların içeriğini bilerek muğlak bırakıyorlar. Yazarlarımız bu kurumsal farklılaşmanın dinamiklerine dair bir açıklama geliştirme işine de girişmiyor. Ekonomik ve siyasi kapsayıcı kurumlar neden dünyanın belli bölgelerinde ortaya çıktı sorusuna doyurucu bir yanıt veremiyorlar. Kapitalizmin neden Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'da ortaya çıktığını açıklamak için Acemoğlu ve Robinson'un iddia ettiği elitlerin tercihleri, veba-nüfus yokluğu gibi işgücüne dair arz-talep dengesizleri tarzı faktörlerden fazlasına ihtiyaç var. Kapitalizmin gelişiminin dinamikleri tartışması oldukça ilgi çekici olsa da kitabın tezlerini güncel bir tartışma bağlamında ele almak niyetindeyim: geç kapitalistleşmiş toplumların ekonomik ve siyasi dinamikleri. Acemoğlu'nun en az eleştirilen argümanı da bu: Sömürücü kurumlar ile yoksulluk arasında kurduğu bağ. Acemoğlu ve Robinson, kitabının başlangıcında "...Mısır geniş halk kitlelerini zarara uğratma pahasına toplumu kendi çıkarlarına göre örgütleyen küçük bir seçkinler sınıfı

tarafından yönetildiği için yoksuldur.” (Age, 2025: 13) derken oldukça ikna edicidir. Özellikle geç kapitalistleşse de sermaye birikimlerini ilerleterek bölgesel bir güç haline gelen Mısır, Türkiye, İran gibi ülkelerin ekonomik olarak geriye gidişinin ya da Asya kaplanları gibi sıçrama yapamamasının gerisinde ülkenin hakimiyetini ellerine alan/almak isteyen, kendi dar çıkarının dışındakini umursamayan elitlerin asıl suçlu ilan edilmesi adettendir. Evet görüntü bu; ama resmin arka planında neler var? Gelin birlikte bakalım.

Geç Kapitalistleşmiş Ülkelerin Çilesi

Hangi noktadan başlangıç yaptığınız ulaşacağınız noktayı da belirler! Geç kapitalistleşmiş ülkeler, Batı Avrupa ve Amerika’da kapitalist sistem yerleşip bu ülkelerde sermaye birikimi ciddi bir ilerleme yaptıktan sonra bu yarışa dahil olmuş ülkeler. Bugün G-20 üyesi olan Türkiye gibi örneklerde bile 1920’lerde fabrika, makineleşme konusunda yokluk içinde bir ülke karşımızda. Geç kapitalistleşen ülkelerin gelişimi, gelişmiş Batı ile kurulan işbirlikleri çerçevesinde oluyor zaten. Troçki, kapitalizmle geç tanışan ülkelerin gelişim dinamiklerini anlamak için eşitsiz ve bileşik gelişim teorisini geliştirmişti. Kapitalizm dünyada eşitsiz şekilde gelişmiş, her ülke ekonomik ve toplumsal koşullar açısından aynı hızla ilerlememiştir. Kapitalistleşme süreçleri de erken sanayileşenlerle geç kapitalistleşenler arasında aynı olmayacak, geriden gelenler gelişmiş ülkelerdeki en ileri ekonomik biçimlerinden faydalanarak sıçramalı bir gelişme seyredecekler ya da bağımlı-geri ülkeler konumuna düşeceklerdir.

Ancak geç kapitalistleşen ülkelerde bu sıçramalı ilerleme ile geçmiş üretim biçiminden kalan sorunlar birlikte var olacak ve bu ülkelerdeki kapitalist gelişime yön verecektir. Örneğin 20. yüzyıla geri döndüğümüzde kapitalizmle geç tanışan ülkelerde büyük bir köylü nüfusun varlığını, toprak sorununu, çözülmemiş ulusal problemleri görmek mümkündür. Bu koşullar altında burjuvazi, eski düzenin egemenlerinin güçlerini belli ölçüde koruduğu bir ortamda gelişip serpilmeye çalışacak, bu süreçte devletin büyük desteğiyle ilerleyecektir. Kapitalizmin gelişim sürecinde dünyanın her köşesinde sermaye, devlet desteğiyle yol almıştır. İngiltere’de de Almanya’da da bu gerçektir. Ama geç kapitalistleşen ülkelerde devlet sadece destekleyici değil, sermayenin yaratıcısı ve varlığını sürdürmesinin maddi koşullarının uzunca bir dönem sağlayıcısıdır. Bu nedenle bu ülkelerde sermaye güdük, devlet avantajına bağımlı, kendi bağımsız tavrını geliştirmek ve toplumsallaştırmaktan uzaktır. Bu ülkelerde burjuvazinin hegemonik zayıflığı ile yürütmenin siyasal ve ekonomik bir güç olarak bağımsızlaşma kapasitesi birlikte var olmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerde burjuvazinin egemen sınıfın en genel çıkarlarının kollayıcısı olarak yürütmenin başına geçenlere tabiyeti yapısal bir gerçekliktir. Geç kapitalistleşmiş ülkelerde siyaset ve ekonominin şekillenışı üzerinde bu durum belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu ülkelerde yürütme Batı’dan farklı olarak daha özerkleşmiş bir güce sahiptir ve yürütmenin sahipleri sınıfsal konumları gereği rızadan çok baskının gücüyle ayakta kalmaya eğilimlidir.

Geç kapitalistleşmiş ülkelerin siyasal yönetimlerinin şekillenışı anlamak için bir diğer kritik mesele sermaye birikim düzeyidir. Bir ülkenin

sermaye birikim düzeyi onun emperyalist ilişkilerdeki konumu, ülke içinde üretim şekli, toplumsal refah gibi faktörler üzerinde etkili olacaktır. Sermaye birikimi düşük, bu nedenle de sanayileşse bile emek yoğun sektörlerin ağırlıklı olduğu bir ülkede emekçilerin payına yoksulluk düşer. Batıdaki iyi ücretlerin, göreceli refahın gerisinde nitelikli işgücü, katma değeri yüksek, sermaye yoğun üretim var. Yapay zekanın vazgeçilmez çiplerini, arabaların-uçakların motorunu üretiyor veya petrokimya ya da metal sektöründe çalışıyorsanız dünyanın hangi ülkesine giderseniz gidin maaşlarınız geri kalan çalışanlardan yüksek olur. Geç kapitalistleşen ülkelerin sıkıntısı katma değeri yüksek sektörlerin ülke sanayisi içinde payının düşüklüğüdür. Türkiye’de mesela İstanbul Sanayi Odası’nın her yıl yaptığı araştırmaya göre en büyük 1000 şirket arasında yüksek teknoloji üretim yapan şirket oranı ortalama %6’dır. En büyüklerde durum bu; gerisini siz düşünün. Sermaye birikimleri arasındaki uluslararası makas zaman geçtikçe daha çok açılır. Bugün emperyalizmin tepesindeki ülkelerin ileri teknolojik atılımını yakalamak 1900’lerin başına göre çok daha zor. Ülke ekonomisi tekstile, inşaata, hizmet sektörüne dayandıkça uluslararası ve iç rekabette var olmanın yolu ucuz emeğe dayanmaktadır. Bugün geç kapitalistleşmiş ülkelerde manzara budur. Yoksulluk varsa kitlesel hoşnutsuzluk vardır; hoşnutsuzluk varsa sistemin olağan şekilde sürmesini salık veren merkez siyaset alıcı bulamaz. Protestolar ve grevler eşliğinde işçi sınıfı ve gençlik muhalefetinin devrimci biçimler alacağı korkusu egemen sınıfın yakasını asla bırakmaz. Bunun sonucu olarak rejimlerin otoriter biçimler alması, demokratik hakların tırpanlanması ve hatta güdük de olsa seçimli demokrasiye tahammül edilmemesi kaçınılmazlaşır.

Acemoğlu ve arkadaşları, “... huzursuzluğun temelinde yatan sebep yoksulluktur” (Age, 2025: 11) derken haklıdır. Bir ülkede huzursuzluk varsa, toplum büyük çelişkiler içinde boğuşuyorsa o ülkede egemen sınıflar demokratik bir rejimi tercih etmezler. Gramsci’nin dediği gibi egemen sınıflar zor ile rıza arasında bir denge ile yönetir. Rızanın asıl sağlayıcısı refahtır; refah yoksa zor öne çıkacaktır. O ülkenin başında diktatör de olsa, parlamenter demokrasi de işlese, tek parti rejimi de kurulsun egemen sınıf rıza üretmiyorsa toplumsal hoşnutsuzluğun kendini ifade edebileceği kanalları tıkamak isteyecektir. Yoksa uzun süre ayakta kalamaz. Bir de bu ülkelerde geçmişin bakiyesi olarak birçok başka çelişkinin - etnik, mezhepsel - varlığını ve bunların yarattığı

açmazları da unutmamak gerekir. Bu çelişkiler de geç kapitalistleşmiş ülkelerde egemen sınıfların sertlik yanlısı olma eğilimini güçlendirecektir.

Bu noktaya kadar ekonomik ve siyasal düzen üzerinde belirleyici etkide bulunan egemen sınıf ve onun alt sınıflarla ilişkisi üstüne konuştuk. Bir de kapitalist dünyanın ağırlıklı etkisini ele almak gerekir. Kapitalizm bir dünya sistemi haline geldiği 19. yüzyılın sonundan beridir ülkeler arası karşılıklı bağımlılık üzerinden işler. Bu bağımlılığın ölçüsünü belirleyen ülkelerin ekonomik ve jeopolitik güçleridir. Geç kapitalistleşmiş ülkelerin gelişimi açısından açıktır ki emperyalist müdahaleler çok belirleyici olmuştur. Bu belirleyicilik kapitalist ilişkilere ilk dahil oluştan ülkelerin bugünkü ekonomik ve siyasal şekillenişine kadar gözlenebilir. Örneğin, Trump ABD’nin başına tekrar geçmeseydi dünya çapında otoriterleşme dozunu artırmak isteyen liderlerin önü bu kadar açılmayacaktı. İsrail, Güney Kore, Türkiye ve dahasındaki gibi. Emperyalist güçler geç kapitalistleşmiş ülkeleri uluslararası iş bölümünde, küresel güç ilişkilerinde bir konuma oturturlar ve bunun sürmesi için müdahalelerde bulunurlar. AKP iktidarı boyunca açıktan ya da gizli şekilde Batı bu iktidarla yol yürümeyi tercih etmiştir. Daha keskin tarihsel örnekler de mevcuttur. İran’da, Irak’ta, Mısır’da, Latin Amerika’da ve diğerlerinde Batı emperyalistlerinin çıkarlarına ters düşen ulusal iktidarlar doğrudan ABD ya da başka emperyalistlerin örgütlediği darbelerle ekarte edilmiştir. İranlı yazar Şirin Ebadi “İran’ın keşke petrol yerine suyu olsaydı. Batılılar İran’ı belki o zaman rahat bırakırdı.” derken haksız değildir. Emperyalistler, özellikle büyük doğal zenginliklere sahip olan geç kapitalistleşmiş ülkelerde halkın istek ve tercihlerini rahatlıkla göz ardı eden diktatöryel ya da yarı diktatöryel rejimlerle çalışmayı tercih etmektedir. Bu noktada bir parantez açarak “yabancı yatırıma uygun bir ekonomi için güvenilir bir kurumsal yapıya sahip ekonomi olmak gerekir” argümanı üstüne birkaç cümle edelim. Risk alarak yüksek kazanç peşinde koşmakla ilgilenen finansal sermayenin bir kısmı açısından piyasa nasıl işlerse işlesin kendi sırtını dayadığı büyük ulusların korumasıyla parasının güvence altında olması yeterlidir. Batı ile kavgalı Rusya, Çin gibi örnekler dışında bu konuda kaygı duyulacak ülke sayısı azdır zaten. Gelgelelim doğrudan yabancı yatırım meselesine. Bu yabancı sermaye kendi çıkarlarını koruyacak şekilde hukuk işlese yeterli görecektir. Yani hukuk sistemi çökük bile olsa - ki çoğu yatırım yapılan geç kapitalistleşen

ülkede çürümüşlük diz boyudur -yabancı sermayeye dair hukuki güvence yeterlidir. "Burnumuzu tıkayıp gireceğiz" sözü finansal sermayenin yüksek kar için her türlü pislige dalabileceğini gösteren mottosudur. Çin'in 1980'ler ve 90'lar boyunca yabancı yatırımcı akınına uğraması, ABD eliyle dünya ticaret ağlarına dahil edilmesi bu gerçeğin en basit örneğidir.

Sonsöz Niyetine

Batı'da da demokrasi ve kurumlarının gelişimi elitlerin tercihleriyle olmamıştır. Evet, kapitalizm hem yapısal ihtiyaçları gereği hem de bir meşruiyet aracı olarak ekonomi ve siyaset alanının ayrışmasına; temsili demokrasiye, rasyonel devlete, kurallara dayalı hukuka ihtiyaç duyar. Ancak bu kurumların nasıl çalışacağını belirleyicisi tabandan halk hareketleri olmuştur. Genel oy hakkı bile mücadeleye ile söke söke alınmış; sendikaların kurulması ve işçilerin çalışma koşullarının iyileşmesi, kadın haklarının ilerlemesi ve benzerleri demokratik haklar mücadelesinin eseri olmuştur.

Bu gerçek geç kapitalistleşmiş ülkeler için de geçerlidir. Bu ülkeler içinde nerede sınıf mücadelesi,

halk hareketleri, sosyalist örgütlenmeler güçlendiyse demokratik haklar ilerlemiş ve demokrasi geleneği oluşmuştur. Bakın Türkiye'ye! Bugün AKP iktidarı elindeki türlü imkanlar ile muhalefet kitlelerine istediği gibi hükmedemiyorsa 1960'lar ve 1970'lerin yükselen mücadele dalgasının etkisi büyüktür. Ya da Arjantin'e bakın! 1976 cuntasını sonunda halk hareketi çöpe gönderdiği için güçlü bir mücadele geleneği, güçlü bir sosyalist hareket ve geniş sosyal-demokratik haklar mevcuttur. Mile'in bütün saldırganlığına rağmen de halk hareketinde egemen sınıfların istediği gerileme olmamıştır.

Türkiye'de muhalefeti de cezbeden Acemoğlu'nun tezinin aksine, güçleri kendi sermayelerini korumaya yetip yetmeyeceği bile belirsiz sermayedarları ya da AKP ile iş tutmaktan memnun Batılı emperyalistleri "demokrasi iyidir"e ikna etme beklentisi boştur. Demokratik hakları kazanacak, kurumları işlemek zorunda bırakacak güçlü bir halk hareketini yaratmak ve büyütme emekçi halkın tek yoludur. Demokrasiyi ya aşağıdan kazanacağız ya da yukarıdan tepemize daha çok sopa inecek!

YOUR PARTY ÖRNEĞİ VE ENTRİZM

V. Arslan

Dünya kapitalizmi tarihsel bir krizden geçiyor; ekonomik gerileme, sosyal yıkım ve emperyalist savaşlar iç içe ilerliyor. Burjuva demokrasisi giderek irtifa kaybederken Trump, Netanyahu, Meloni, Putin, Le Pen, Orbán, Erdoğan ve Modi gibi sağcı-otoriter liderler grubunu güçleniyor.

Fakat bu kriz ve otoriterleşme sarmalı, diyalektik bir karşıtlık yaratmaktadır. Zira aynı küresel kriz, iki ana damardan beslenen güçlü bir ters akıntı yaratıyor.

Birinci eğilim, kapitalizmin yol açtığı işsizlik, sınıflar arası uçurum, yoksulluk ve yolsuzluk gibi sorunlara, ayrıca klasik burjuva partilere ve bürokrasiye duyulan derin tepkidir. Bu öfke, Gen-Z olarak adlandırılan yeni gençlik kuşağının Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki birçok ülkede liderlik ettiği isyanlarda kendisini gösteriyor. 2025 yılında peşi sıra patlayan ve ülkeden ülkeye sıçrayan isyanlar adeta 2019'daki isyanların devamıydı ve küresel patlayıcı ortamı işaret ettiler.

Gelgelelim bu isyanlar, kapitalizmin sonuçlarına karşı patlak verse de kitlelerin öfkesi henüz sistemi bütünüyle hedef alan bir sınıf bilincine evrilmiş değil. Mevcut tepki, daha ziyade yozlaşmış politikaçılar veya yöneticiler gibi "sahnedekileri" hedef alarak sınırlı kalıyor. Dolayısıyla yaşanan krizlerin kökenindeki gerçek neden olan kapitalist sistemi hedef alma ve bunun için gerekli olan devrimci siyasi sonuçları çıkarma noktasında hareketler henüz bir olgunluğa ulaşmış değil. Bu ülkelerde sosyalist yapılar, ya hiç yok ya da çok etkisiz. 1980'ler ve SSCB'nin yıkıldığı 1991 sonrası sosyalist örgütler, dağılma sürecine girdiler, kendilerini yeni kuşaklara aktaramadılar ve neticede örgütsel boşluk büyük bir alternatifsizlik halini aldı.

İkinci eğilim ise, ABD ve Avrupa gibi Batı ülkelerinde gözlemlenen, daha az patlayıcı ama siyasal açıdan daha olgun bir radikalleşmedir. Bu ülkelerde gençlik arasında, sosyalist ve devrimci fikirlere yönelik ciddi bir eğilim yaygınlaşıyor. Sahada aktif olan devrimci yapılar gözle görünür bir şekilde büyüyorlar. Bu

radikalleşme, Fransa veya İtalya'da olduğu gibi işçi hareketiyle birleşerek daha büyük bir potansiyele ulaşmaktadır. İtalya'da Gazze ile dayanışma, Fransa'da sınıfsal talepler etrafında örgütlenen "her şeyi bloke et" protestoları doğrudan eylem biçimini alarak yeni bir tarihi momente işaret ediyor olabilir. Zira sendikal bürokrasinin kontrolündeki sınırlı ve bazen göstermelik biçimler alan protestolar yerini vurucu, bloke edici biçimlere bırakıyor. L.Amerika, Asya ve Afrika'daki doğrudan eylemlerin keskinliğinin Batı'daki eylemlere yansması ve karşılıklı etkileşimle eylemlerin birbirini besleyerek enternasyonal bir havanın oluşması büyük önem taşımaktadır.

Batı'da sola doğru radikalleşmenin bir yansıması da parlamenter siyaset katında yaşanmaktadır. Devrimci siyasal alternatiflerin henüz zayıf olduğu koşullarda sınıfsal söylemi kullanan ve kapitalizmin sonuçlarına karşı atak davranan sol-sosyal demokrat eğilim büyük rağbet görüyor. Örneğin, ABD'de New York belediye başkanlığı seçimlerinde "demokratik sosyalist" Zohran Mamdani, emekçiler lehine reformlar yapmayı vaat ederek özellikle gençler arasında büyük heyecan yarattı ve seçimleri kazandı. Veya Britanya'da Jeremy Corbyn ve Zarah Sultana liderliğinde yola koyulan Your Party'yi desteklemek için 800.000 kişinin imza vermesi bu dip dalganın önemli göstergelerindendir. Benzer şekilde Fransa'da bir dahaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Melanchon liderliğindeki sol popülizmin başa gürüşeceğini kestirebiliriz.

Bu yazının temel sorusu şudur: Kitlelerdeki radikalleşmenin siyasete yansımalarının ağırlıklı olarak sol-reformist partiler üzerinden gerçekleştiği bir konjonktürde, henüz marjinal bir güce sahip olan Marksist partiler nasıl bir taktik çizgi izlemelidir?

Gelecek Stratejisi ve Devrimci Taktikler

Marksist partilerin kitleleşmesi, grevlerden öğrenci eylemlerine uzanan somut kitle mücadelelerinden geçer. Bu mücadeleler, partinin teorik çizgisini test edebileceği, somut çözümler üretmek kitlelerin güvenini kazanabileceği ve nihayetinde saflarını büyütebileceği en verimli siyasi zeminlerdir.

Bu ilerlemeleri sağlamanın yolu, "kitle çizgisi"nin bir gereği olarak, hareketin içinde, somut talepler ve mücadele perspektifleriyle örgütleyici bir güç olarak var olmaktan geçer. Sendikaların tabanında,

öğrenci hareketinin yapılarında ve mahallelerde sürdürülecek sabırlı siyasal çalışma, teorik doğruların kitlesele bir güce dönüşmesinin ve yeni kadroların kazanılmasının olmazsa olmazıdır. Nihai hedef, partiyi işçi sınıfı ve gençliğin kitlesele mücadelesinin doğal bir uzantısı haline getirmektir.

Öte yandan, parlamenter siyaset ve seçim dönemleri, devrimcilerin es geçemeyeceği kritik politik zeminlerdir. Zira bu dönemler, emekçi sınıfların ve gençliğin kitlesele olarak siyasete yöneldiği, somut vaatler ve alternatifler aradığı süreçlerdir. Sol-reformist partilerin, vaat ettikleri kısmi reformlar—ABD'de Sanders'ın "parasız üniversite" talebi gibi—somut ve ulaşılabilir görüldüğü için, kitleler üzerinde bir çekim gücü yaratmaktadır.

Devrimci Marksistler, bu kitlesele heyecanı basitçe bir "aldatılma" süreci olarak reddedip kenarda duramazlar. Zira bu tutum, nihayetinde kitlelerden tecrit olma anlamına gelir. Asıl sorulması gereken stratejik sorular şunlardır: *"Bu reformist vaatler karşısında kenarda durup 'sizi aldatıyorlar' demek yerine, bu kitlesele enerjiji devrimci bir mücadele hattına nasıl kanalize edebiliriz?" "Bu süreçten devrimci örgütlenmeyi nasıl güçlendirerek çıkarabiliriz?" Ve nihayet, "reformist partilere dair duyulan yanılsamaları, somut mücadele pratiği içinde nasıl yenilgiye uğratabiliriz?"*

Önümüzdeki süreçte yalnızca Britanya'da değil, Fransa, ABD ve hatta Almanya gibi ülkelerde de sol sosyal demokratik veya sol-popülist dalgalarının güçlenmesi beklenebilir. Canlı bir kitle tabanına sahip olan bu tür hareketler karşısında hangi taktiklerin izlenmesi gerektiği hayati bir konudur. Bu konuda, Lenin'in "Sol Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı" kitabı önemli bir taktiksel rehber ve referans noktası olarak değerlendirilmelidir. Elbette, her türden fırsatçının kendi oportünist eğilimlerine paravan olarak bu kitabı kullanmaya kalkıştığı unutulmamalıdır. Ancak diğer taraftan, Leninizmin taktiksel zenginliğini ve diyalektik yaklaşımını anlamak açısından bu kitap bir başucu eseri olarak görülmeli ve Britanya İşçi Partisi örneğindeki gibi somut tartışmaları anlamlandırmak için kullanılmalıdır.

Lenin Eserini Hangi Koşullarda Ne İçin Yazdı?

Komünist Enternasyonal'in (Komintern) ilk dönemindeki öncelikli hedefi, işçi hareketi içindeki uzlaşmacı sosyal demokrat eğilimle mücadele

etmekti. Zira Birinci Dünya Savaşı deneyimi, İkinci Enternasyonal partilerinin devrimci sınıf mücadelesini terk ettiğini hatta sallanmakta olan burjuva düzeni ayakta tutmak için devreye girdiğini göstermişti. Bu nedenle Komintern erken dönem politikalarında öncelik, reformist partilere doğrudan cephe almaya verilmişti.

Ancak, bu mücadelenin içinde olan ama ters taraftan başka bir sapmaya savrulan tehlikeli bir eğilim kısa süre sonra kendisini gösterdi: “Sol Komünizm”. Sosyal demokratik ihanetlere karşı duyulan haklı tepkinin içinden çıkan bu eğilim, “devrimci saflık” ve “uzlaşmazlık” adına, devrimci işçi hareketini son derece mekanik ve sekter bir çizgiye hapsedmekteydi. Kitlese sendikalar, parlamento ve seçimler etrafındaki mücadelenin tümünden reddedilmesini savunan bu eğilim, yeni kurulan komünist partilerin gerekli taktik esneklikleri gösterememesine sebep oluyordu. Bu eğilim tek yanlı bir keskinliği ve dar politik tavırları kendi içerisinde bir amaç haline getiriyor, bunlara sadık kalmayı “erdem” sayıyordu. Bu “aşırı sol” eğilim İtalya’da ve Almanya’da mücadeleye büyük zararlar vermiş, Hollanda ve Britanya’da da hatırı sayılır bir etki kazanmıştı.

İtalyan Komünist Partisi lideri Bordiga’nın “*parti merkezlilik*” vurgusu o kadar güçlüydü ki, 1919-1920 “İki Kızıl Yıl” (*Biennio Rosso*) olarak anılan ve İtalya’yı saran kitlese fabrika işgalleri ve işçi ayaklanmaları sırasında, bu kendiliğinden gelişen işçi konseyleri hareketine mesafeli durdu. Bu tavır, Antonio Gramsci’nin “*L’Ordine Nuovo*” dergisi etrafında örgütlenen ve işçi konseylerini destekleyen hareketin izole olmasına neden oldu. Bordiga’nın sekterliği bir çuval inciri berbat etti, devrimci fırsatların heba olmasına yol açtı. Üstelik “sol komünizm”in zararları bununla da sınırlı kalmadı. Bordiga, faşizme karşı her türlü ittifaka şiddetle karşı çıkıyordu. Ona göre, burjuva demokrasisi ile faşizm arasında özde bir fark yoktu ve işçi sınıfı sadece kendi saf devrimci programıyla hareket etmeliydi. Bu tutum, 1920’lerde Mussolini’nin iktidara yürüdüğü kritik bir dönemde, faşizmi durdurabilecek geniş bir anti-faşist cephenin oluşmasına ket vurdu.

Oysa ki, komünist partilerin kitleleşmesi ve belirleyici roller oynayabilmesi için geniş işçi kitleleriyle bağ kurmasını sağlayacak esnek taktikler geliştirmesi şarttı. Bu taktiklerin başında, sosyal demokrat işçileri de kapsayacak “birleşik işçi cepheleri”ne katılmak geliyordu. İşte, bu hayati taktikleri “prensipten taviz” olarak görüp reddeden Sol Komünizm, zamanla işçi hareketinin ilerlemesinin önünde bir engel haline geldi. Tam da bu nedenle Lenin, devrimci strateji ile sekter dogmatizm arasındaki farkı net bir şekilde ortaya koymak amacıyla “Sol Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı” adlı broşürünü kaleme aldı.

Lenin, kitabında Bolşevizmin 1903’ten 1917’ye uzanan tarihsel gelişimini ana

hatlarıyla özetleyerek, partinin çeşitli ve değişen mücadele biçimlerine (legal-illegal, parlamento içi-dışı, barışçıl-şiddet içeren) nasıl uyum sağladığını anlatır. Amacı, devrimci stratejinin dogmatik bir reddiyeciliği değil, pratik koşullara dayalı taktik bir esneklik gerektirdiğini vurgulamaktı. Örneğin, Bolşeviklerin 1917’de burjuva geçici hükümete karşı hemen ayaklanma çağrısı yapmak yerine, Sovyetler içinde çoğunluğu kazanmak için sabırla çalıştıklarını hatırlatır. Lenin’in deyişiyle, “Komünistlerin tüm görevi, icat edilmiş, çocukça ‘radikal’ şiarlarla kendini işçi hareketinin geride kalanlarından tecrit etmek değil, onları inandırmak, onlar arasında çalışmaktır” Eser, 1920’deki Komünist Enternasyonal’in (Komintern) İkinci Dünya Kongresi’ne hazırlık niteliği taşıyordu ve kongreye katılan her delegeye dağıtıldı. Lenin, bu kitap aracılığıyla, Enternasyonal’e bağlı partilerin benimsemesi gereken birleşik bir taktik çizgi önermeyi amaçlıyordu. Örneğin, İngiltere’deki komünistlere, İşçi Partisi’ne katılmaları ve onunla seçim ittifakı kurması yönündeki tavsiyesi bu stratejik yaklaşımın bir parçasıydı. Ona göre “sol komünizm”, devrimci teoriyi bir dogmalar bütünü olarak uygulama eğilimiydi ve bu, proleter devriminin başarısı önünde bir engel teşkil ediyordu.

Lenin Britanyalı komünistler içerisinde sol komünist görüşleri savunan Sylvia Pankhurst’a şöyle cevap verir:

“Buradan, Yoldaş Sylvia Pankhurst’ün şu şekilde formüle ettiği tuhaf sonucu çıkarıyorlar: ‘Komünist Parti uzlaşmamalıdır... Komünist Parti doktrinini saf, reformizmden bağımsızlığını ise dokunulmaz tutmalıdır; onun görevi, durmadan ve dönmeden, komünist devrime giden doğrudan yoldan önderlik etmektir.’ ... bu yoldaşlar şunu atlıyor: Devrim, işçi sınıfının çoğunluğunun görüşlerinde bir değişiklik olmadan imkânsızdır; bu değişiklik, kitlelerin siyasi deneyimiyle gerçekleşir, asla tek başına propagandayla değil.” (Lenin, Sol Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı, s.72, Eriş Yayınları)

Bir Kez Daha Britanya ve Your Party Örneği

Britanya o eski istikrarlı Britanya değil. Ekonomik durgunluk ve rekabet gücündeki gerileme, kapitalist sistemin bu istikrar abidesinde derin bir krizi işaret ediyor. Bu sistemik tıkanma, doğrudan halkın yaşam standartlarına yansıyor; ücretler reel olarak düşerken, geleceğe dair halkın beklentileri giderek karamsarlaşıyor. Bu kriz ortamı aşırı sağın yükselişi için biçilmiş kaftan. Nigel Farage liderliğindeki Reform UK, toplumsal hoşnutsuzluğu göçmen karşıtı bir söylemle manipüle ederek yelkenlerini şişiriyor. Gerçek sorunların (gelir dağılımı eşitsizliği, kamu hizmetlerinin çöküşü vb) üzerini örten fırsatçı aşırı sağ, bir yandan da sokağa çıkarak tarihin en kalabalık mitinglerini organize ediyor.

Ancak bu tablo, hikayenin yalnızca bir bölümü. Göçmenlerin günah keçisi ilan edilmesine ve gerçek meselelerin gözden kaçırılmasına kanmayan geniş bir kitle de mevcut. İşte bu kesim, sol politikalar için güçlü bir toplumsal zemin oluşturuyor. Bu büyük potansiyel, sancılı da olsa kendi siyasi ifadesini arıyor ve sahneye iki oyuncu ve bir parti çıkıyor: Jeremy Corbyn, Zarah Sultana ve Your Party.

Keir Starmer liderliğindeki İşçi Partisi’nin kapitalist çıkarlarla tam uyum içindeki neoliberal politikaları ve İsrail’e yönelik koşulsuz destekleri, partinin geleneksel işçi sınıfı tabanı ve gençlik arasında derin bir hoşnutsuzluk yarattı. Bu hoşnutsuzluk eski lider Jeremy Corbyn ve milletvekili Zarah Sultana’nın öncülük ettiği ve ‘tarihi bir kopuş’ olma potansiyelindeki yeni bir siyasi hareketin fitilini ateşledi.

Temmuz 2025’te duyurulan ve “Your Party” adını taşıyan yeni sol parti girişimi, çok büyük bir kitlesel destekle karşılaştı. 800 bini aşkın kişinin partiyeye

üyelik için başvurması, emekten ve sosyal eşitlikten yana ciddi bir “dip dalgasının” varlığını gözler önüne serdi. Bu rakam, İşçi Partisi’ne alternatif bir sol siyaset için toplumda var olan büyük özlemin somut bir göstergesidir.

İngiltere’de “Your Party” girişiminin yarattığı siyasal dinamik, devrimci Marksistler için taktiksel bir tartışma zeminini de beraberinde getirmiştir. Bu tartışma, uluslararası devrimci çevrelerde de yankı bulmaktadır. Bu yeni parti ve oluşan bu yeni dinamığa nasıl yaklaşmak gerekir? Bir tarafta, liderlik kademesi iki farklı damardan beslenen heterojen bir bileşime sahiptir: Jeremy Corbyn ve Zarah Sultana gibi, sol reformist politikalarla bilinen isimler diğer tarafta Filistin meselesi dışında belirgin bir sol yanı olmayan, kapitalist siyaset arenasının içinden çıkmış Müslüman profesyonel politikacılar. Ayrıca Corbyn ve Sultana arasında da büyük bir liderlik krizi yaşanıyor. Corbyn ve ekibinin Zarah Sultana’nın öne çıkmasından rahatsız olduğu, devrimci sosyalistleri kurulacak yeni partiden uzak tutmak için manevralar yaptığı görülüyor. Buna karşın Sultana yeni kurulacak partiyi daha çok taban inisiyatifine dayandırmayı savunuyor, fiili mücadeleye daha yakın duruyor ve devrimci sosyalistlerin sürece dahil edilmesinden yana tavır takınıyor. Tepede bu çekişmeler yaşanırken tabanda durum bambaşka. Bu yeni siyasi çıkışı destekleyen kitlesel tabanın motivasyonu son derece net: İşçi Partisi’nin neoliberal politikalarına duyulan derin öfke ve sosyalist politikalara olan içten özlem, yüz binlerce emekçi ve gencin enerjisinin temel kaynağıdır. İşte bu ikili gerçeklik, devrimci hareket önünde iki farklı taktik seçeneği ve bunlara bağlı farklı sonuçları gündeme getirmektedir.

Birinci seçenek, tipik bir sol sekterlik pozisyonuna denk gelmektedir. Bu stratejik yanlış, siyasi analizin

merkezine partinin liderlik kompozisyonunu – ister Müslüman profesyonel politikacıların varlığını, ister Corbyn gibi isimlerin reformist ve uzlaşmacı doğasını – mutlak ve nihai bir referans noktası olarak koyar. Bu indirgemeci bakış açısı, söz konusu partiyi, içindeki toplumsal dinamiklerden ve çelişkilerden bağımsız olarak, yalnızca liderliğinin sınırlarıyla değerlendirir.

Nihayetinde, bu tutum, devrimci politikayı, somut kitlesel mücadelelerin içinde değil, onlardan uzakta, dışarıdan bir eleştiri ve “hakikati açıklama” pozisyonunda konumlandırır. Oysa devrimcilerin hakikati açıklayan dini tebliğcilerden farklı olmalıdır. Bu mekanik strateji, kitlelerin günlük deneyimleri ve arayışlarıyla organik bir bağ kurmaktan ziyade, onlara “gerçek devrimcilerin bizler olduğunu” anlatan ve kendi saf politik çizgisiyle tatmin olan bir siyaset yürütmek üzerine inşa edilir. Bu, kaçınılmaz olarak siyasi izolasyona ve var olan sınırlı etki gücünün de kaybedilmesine çıkan bir yoldur. Sonuç itibarıyla bu yaklaşım, kitlesel özelemlerle bağ kurma fırsatını kaçırmakla kalmaz, devrimci söylemi giderek etkisizleşen dar bir çevreye hapsederek yalnızlaşmaya ve küçülmeye yol açar.

İkinci seçenek ise, devrimci örgütlülüğü ve siyasi kimliği tasfiye etmeden, eleştiri özgürlüğünden asla taviz vermeden bu yeni sol partinin inşa sürecine katılmaktan geçer. Bu taktik, Lenin’in İşçi Partisi’ne yönelik tarihsel tavsiyesinde olduğu gibi, komünistlerin geniş işçi kitleleri içinde daha etkili çalışabilmesi için bir “siyaset kürsüsü” elde etmesinin yolunu açar. Amaç, partinin reformist liderliğini eleştirirken aynı zamanda partinin tabanındaki emekçi ve genç kitlelerle doğrudan temas kurmak, onların sınıfsal öfke ve eyleme geçmek arzusuna seslenmek ve bu zeminde örgütlü Marksizmi güçlendirmektir.

Bu ikinci taktik, devrimci hareketin, emekçilerin siyasete kitlesel olarak dahil olduğu bir anda onlarla aynı zeminde buluşmasını, onların bilinç düzeyini yükseltmek için somut mücadele içinde çalışmasını mümkün kılar. Sonuç olarak, ilk seçenek olan sekte tutum, görece “saflığı” koruma iddiasına rağmen, nihayetinde devrimci hareketi kitlesel bir dalganın dışına itme ve marjinalleştirme riski taşır. Buna karşılık, ikinci seçenek, daha zorlu ve karmaşık olsa da, devrimci fikirleri yaymak ve örgütlü gücü büyütme için tarihsel bir fırsat penceresi sunar.

Kriz dönemlerinde, sisteme bağlı büyük örgütler,

mevcut duruma nasıl tepki verecekleri konusunda iç çatışmalar yaşarlar. Your Party de şu anda yaşanan tam olarak budur. Bu tür bir ortam, bürokratik liderliğin mutlak kontrolü kaybetmesine ve farklı siyasi hatların mücadelesine olanak tanır; bu durum devrimcilerin kitlelerle bağ kurmasını kolaylaştıracaktır.

Dolayısıyla, devrimci çevreler için önümüzdeki dönemde asıl odaklanması gereken konu, ikinci taktiğin, yani eleştirel içeriden katılımın somut koşullarını, araçlarını ve yöntemlerini derinlemesine araştırmak ve tartışmaktır. Bu, devrimci Marksizmin taktiksel zenginliğine ve diyalektik yaklaşımına da uygun düşen bir çabadır.

Tartışmanın Özü

Entrizm devrimci bir partinin, henüz kitlesel bir güce sahip olmadığı koşullarda, kitlesel bir reformist ya da merkezci partinin içinde taktiksel olarak çalışma yürütmesidir. Amaç, asla reformist bir örgütü “iyileştirmek” değil, onun en iyi unsurlarını ve tabanını devrimci bir programa kazanmaktır. Entrizm, devrimci bir partinin, kendini güçlendirmek ve kitleleri kazanmak için belirli koşullarda başvurduğu, esnek, geçici ve son derece dikkatle uygulanması gereken bir taktiktir. Entrizm gibi karmaşık bir taktiğin değerlendirilmesi, somut tarihsel ve toplumsal koşulların diyalektik bir analizini gerektirir. Bu taktiğin başarıya ulaşma potansiyeli, aşağıdaki iki temel koşulun bir arada bulunmasına sıkı sıkıya bağlıdır:

1. Kitlesel ve Dinamik Bir Sol Radikalleşmenin Varlığı: Entrizmin koşullarının oluşması için, öncelikle söz konusu reformist partinin tabanında niceliksel bir büyümeden öte, niteliksel bir dönüşümün yaşanıyor olması gerekir. Yani, sadece parti oylarının anketlerde yüksek çıkıyor olması yeterli değildir; parti tabanının ve genel olarak kitlelerin siyasi bilincinde ilerleme, mücadele istekliliğinde artış ve sola doğru gerçek bir kayışın somut göstergeleri olmalıdır. Entrizm taktiğinin uygulanabilirliği açısından kitlelerin harekete geçmeye daha yatkın olduğu bir “sola kayış” atmosferi olmazsa olmazdır. Lenin’in de işaret ettiği gibi, tabanda devrimci kayışın olmadığı zamanlarda ajitasyon ve propagandanın etki alanı doğal olarak sınırlı kalacaktır.

2. Parti ile Taban Arasında Organik ve Canlı Bir Bağ: İkinci olarak, entrizm yapılacak sosyal demokrat partinin canlı bir kitle tabanı olmalıdır. Kitle tabanı ile ilişkisi, sadece dört yılda bir oy veren seçmenler

düzeyinde kalan bürokratik seçim partilerinin entrizmin konusu olması düşünülemez. Parti tabanı gündelik siyasi hayatta, sendikal mücadelelerde, sokak protestolarında ve toplumsal hareketlerde aktif bir yer tutmalıdır. Bu canlı bağ, devrimci fikir ve örgütlenmenin etki alanını genişleteceği verimli bir zemin yaratır.

Yanlış Bir Entrizm Örneği Olarak SYRİZA Deneyimi

2009-18 Yunan krizinde Syriza'nın konumu tartışma için faydalı olacaktır. Geleneksel olarak %4-5 civarında oy alan reformist ve merkezci güçlerden oluşan Syriza, 2009 seçiminde de ancak %4.6 oy oranına ulaşabilmişti. Ama büyük bir borç krizi Yunanistan'ı bir tsunami gibi vurduğunda ana sosyal demokrat parti PASOK iflas etti ve Syriza oylarını önce %16.8'e (2012) ardından da %36'ya (2016) kadar çıkardı. Yunanistanlı devrimciler Syriza'ya entrizm yapmalı mıydı?

Syriza o yıllarda çok popülerdi ama anket ve sandıklardaki bu yükselişin sokakta yükselmekte olan fiili mücadelelerde bir karşılığı yoktu. O sıralar meydanları dolduran geniş emekçi ve gençlik yığınları içerisinde Syriza çok minik düzeyde bir katılım gösterebiliyordu. Örneğin seçimlerde %1 oy alan devrimci

sosyalist Antarsya kitle mücadelelerinde Syriza'dan çok daha etkin ve kalabalık olabiliyordu. Syriza içi boş bir partiydi. Oy avcısı bürokratların tekelinde olan bir yüksek siyaset aygıtıydı. Tabaniyla sadece bürokratik bir kabuk üzerinden bağ kuran, "seçim makinası"na dönüşmüş bu tür partiler içinde entrizm, kitlelere ulaşmada sonuç alacak bir taktik değildir. Böyle bir partiye entrizm yapma hatasına düşenler oldu ama onlar daha sonra Syriza iktidara geldiği, aşırı sağcı ANEL ile koalisyon kurup neoliberal politikaları uyguladığı zamanlarda bile Syriza'dan ayrılmayarak devrimci olmadıklarını gösterdiler. Lenin'in "Sol Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı"nda altını çizdiği üzere, aslanan "partinin kazanacağı vekil sayısı" değil, sokaktaki fiili mücadelenin, grevlerin ve kitlesel örgütlenmenin gücüdür. Entrizm politikası, uyarlanma ve oportünizm biçimine büründüğünde entrist grubun, içine girdiği büyük örgütün siyasi

kültürüne, bürokrasisine ve ılımlı pratiklerine kapılıp, kendi devrimci kimliğini ve programını yitirmesidir. Buna likidasyon ya da erime diyebiliriz ki Yunanistan'da Syriza'ya dahil olan grupların başına gelen bu olmuştur.

Entrizm Ne Zaman Biter?

Yukarıda bahsettiğimiz entrizm için gerekli iki koşulun eksikliği, entrizm taktiğini geçersiz kılar. Peki uygulanmaya sokulan entrizm taktiği ne zaman bitirilir? Kitleleri ileri iten tarihsel dalganın geri çekilmesiyle birlikte, parti tabanında sola kayma süreci duracak ve tabanın basıncı da azalacaktır. Bütün bunlar da süresiz bir entrizm çabasını verimsiz ve hatta devrimci özneliği tasfiye edici

bir konuma dönüştürecektir. Dolayısıyla entrizm, ancak istisnai ve geçici bir taktik olarak, yukarıdaki nesnel koşulların varlığıyla sınırlı bir zaman dilimi için düşünülebilir.

Sosyal demokrat partinin yönetimi, devrimcilerin açık fikir propagandası yapmasını engelleyip, eleştiri ve bağımsızlık hakkını ortadan kaldırdığında entrizmin koşulları ortadan kalkar. Emekçilerle bağ kurma ve sempatanları yeni bir devrimci partiye kazanma gibi temel hedefler büyük ölçüde gerçekleştirildiğinde de entrizm sonlandırılır. İçine girilen partinin kitlesel mücadelelere ayak uyduramayacak kadar sağa kayması ve eylem-grev kırıcı bir pozisyona geçmesi durumunda da entrizm taktiğinin uygulanması mümkün değildir. Reformist partinin iktidara gelmesi, entrizm taktiğinin sonlanması gerektiğine dair kesin işaretlerden

birisidir. İktidara gelen bu tarz partiler iktidarda egemen sınıfın lehine çalışmaktan başkasını yapamayacaktır. Böyle bir durumda entrizm yapılan parti artık sadece bir muhalefet örgütü olmaktan çıkıp devlet aygıtının bir parçası haline gelmiş olacaktır.

Troçki Örneği - Fransız Dönüşü

Fransız Dönüşü, 1934 yılında Troçki'nin dünya çapındaki yoldaşlarından sosyal demokrat partilere entrizm taktiği geliştirmelerini istemesiyle başlayan politik hamleye verilen isimdir. Bu taktik ilk olarak Fransa'da denendiği için Fransız Dönüşü diye bilinir.

Fransız Dönüşü, Troçki önderliğindeki devrimci Marksizmin 1933'te karşılaştığı siyasi yol ayrımından ayrı düşünülemez. O zamana kadar Troçki, Komünist Enternasyonal'i, dünya devriminin merkezi olarak, orijinal programına döndürmeyi ummuştu. Ancak Stalinizmin dikte ettiği "sosyal faşizm" saçmalığı, Alman işçi hareketinin felç olması, Hitler'in iktidara yükselişinin yolunu açılması ve koca Almanya Komünist Partisi'nin (KPD) yıkılmasıyla sonuçlandı. Troçki'ye göre, Almanya'daki bu hezimet, Üçüncü Enternasyonal'in tamamen ölü olduğunu şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtladı. Artık devrimcilerin, işçi sınıfına kapitalizme karşı önderlik edecek bir Dördüncü Enternasyonal örgütlemeye zamanı gelmişti.

Ancak Troçki'ye bağlı partiler dünya genelinde henüz oldukça küçük durumdaydı. Bu marjinal durumun kırılması gerekiyordu. Tam da bu dönemde işçi sınıfını sola iten gelişmeler yaşanmaktaydı. Nazizmin zaferi, dünya çapında sınıf mücadelesini daha da keskinleştirmişti. 1934'te Fransa'da başarısız faşist bir darbe gerçekleşti. Fransız işçileri, buna kendiliğinden başlayan ve geleneksel parti çizgilerini aşan birleşik bir eylemle karşılık verdiler. Sosyalistler (sosyal demokrat SFIO) ve komünistlerin bu ortak eylemi, her iki partideki tabanda büyük bir birlik heyecanı yarattı. Leon Blum önderliğindeki SFIO bu dönemde, birçok 2.Enternasyonal seksiyonu gibi, ciddi biçimde sola kaymış ve proleter atılımın esas çekim merkezi olmuştu. Fransa'da ön-devrimci durum yaşanmaktaydı. Buna karşılık, Komünist Parti (PCF) işçilerin tabandaki devrimci atılımını baltalayarak SFIO'ya daha geniş bir birlik için tekliflerde bulundu. 1935-36'da bu birlik, liberal burjuvaziyle sınıf işbirliği biçimini aldı; yüksek siyaset

ve bürokratism merkeze kondu. Bu strateji "halk cephesinden" başkası değildi.

Komünist Enternasyonal'in sosyal faşizm politikalarının iflasi, Stalinistleri uluslararası alanda birçok sol görüşlü işçinin gözünden düşürmüştü. Bu da sosyal demokratların proleter militanlık için ana çekim noktası olmasını sağlıyordu. Troçki, sol sosyal demokrasinin ve Stalinistlerin liberal burjuvaziyle düzeniçi bir birliğe doğru ilerlemesinin hem bir tehlike hem de bir fırsat olduğuna inanıyordu. Tabanda sola kayan işçiler ihaneti görüp devrimci alternatifte kayabiliyordu. Troçki o anda, yoldaşlarının olaylara müdahale edemeyecek kadar zayıf olduğunu biliyordu, ancak bu radikalleşmeye içeriden katılma olasılığı vardı. Bu durum, hangi örgüte katılacağı sorusunu gündeme getirdi. Komünist partilerin katı bürokratik iç yapıları, onları Troçkistlere kapalı hale getiriyordu. Buna karşılık, sosyal demokrat partiler -özellikle Fransa'da- daha fazla müdahale olanağı sunuyordu. O dönemde Fransız Sosyalist Partisi (SFIO) kendini daha demokratik bir parti olarak sunuyordu. 1933'ün sonlarında, partinin "neo-sosyalist" sağ kanadı bölünürken, parti yönetimi sola kaymıştı ve devrimcileri partiye katılmaya teşvik ediyordu. Marceau Pivert liderliğindeki partinin sol kanadı binlerce üyeye sahipti ve "Troçkizme" açıktı.

Sonuç olarak Troçki, Haziran 1934'te yoldaşlarını SFIO'ya katılmaya teşvik etti. Bir yıl sonra, Troçkistler SFIO'nun, Paris şehrini ve çevresindeki banliyöleri kapsayan en büyük ve en önemli yerel teşkilatı olan Seine bölgesinde oyların %20'sinden fazlasını aldı ve gazeteleri Révolution on binlerce tiraja sahipti. Ayrıca üye sayılarını üç katına çıkararak yaklaşık 600'e çıkarmayı başardılar. Nihayetinde, halk cephesini açıkça reddettikleri gerekçesiyle Troçkistler, Ekim 1935'te SFIO'dan ihraç edildiler ve entrizm sona erdi. Ancak Troçkistler, sınırlı bir süre içinde SFIO'da bazı önemli kazanımlar elde etti. Üstelik kendi aralarındaki iç çekişmeler ve bölünmeler olmasaydı, sonuç çok daha iyi olabilirdi.

Entrizm taktiği Troçkistler tarafından Fransa dışında da uygulandı. Bu taktik, ABD'de başarılı olur ve J.P.Connon liderliğindeki devrimci Marksistlerin güçlenerek SWP'nin kurulmasına olanak sağlarken İspanya'da trajik hatalar yapıldı. İspanya Sol Muhalefeti'nin lideri ve Troçki'nin o zamana kadar yakın yoldaşı olan Andre Nin, entrizm taktiğini ısrarla reddetti. Nin, sosyal demokrat PSOE'nin gençlik örgütü (JS) tarafından kendisine ve yoldaşlarına yapılan daveti geri çevirdi. Oysa JS hızla sola

kaymakta, Nin ve daha sonra POUM'u oluşturacak sosyalist liderlere açıkça çağrı yapmaktaydı. Bu gençlik örgütü, daha sonra toplu halde Stalinist PCE'ye katılarak onun ilk kez kitlesel bir güç haline gelmesini sağladı. Stalin'in emrindeki PCE İspanyol Devrimi'nin mezar kazıcısı olacaktı.

İspanya örneği de gösteriyor ki kitleler hareket halindeyken tecritte kalmak erdem değildir. Troçki ve Lenin'in yaklaşımı, devrimci bir parti inşa etmek sürecinde bilinen doğruları tekrarlamak yerine,

yaşanan radikalleşme sürecine bağlanmak ve onu şekillendirmek için müdahale etmekle alakalıydı.

Lenin ve Troçki'den çıkarılacak ders, günümüzde de taban dinamiklerini eleştirel bir şekilde de olsa desteklemek ve onların tabanındaki kitlelerle etkileşim halinde olmaktır. Sekter bir şekilde kenarda durmak yerine, kitlesel hareketin içinde yer alarak onun yönünü devrimci bir çizgiye çekmeye çalışmak gerekiyor.

FİLİSTİN'İN TEK REÇETESİ: SÜREKLİ DEVİRİM

Derya Koca

Filistin davası tarihinin en zor döneminden geçiyor. Dünya solunun ve işçi sınıfının dağınkılığı nedeniyle Filistin direnişi en yalnız olduğu anda vuruldu; Gazze adeta haritadan silindi. İnsanlık ilk kez, kitle iletişim araçları aracılığıyla naklen yayınlanan bir etnik temizlik ve soykırıma tanıklık etti. 13 Ekim'de imzalanan Şarm eş-Şeyh Anlaşması ile de Filistin'de yeni bir sürece girildi.

Lübnan, Suriye ve İran'a kadar Ortadoğu ölçeğindeki gelişmeler sonucunda İsrail (yani ABD) son iki yılda olağanüstü biçimde güçlendi. Şarm el-Şeyh Anlaşması'na garantör olan Katar, Türkiye ve Mısır başta olmak üzere 2020'den bu yana İsrail ile normalleşme için sıraya giren bölge liderleri, Filistin davası açısından ne kadar gerici roller oynadıklarını bir kez daha kanıtlamış oldular. Soykırım savaşına sessiz kalmalarının ardından, şimdi de Filistin direnişinin tasfiyesinde rol almaya hazırlar.

Filistin'de 68 bin kişinin, Lübnan'da 4 bin kişinin, 12 Gün Savaşı ile İran'da ise (sayısı hâlâ net olmamakla

birlikte) yüzlerce kişinin öldürüldüğü iki yıl yaşandı. İsrail'in Filistin'i bütünüyle yok etme, Filistin halkını Gazze Şeridi'nden çıkarıp Mısır başta olmak üzere diğer ülkelere sürme ve direnişi tamamen tasfiye etme hedefi ise tam anlamıyla gerçekleşmedi. Bu,

hem Filistin direnişinin kırılmamasından hem de dünya halklarının protesto yürüyüşlerinden siyasi genel grevlere uzanan eylemleri sayesinde mümkün oldu.

Dünyanın her yerinde yükselen “Soykırımı durdurun!” sesleri, Netanyahu'nun meşruiyetini ciddi biçimde sarstı ve Batı emperyalizminin hükümetlerini İsrail'e verdikleri destek konusunda zora düşürdü. Trump'ın sınırlayıcı ama kurtarıcı ateşkes hamlesi tam da böyle bir dönemde geldi. Gazze halkı, tamamen yıkılmış ve içinde yaşanması imkânsız hâle gelmiş bir kente geri dönüyor. Ancak İsrail durmayacaktır; çünkü bu, onun var oluşuna aykırıdır. İlk fırsatta yeniden saldıracak, katledecek ve yerleşimci terörünü hız kesmeden sürdürecektir.

Dünya halklarının, emperyalizmin soykırım savaşını durdurmak için yükselttiği ses küresel mücadele ruhunu güçlendirirken, Filistin'in kurtuluşu için siyasi bir program tartışması yürütmenin önemi bir kez daha ortaya çıkıyor. Bölgesel düzeyde sıcak çatışmalarla karakterize olan küresel savaş dinamiklerinin bütünü içinde (Sudan, Nijerya, Güney

Asya, Latin Amerika, Ukrayna...) Filistin davasını anlamlandırmak gerekiyor.

Tarihsel Bir Yatırım olarak İsrail

Filistin, hiçbir zaman yalnızca yerel veya bölgesel bir mesele olmadı. Petrolün bulunmasıyla ivme kazanan jeopolitik hesaplardan günümüzdeki küresel denge değişimine kadar, Filistin her zaman küresel emperyalist rekabetin merkezinde yer aldı. Bu nedenle Filistin'in geleceğini konuşmak; Filistin'i yok etmeye yemin etmiş olan İsrail'in köklerini ve bu durumun emperyalist kapitalist çıkarların doğrudan bir sonucu olduğunu anlamamızı gerektiriyor. 68 bin kişinin katledildiği ve Gazze'nin haritadan silinmek üzere olduğu bu işgal, Batı emperyalizminin tarihsel ortak davası.

Siyonizmin kurucusu Theodor Herzl, Arjantin'de bir Yahudi devleti kurmayı planlarken, dünyada bulunduğu topraklarda başka bir ülke kurmakla ilgilenmeyen Yahudilerin ilgisini çekmek için mistik öğeleri işin içine katması gerektiğini fark etti. Kudüs “yeniden keşfedildi” ve Birinci Paylaşım Savaşı'nda Filistin'i işgal eden İngiltere'nin çıkarlarına tam hizmet edecek bir Yahudi devletine destek sağlanması bu sayede mümkün oldu. Elbette Hitler'in soykırımı ve doğrudan Nazilerle yapılan anlaşmalar bu tarihsel aşamada en büyük destekçi oldu. Böylece Siyonizm, başlangıçta laik bir koloni projesi olarak ortaya çıkmışken, dinî ve tarihsel motiflerle süslenerek hem Yahudi kitleleri hem de emperyalist güçleri ikna eden bir ideolojik çerçeveye büründü.

İngiltere, Filistin'de kurulacak bir Yahudi devletinin bölgedeki Arap halklarının bağımsızlık mücadelesini bastırmakta ve Ortadoğu'yu kendi çıkarlarına göre şekillendirmekte kullanışlı bir araç olacağını görerek bu projeye açık destek verdi. Herzl'in halefi ve daha sonra İsrail'in ilk devlet başkanı olacak Haim Weizmann, İngiliz gazetelerinde emperyalizmin sadık hizmetçisi olma iştahını ortaya koyan şu cümleleri yazıyordu: “İngiltere Yahudilerin Filistin'e yerleşmesini desteklerse... buna karşılık ülkeyi geliştirebilir, oraya uygarlığı götürebilir ve Suez Kanalı'nın bekçileri olabiliriz.” İngiliz imparatorluğunun gözde sömürgesi Hindistan'a olan stratejik konum da özel olarak elbette sıklıkla vurgulandı. 1936 ve 1939 yılları arasında İngiliz mandasına karşı gelişen kitlesel ayaklanma İngilizlerin bu “baş belası” direngen dinamiğe

karşı tedbirler almasını da gerektiriyordu. Eli silahlı yerleşimci Siyonist çeteler en başından bu görevlere koşuldu.

Filistin'deki isyanların doğası, başından itibaren uzlaşmacı yerel liderlikler ve Arap devletlerinin gerici rolleriyle sınırlıydı. Kentli mülk sahibi sınıflar, Yahudiler lehine değiştirilen sermaye ve piyasa ilişkilerinin bir parçası olmaları nedeniyle uzlaşmacı ve kaypak bir karakter sergiliyordu. Arap devletleri ise tarih boyunca, hem isyanı kendi topraklarından uzak tutmak hem de İngiltere ile ilişkilerini bozmamak için Filistin davasını sürekli olarak "satışa getirmeyi" tercih etti.

Ticaret yolları, petrol, Süveyş Kanalı ve bölgedeki diğer stratejik kaynaklar tarih boyunca iştah kabarttı. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD, sadece dünyanın baş emperyal gücü olmakla kalmadı; petrole hakimiyet ve SSCB'ye karşı stratejik üstünlük sağlamak için Ortadoğu'da kalıcı bir güç merkezi kurdu. 1945'te ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bir yazısında belirtildiği gibi, Ortadoğu'nun Körfez bölgesinin "dünyanın en büyük ucuz ve kolay erişilebilir hidrokarbon kaynağına sahip olduğu" keşfedildi. Petrol üstüne kurulu, tepeden kurdurulan Körfez'in krallıkları ve bölgeye yerleştirilen askeri üsler ile ABD bölgeye tam anlamıyla "yerleşti". Tam da bu tarihlerde -1948'de- Nakba ile İsrail'in kuruluşu ilan edildi.

Ancak 1917 Ekim Devrimi'nin getirdiği devrimci rüzgarlar, sömürgelerde yükselen ulusal kurtuluş mücadeleleri ve Arap milliyetçiliği, emperyalizmin bölgesel çıkarlarını ciddi şekilde tehdit etmeye başladı. 1953'te İran'da Musaddık, petrolün millileştirilmesi hamlesinin bedelini ödeyen ilk lider oldu. Bunu Mısır'da Süveyş Kanalı'nı millileştirmek isteyen Cemal Abdülnasır izledi. Bölgede, hem İngiliz ve ABD çıkarlarını bertaraf edecek hem de komünizm tehlikesine karşı üs görevi görecektir ve sürekli sıcak savaş ihtimalini halkın ensesinde hissettirecek bir güç olarak İsrail ortaya çıktı. Batı emperyalizminin İsrail'e yaptığı tarihsel yatırım, aktarılan devasa bütçeler ve kurulan diplomatik-siyasi kalkan, bu stratejik ihtiyacın tarihsel temeline dayanıyor. Ölüm, İsrail'in varlık sebebidir. Katliam yapsın, ezsin, yok etsin diye kurulmuş bir devletin bölgedeki varlığı emperyalizm için vazgeçilmezdir. İsrail devletinin bu doğası, "iki devletli çözüm" denilen ve aslında iki devletin tanınması değil İsrail'in desteklenip Filistin'in yok edilmesi anlamına gelen proje, burjuva devletlerce de kabul edildi. Filistin

halkının tarihsel yenilgisi, işte bu "iki devlet" yaklaşımı oldu.

Zamanlama ve Sınırlar

Gazze haritadan silinmenin eşğine geldi. Bu yıkım, dünya denklemlerinin dönemsel ihtiyaçları ile dünyada solun son derece zayıf olduğu bir dönemin elverişli koşullarında mümkün oldu.

Ocak 2025'ten bu yana başkanlık koltuğunda oturan Trump, dünyada sertleşme rüzgarlarının habercisiydi. "Savaşları bitirmek" propagandası yapan ve hatta Nobel barış ödülü isteyen Trump tüm stratejisini Çin'i çevrelemek üzerine kuruyor ve Latin Amerika'dan Afrika'ya; Güney Asya'dan Doğu Avrupa'ya tüm nüfuz bölgelerine agresif şekilde askeri gerilimleri tırmandırarak militarizme yeni bir altın çağ yaşıyor. ABD'nin Ortadoğu elebaşısı Tom Barrack, Kafkasya'dan Akdeniz Havzası'na her gün başka bir ülkede yoğun mesailer ile yeni şekillenmeyi sahada yönetiyor. Bu koşullar altında Ortadoğu'nun sağlam ellere emanet edilmiş ve garantiye alınmış olması, farklı bölgelere odaklanmayı kolaylaştırıyor. Bu "sağlam eller" arasında İsrail, Körfez ülkeleri, Mısır gibi bölgesel müttefiklerin arasında Türkiye de sahaya sürülüyor. Bu durum AKP'nin alt emperyalist heveslerini Trump'ın sadık dostu olmanın getirdiği uluslararası destekle buluşturuyor ve Türkiye'deki rejimin sertleşmesinde belirleyici olan atmosferi de yaratıyor.

2008'den bu yana dünya sisteminin aşamadığı buhran, hem sınıflar arası hem de uluslararası çelişkileri derinleştirdi: İçeride kapanmacı eğilimleri, gümrük duvarlarını ve aşırı sağcı liderleri yükseltti. Dünyanın Batı blokunun emperyal hegemonyasına tabi kılınması demek olan "kurallara dayalı düzen" sisteminin böylelikle yavaş yavaş sonuna gelindi.

Trump'ın iktidara gelmesiyle birlikte mevcut çelişkiler daha da keskinleşti ve BM ile NATO gibi eski düzen kurumları bile ABD-AB arasındaki gerilimlerin merkezine oturdu. Ukrayna savaşını bitirme görüşmeleri için müttefik AB ülkelerini masaya çağırılmaması, onun baş karar verici olduğunu açıkça gösterdi. Knesset'e gidip "Netanyahu'yu yolsuzluktan ötürü yargılamayın" talimatı vererek oldukça "açık" bir mesaj iletti. Eski düzen kurumlarının artık eskisi kadar ABD çıkarlarına uymadığını, isterse NATO'dan çıkabileceğini ve aslında NATO'ya asil ihtiyaç duyanın Avrupa ülkeleri olduğunu defalarca vurguladı. Bombardıman, soykırım, baskıcı rejimler:

ABD'nin dünyanın lider konumunda kalmak için belirlediği eğilimlerin karakteri olarak kanlı canlı önümüzde.

Ancak tarih tek yönlü ilerlemiyor. Savaşların yarattığı politik ve ekonomik sarsıntılar sonucunda Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya gibi önde gelen ülkeler protestolar, düşen hükümetler, kapanan fabrikalar, yükselen sınıf mücadeleleri ve aşırı sağ tehdidiyle uğraşiyor. ABD ise benzer şekilde göçmen isyanları, protestolar ve savaş karşıtı hareketlerin yükselişiyle yüzleşiyor. ABD'nin kalbinde sol popülist Mamdani seçimlere büyük bir popülerlikle girdi ve uzun on yıllar boyunca en yüksek katılımı seçilen belediye başkanı olarak yükselen kitle dinamizminin seferberliğinde öne çıktı. Sokaklar tüm dünyada yeniden isyanın sahnesine dönüşüyor.

Avrupa ve ABD'de sistemin dengesinin bozulmasında Filistin davası önemli bir rol oynadı ve küresel bir harekete dönüşen ilerici bir etki yarattı. Batı ülkelerinde, kendi devletlerinin savaş suçlarına açık destek vermesini kabul etmeyen yeni bir eylem dinamiği ve gençlik radikalizmi ortaya çıktı. İki yıl boyunca dünya çapında her cumartesi devasa protestolar düzenlendi; ABD'de üniversite işgalleri ve gösteriler, Avrupada ise İtalya ve İspanya'da ilan edilen genel grevler, bu dayanışmanın en ileri örneklerini oluşturdu. Halkların bu görkemli itirazı, sistem üzerinde güçlü bir baskı yarattı.

Filistin Davasının Geleceği

Bölgedeki "pürüzleri" gideren ABD ve İsrail'in kazandığı muazzam güç ile Filistin'in yok edilmek istenmesini birlikte okumalıyız. Suriye'nin Colani'ye verilerek bir NATO müttefiki ve hatta fiilen İsrail'in toprağı haline getirilmesi; İran'ın Lübnan'dan Yemen'e kadar uzanan etki alanının kırılması; Lübnan Hizbullahının silahsızlandırılması çabası; hatta Tahran'ın İsrail eliyle bombalanarak nükleer kapasitesinin vurulması; bölge liderlerinin Abraham anlaşmaları ile İsrail'le normalleşme dedikleri tam teslimiyete kazanılması... Filistin'de İran destekli Hamas'ın tasfiye planı da nihai tabloda yerini aldı.

Tarihin bu aşamasında savaş sadece Filistin'de değil, bölgesel ve küresel ölçekte. Mücadele ve direniş de bu stratejik savaşlara yanıt verme kapasitesine sahip olan bir siyasi programla mümkün olabilir. Filistin için bir kurtuluştan ve gelecekte bahsedeceksek bu ancak Ortadoğu çapında yükselecek olan bir devrimci dalganın parçası olarak

Filistin devrimi programı ile mümkün olabilir. Filistin'i boğan duvarlar direnişçilerin tünelleriyle; halkın tepesine yağın bombalar Hamas'ın füzeleriyle durdurulamayacak kadar güçlü. Direniş her koşulda varlığını devam ettirecek, her genç kuşak Filistinli yeni direngen kadrolar yetiştirecektir. Ancak bu güç eşitsizliği kadar ideolojik politik programın içeriği de Filistin davasının geleceğinde merkezi bir yere sahip olmalı. Bölgesel burjuva güçlerin emperyalist sistemin bir parçası olarak varlığını sürdürmesi ve çıkarlarının emperyalizmin bölgedeki çıkarları ile örtüşmesi, Filistin direnişinin hangi toplumsal güçlere yaslanarak güç ve zafer elde edebileceği sorusuna köklü yanıtlar verilmesini gerektiriyor. Filistin direnişinin ortaya çıktığı ilk günden bu yana belirleyici olan da hep bu sorulara nasıl yanıt verildiği oldu.

Filistin devrimci hareketi, mücadelesinin sonraki tüm aşamalarında başlıca tehdidi oluşturacak olan üç ayrı düşmanın elinde ciddi bir yenilgiye uğradı: Filistin burjuva liderlikleri, Filistin'i çevreleyen Arap devletlerindeki rejimler ve emperyalist-Siyonist düşman. Ortadoğu'daki burjuva devletler, yerel işbirlikçiler ve onların güçlerinin kökeni olan mülkiyet ilişkileri devrimci bir dalgayla (devrimci bir sınıf uyanışının göstergeleri olan genel grevler, yoksul halk radikalizmi, devrimci gençliğin merkezi biçimde örgütlenmesi) yıkılmadan Filistin'in bu ablukadan kurtulması ne yazık ki mümkün değil. Bu programın adı sürekli devrimdir.

Gericiliğin, emperyalizmin ve ulusal ezilmenin temelini oluşturan bölgesel çıkar ve sömürü düzenini kırmak, yalnızca kapitalizmin tasfiyesinden geçiyor çünkü bölgesel geri kalmışlık, savaş ağaları ve tüm gerici güçler bu düzenin ayrılmaz parçaları. İnsanca bir yaşam, özgürlük ve eşitlik gibi talepler tam da bu nedenle bu toplumsal güçler —yani sınıflar— arasında cereyan etmesi gereken bir savaşı merkeze almayı gerektiriyor. Bölgesel güç dengelerinin ajandalarına dayanan bir mücadele, ancak bu güçlerin sahip olduğu burjuva çıkarlar kadar var olabilir. Yerel ve bölgesel burjuva işbirlikçileri, bu paylaşımın bir parçası olduklarından hiçbir zaman ilerici bir rol oynayamazlar. Çin-ABD rekabetine bel bağlayan hareketler içinse, Afrika örneğinde olduğu gibi, sonuç yalnızca hüsrana olacaktır.

Kısacası, ezilen Filistin halkının kaderi bölgesel bir toplumsal devrimle doğrudan bağlantılıdır. Nepal, Mısır, Bangladeş, Sudan, Tunus, Irak ve İran gibi geniş bir coğrafyada devrimci veya ön devrimci durumlar

yaşandı; 2005'te Nepal'de siyasi devrim başarıya ulaştı. Ancak hiçbirinde burjuva-demokratik sınırlar aşılmadı. Sistem güçlü bir şekilde geri gelerek diktatörlüklere dönüştü ve kitlelerin sorunları çözülmeden ortada kaldı. Sudan'da ise korkunç bir iç savaş ve soykırım hâlâ sürüyor. Diktatörlüklere ve işgalcilere karşı gelişen hareketlerin "demokratik aşamada" kalmasının felaketlerle veya tıkanıklıklarla sonuçlanması tesadüf değil. İşçi sınıfı ve yoksul halkın sınıfsal kökenli isyanlarını iktidar perspektifiyle birleştiren sosyalist bir geleneğin oluşması, günümüz devrimci mücadelesinin tek programatik içeriğini oluşturabilir. Sosyalistlerin tüm bölgede ve dünyada bu programla yeni bir sınıf liderliği geliştirmesi, tarihin akışını değiştirme gücünü de yaratacaktır.

Sonuç

Ortadoğu, sistemin çözme yeteneğine sahip olmadığı derin sınıfsal ve ulusal sorunların ana üssü olmayı sürdürüyor. Mezhepçilik ve etnik savaşlarla bastırılmaya çalışılan sınıfsal öfke pandemi döneminde kendisini göstermişti. Irak'ta işsizlik ve yolsuzluk eylemleri; İran'da önce yoksullaşan küçük esnaf öncülüğünde başlayan ikinci bir dalga olarak da kadınlar öncülüğünde bir kez daha yükselen rejim karşıtı yaygın protesto eylemleri; Lübnan'da mezhepçi rejime karşı gelişen kitle mücadelesi sarkacı kitlelerden yana çekmişti. Filistin ayaklanması bu derin çelişkilerle yoğrulmuş coğrafyanın en eski ve sürekli kanamaya namzet yararı olarak yeniden dünyanın baş konuları arasında yer aldı.

Filistin halkı kuşaklar boyu direnmeyi ve mücadele etmeyi bırakmıyor. Tüm gücüne rağmen de emperyalizm Filistin'i yok edemiyor. Ancak Ortadoğu'nun radikal kitleleri, gözü pek devrimci

damarı siyasi bir yoksunluk içinde. Z kuşağının küresel isyanının neredeyse birbirinin aynısı olan taleplerle (yozlaşmış iktidarların devrilmesi, iş, demokratik haklar, sağlık ve eğitim hakları vb.) iktidarları devirip sarayları yakan öfkesi sürekli devrim ruhunu kanlı canlı karşımıza diyor. Dünyada 2008'den bu yana aşılamayan karlılık krizi sömürü oranlarını artmasına, pazar rekabetinin askeri çatışmalarla dönüşmesine, emekçi kitlelerin sırtına basarak sermayeye sürekli kaynak aktarmasına yol açtı. Bu da otoriter eğilimleri ve savaşları tırmandırırken sistemin olağan yollarla bu sorunları çözme kapasitesini daha zayıf hale getirdi ve sıcak sınıf savaşımının cephelerini de tahkim etme potansiyellerini ortaya çıkarttı. Tarihte ilk kez kendinden önceki kuşaklardan daha kötü koşullara sahip olan gençlik, bu sınıf mücadelesinin canlı bir aktörü olarak sahnede. Ezilen halkların direnişi, anti emperyalist küresel hareket, sosyal haklar için yükselen protestolar gibi tüm göstergeler, gelecek on yılların bir kez daha savaş ve devrim sorununu en canlı şekilde gezegenimizin gündemine getireceğini gösteriyor.

Ekonomik krize eşlik eden ideolojik ve burjuva hegemonik kriz toplumsal gelişim, refah ve özgürlük vaat etmekten de hayli uzak. Egemenlerin bile artık böyle iddiaları yok. Enternasyonalist sosyalist hareketin sahneye çıkması durumunda, mayalanmakta olan bu devrimci sınıf cephesinin başarıya ulaşması ve seri şekilde yayılması işten bile değil. Ayaklanmaların çok daha örgütlü, bilinçli ve kararlı bir karakter kazanması, sistem içi zincirlerinden kopması tek yol. Nehirden denize özgür Filistin: bu hedef, sürekli devrimci ruhla yaratılacak olan Sosyalist Ortadoğu Federasyonunun bir parçası olarak ele alındığı takdirde emperyalizmin yenilmesinin de koşulları oluşmuş olacak.

BİLİM DEVRİMİ NEDEN AVRUPA'DA GERÇEKLEŞTİ?

Denizhan Eren

Giriş

17. yüzyılda Avrupa'da patlak veren Bilim Devrimi, modern bilimin doğuşu olarak görülür. Peki neden bu devrim Avrupa'da gerçekleşti? Bu soru, tarihçiler arasında uzun süredir tartışılıyor. Geleneksel olarak bazıları büyük dahilerin çıkışı veya kültürel etkenleri vurgulasa da, Sovyet bilim tarihçisi Boris Hessen bu soruya farklı bir açıdan yaklaştı. 1931'de Londra'daki Bilim Tarihi Kongresi'nde Hessen, Newton'un Principia'sının toplumsal ve ekonomik köklerini tarihsel materyalist yöntemle inceleyen ünlü bir tebliğ sundu. Hessen'e göre ticaretin ve manifaktürün geliştiği dönemde ortaya çıkan yeni burjuva sınıfı, erken dönem kapitalizmin pratik sorunlarını çözmek için bilimi kendi maddi ihtiyaçlarına eklemledi (Hessen, 1931; Freudenthal & McLaughlin, 2009; Akad, 2013). Kepler, Galilei ve Newton gibi önemli isimlerin keşiflerinin ardında bu yeni sınıfın çözmesi gereken somut problemler vardı: okyanuslarda yol bulma, derin madenleri işletme, top atışlarında isabet sağlama, üretimde standartlaşma gibi. Bu sayede "Neden Avrupa?" sorusuna, tarihsel materyalist açıklamayı modern

tarihçilerin bulgularıyla güncelleyerek yanıt verebiliriz.

Avrupa'yı Diğer Uygarlıklardan Ayıran Koşullar

Orta Çağ'ın sonlarına doğru Avrupa, feodalizmden çözülmeye ve yeni bir düzenin – erken kapitalizmin – tohumlarını ekmeye başlamıştı. Küçük derebeylikler ve krallıklar arasında sürekli rekabet ve savaş hali, yenilik yapmayı bir zorunluluk haline getiriyordu. Ayrıca Avrupalı devletler coğrafi keşiflerle dünyanın dört bir yanında sömürge imparatorlukları kurmaya girişti. Bu döneme damgasını vuran coğrafi keşifler ve deniz aşırı ticaret, Avrupa ekonomisine muazzam miktarda hammadde, değerli maden ve zenginlik akışı sağladı. Bu zenginlik, şehrli tüccarlar ve imalatçılar olarak ortaya çıkan yeni burjuva sınıfın yükselmesini hızlandırdı. Feodal bağlardan görece özgürleşmiş bu yeni sınıf, bilgi ve yenilik peşindeydi; çünkü ticaretin ve üretimin pratik sorunları ancak bilim ve teknikle çözülebilirdi (Hessen, 1931).

Örneğin, 15. ve 16. yüzyıllarda Atlas Okyanusu'nun ötesine açılmak hem muazzam kârlar hem de ciddi riskler barındırıyordu. Okyanus seyahatleri için daha iyi haritalar, navigasyon aletleri ve gemi tasarımları gerekiyordu. Bir tarihçinin ifadesiyle, "Atlantik ufkunun getirdiği meydan okumalar, Avrupalıları yeni sorulara yanıt aramaya yöneltti... Oysa aynı dönemde Çin'de bilim insanları kendi şartlarında kalkülüs icat etmeye veya Dünya'nın Güneş etrafında döndüğünü kanıtlama gereği duymuyordu" (Society for Anglo-Chinese Understanding [SACU], 2025). Avrupa'da denizciler enlem ve boylamlarını hassas ölçmek zorundayken, Çin veya İslam coğrafyasındaki bilginler farklı üretim ilişkileri ve devlet yapıları altında farklı problem setleriyle karşı karşıyaydı. Elbette İslam dünyası ve Çin, Avrupa'dan önce barut, pusula, kâğıt gibi birçok icadı geliştirmiş, ileri medeniyetlerdi. Ancak Avrupa'nın parçalı siyasi yapısı ve amansız rekabet ortamı, "ihtiyaçların anası" sayılan zorunluluklarla bilimi kamçıladi. Bir devlet yeni bir top teknolojisine ya da navigasyon yöntemine yatırım yapmazsa, rakip devletin gerisinde kalabilirdi. Bu süreç, ilkel birikim ve dünya-ticaret ağlarının (sömürgeler, köleleştirilmiş emek, Asya-Amerika gümüş akışları) genişlemesiyle burjuvazinin bilimsel araçlara yatırım kapasitesini artırdı. Sonuçta, Avrupa'daki çok sayıda rakip devlet ve yükselen burjuvazi, bilimin pratik faydasına önceki çağlara göre çok daha fazla önem verdi.

Maddi İhtiyaçlar Bilimi Nasıl Şekillendirdi?

Boris Hessen'in tezinin özü, erken modern dönemde bilimin araştırdığı sorunların toplumsal üretim ve teknoloji ihtiyaçları tarafından belirlendiği yönündedir (Hessen, 1931). Başka bir deyişle, üretici güçler ile üretim ilişkilerinin diyalektik etkileşimi bilim insanlarının gündemine yön verdi; bilim de geri besleme yoluyla üretim süreçlerini dönüştürdü. Bu başlık altında, o dönemin üç temel ihtiyaç alanını ve bunların bilime etkilerinden bahsedelim: denizcilik, madencilik/sanayi ve savaş teknolojileri.

Denizcilik ve Astronomi: Kepler ve Seyir Problemleri

Coğrafi keşifler çağında denizcilik en kritik faaliyetlerden biriydi. Uzak mesafelere yelken açan

gemilerin rotalarını bulmaları, tehlikeli okyanuslarda kaybolmamaları için astronomi bilgisine ihtiyaç vardı. Enlemi belirlemek için Güneş ve yıldız gözlemleri yapılabiliyordu fakat boylamı (doğu-batı konumunu) doğru saptamak 17. yüzyılın en zor mühendislik sorunlarından. Bu ihtiyaçlar, gökbilimini Orta Çağ astrolojisinin ötesine taşıdı. Johannes Kepler gibi gökbilimciler, gezegenlerin hareketini anlamaya çalışırken bir yandan takvimleri doğrulamaya, bir yandan da deniz seferlerine rehberlik edecek yıldız tabloları üretmeye çabaladılar. Kepler'in geliştirdiği gezegen hareket kanunları yalnızca Güneş Sistemi'nin yapısını açıklamakla kalmadı, aynı zamanda daha isabetli astronomik tabloların hazırlanmasını sağladı. Nitekim Kepler, Tycho

Brahe'nin gözlemlerini devralarak 1627'de yayımladığı Rudolphine Tabloları ile gezegen pozisyonlarını eşi görülmemiş bir doğrulukla hesaplama imkânı sundu; bu tablolar denizcilere ve haritacılar dolaylı ama somut pratik fayda sağladı.

Denizciliğin ihtiyaçları, fizik ve matematiğin yeni dallarını da teşvik etti. Hidrostatik (sıvı dengesi bilimi) gemi inşasında kritikti: bir geminin ne kadar yük taşıyabileceğini, suda nasıl dengede kalacağını anlamak gerekiyordu. Bu nedenle Arşimet prensiplerinden beri ihmal edilen kaldırma kuvveti yasaları, pratik gereklilik haline geldi. Gemilerin tonaj kapasitesini artırmak ve hızlarını yükseltmek için su direnci ve şekil optimizasyonu gibi konular bilimsel araştırmaya dönüştü; 1580'lerde Hollandalı Simon Stevin, gemi dengesinden su basıncına kadar bir dizi problem üzerine çalıştı. Gelgitlerin hesaplanması da navigasyon için şarttı; Stevin'in gelgitlere ilişkin sistematik incelemesi De Spiegheling der Ebbenvloet (1608)'te şekillendi ve pratik hesaplamalara zemin hazırladı.

Astronomik keşiflerin bir başka yönü zaman ölçümüyle ilgiliydi. Boylam sorununu çözmek için

önerilen yöntemlerden biri, gemide hassas bir saat bulundurmaktı. 17. yüzyıl sonlarında sarkaçlı saat teknolojisi (Huygens'in katkılarıyla) gelişti; ancak sarkaçlı saatler geminin salınımı nedeniyle denizde güvenilir değildi. Denizde zamanı doğru tutarak boylam bulmanın pratik çözümü, Huygens'in 1656'daki sarkaçlı saati ve 1675'te balans çarkı-spiral yay düzeni üzerine çalışmaları sonrasında gelişen 18. yüzyıl deniz kronometreleri ve özellikle John Harrison'ın tasarımlarıyla geldi; İngiliz Paramentosu'nun 1714 tarihli Longitude Act'i bu çözümleri ödüllendirmek üzere kademeli bir ödül sistemi öngördü ve Board of Longitude'u tesis etti (Arslan, 2024). Böylece piyasa/deniz ticareti talepleri, devletin ödüllendirme rejimiyle birleşerek bilimsel emeğe araçsal rasyonalite dayattı. Özetle deniz ticareti ve keşifler, daha iyi astronomi, coğrafya ve fizik bilgisi talep etti. Hessen'in belirttiği gibi, 17. yüzyıl fiziğinde gök mekaniği –yani gezegen hareketleri ve buna bağlı takvim ile konum belirleme problemleri– büyük yer tutuyordu (Hessen, 1931). Bu tesadüf değildi: yelken açan gemilerin güvenle limana varması, gökyüzünün sırlarının çözülmesine bağlıydı.

Madencilik ve Sanayi: Maden Ocaklarından Laboratuvara

Avrupa ekonomisinin bir diğer can damarı madenler ve metal endüstrisiydi. Genişleyen ticaret ve sürekli savaşlar, metal talebini patlatmıştı. Toplar ve gemiler için tunç, demir; ticaret için gümüş ve altın para gerekiyordu. Orta Çağ sonu ve Yeniçağ başında Almanya, İspanya, Orta Avrupa gibi bölgelerde derin maden ocakları işletilmeye başlandı. Ancak derine inildikçe madenlerde teknik sorunlar çıktı: su baskınları, zehirli gazlar, yetersiz havalandırma. Bu sorunlar pratikte çözüm bekliyor ve çözüm arayışları bilimin yeni dallarını doğuruyordu. Örneğin madenlerde su tahliye etmek için kullanılan pompalar ile fiskiyelerde karşılaşılan “su sütununun belli bir yüksekliğin üstüne çıkmaması” olgusu, vakum ve hava basıncı gibi kavrayışların araştırılmasına yol açtı. 17. yüzyılda Torricelli'nin cıvalı barometre deneyi ve ondan önceki su pompası sınır yüksekliği gözlemleri, atmosfer basıncı ve vakumu somutladı; Otto von Guericke'nin Magdeburg yarıküreleri deneyi ise bu kavrayışı halka açık bir gösteriyle güçlendirdi. Böylece hem “doğa boşluk

kabul etmez” ilkesinin skolastik biçimi aşındı hem de pompaların geliştirilmesine katkı sağlandı.

Madencilik faaliyetleri aynı zamanda kimya ve metalürji bilgisini ilerletti. Hessen, “madencilik ve metal işleme endüstrilerinin kimya üzerinde büyük talepler yarattığını” belirtir (Hessen, 1931). 1556'da Georgius Agricola, De re metallica adlı kapsamlı eserinde maden çıkarma ve cevher eritme tekniklerini sistematik biçimde anlattı. Bu eser, zengin gravürlerle maden makinelerini ve tekniklerini göstererek dönemin en ileri uygulamalarını kayda geçirdi. Örneğin suyla çalışan pompalar, cevheri ezme ve eritme düzenekleri kitapta ayrıntılı çizimlerle yer aldı. Agricola'nın ve diğer “maden bilimcilerin” çalışmaları sayesinde, zanaatkarların yüzyıllardır gizli tuttuğu pratik bilgiler yazıya dökülüyor, teoriyle harmanlanıyordu (De re metallica, t.y.).

Madenlerdeki sorunlar sadece mühendislik değildi; aynı zamanda metalleri arıtma ve yeni maden kaynakları bulma arayışı da bilim insanlarını meşgul etti. Avrupa'nın yerli altın ve bakır kaynakları talebi her zaman karşılamıyordu. 17. yüzyılın savaşları ve donanmaları, top dökümü ve mühimmat üretimi için bakır ve diğer metallere olan talebi artırdı. Bakır kıtlığı, metalürjistleri ve simyacıları bakır elde etmenin alternatif yollarını düşünmeye sevk etti. İşte bu noktada, Orta Çağ'dan beri var olan simya geleneği yeni bir anlam kazandı. Simyacılar genelde efsunlu büyücüler gibi düşünülür, “felsefe taşı” arayan hayalperestler sanılır. Oysa Hessen'in vurguladığı üzere, simya araştırmaları üretimin ihtiyaçlarıyla yakından ilişkiliydi; 17. yüzyılda simyacıların en önemli hedeflerinden biri “adi metalleri altına veya bakıra çevirme”, yani transmutasyon idi (Dobbs, 1975). Bu çabalar bugünün kimyasıyla imkânsız görünse de erken kimya deneylerini teşvik etti; cıvayla amalgam yapma, asitlerle cevher çözündürme ve çöktürme gibi süreçler elementlerin ve kimyasal tepkimelerin doğasına dair pek çok gözlem sağladı. Robert Boyle gibi erken dönem kimyagerleri, bir yandan simya formülleriyle ilgilenirken bir yandan da modern kimyanın temellerini atmaya başladı.

Özetle, madencilik ve sanayi devriminin ilk kıvılcıkları, bilimsel araştırmaları doğrudan motive etti. Hessen, 15–17. yüzyıllarda fiziğin ana konularını listelerken, yerçekimi (cisimlerin düşmesi), balistik (mermi hareketi), hidrostatik ve hava basıncı ile göksel mekanik gibi başlıkların öne çıktığını söyler (Hessen, 1931). Bu konuların, aynı dönemdeki teknik ihtiyaçlarla birebir örtüşüğünü özellikle

belirtir: maden drenajı hava basıncını, topçuluk mermi hareketini, gemicilik su direnci ve gökbilimi, takvim-navigasyon da gezegen mekaniğini bilimsel gündeme taşımıştı. Üretici güçlerin gelişimi bilime adeta “çözülmesi gereken problemler listesi” sundu ve bunların çözümü acil bir gereklilik halini aldı.

Savaş Teknolojileri ve Mekanik: Galileo ve Topçuluğun Bilimi

Orta Çağ'ın sonundan itibaren Avrupa'da savaşlar kelimenin tam anlamıyla daha ateşli hale geldi, çünkü barut ve top savaşın merkezine yerleşti. 1450'lerden başlayarak Avrupa orduları kuşatmalarda ağır topları kullanıyor, kaleleri yerle bir ediyordu. 16 ve 17. yüzyıllarda top döküm teknikleri ilerledi, ordular binlerce top ve havanla donatıldı. Bu gelişmeler, balistiğin (mermi yörüngelerinin bilimi) doğmasına yol açtı. Bir top güllmesini hedefe isabet ettirmek, o dönemin mühendis ve matematikçileri için hayati bir problemdi. İdeal atış açısı ne olmalı? Rüzgâr direnci mermiyi nasıl etkiler? Barut gazının patlamasıyla oluşan basınç, namlunun dayanabileceği sınırlar içinde nasıl kontrol edilir? Bu sorular pratikte, savaş meydanında cevap bekliyordu.

Galileo Galilei ismi, genelde astronomi ve “dünya dönüyor” tartışmalarıyla anılır. Fakat Galileo aynı zamanda bir mühendis ve matematikçiydi. 1590'larda ve 1600'lerin başında Venedik Cumhuriyeti'nde Padova Üniversitesi'nde matematik okutmanı olarak görev yaparken, özellikle askerî mühendislik ve balistik konularında dersler verdi. Galileo, top atışlarının izlediği parabolik yörüngeyi inceleyen ilk bilim insanlarından biriydi. Serbest düşme kanununu (cisimlerin sabit ivmeyle düşmesi) ortaya koyması ve parabolik atış teorisini geliştirmesi, doğrudan doğruya topçuluğun sorunlarıyla bağlantılıydı. Galileo, 1638'de yayımladığı İki Yeni Bilim adlı eserinde top mermilerinin hareketini ve cisimlerin dayanımını ele aldı. Metnin ana kısımlarında ve özellikle mukavemet tartışmalarında, Venedik'in Arsenal'inin zanaat pratiklerinden ve atölye deneyimlerinden beslendiğini belirterek orayı adeta “büyük bir laboratuvar” gibi konumlandırdı (Galilei, 1957). Bu önemli detay, bilim ve teknoloji ilişkisini gözler önüne serer: Galileo, teorilerini geliştirirken yalnız kulelerden bilye düşüren bir düşünür değil, aynı zamanda Arsenal'de gözlem yapan, mekanik aletler tasarlayan bir uygulamacıydı. Pisa Katedrali'ndeki

kandil salınımlarını izlediğine dair anlatı ise bir rivayet olarak aktarılır; sarkaç izokronisine ilgi beslediği kabul edilir.

Galileo'nun topçulukla ilgisi bununla da sınırlı kalmadı. Venedik devletinin ondan beklentileri vardı: daha iyi nişan alma yöntemleri, yeni icat edilen geometrik ve askerî pusula gibi aletlerle topçu subaylarının eğitimine katkı sunmak. Galileo, askerî açıdan stratejik olan bu konularda çalışırken, bugün klasik mekanik dediğimiz bilimin temellerini attı. Onun serbest düşme deneyleri yalnızca soyut bir meraktan değil, “merminin yörüngesi yerçekimi etkisiyle nasıl şekillenir?” sorusundan da ilham aldı. Hessen de, “Galileo'nun cisimlerin düşüşü probleminde bu denli eğilmesi şaşırtıcı değildir; çalışmasının topçu ve balistikle ne kadar bağlantılı olduğu, Arsenal'e yaptığı göndermelerden bellidir” diyerek bu ilişkiyi vurgular (Hessen, 1931).

Top teknolojisi bilimin başka yönlerini de tetikledi. Bir topun ateşlenmesi sırasında barut gazlarının genişmesi ve geri tepme kuvveti gibi olgular ortaya çıkar. Bu, Newton'un daha sonra etki-tepki prensibi olarak adlandıracağı yasanın savaş meydanındaki yansımasıydı. Ayrıca, top namlularının dayanıklılığı meselesi vardı: Hangi alaşım daha sağlam? Isıya ve basınca namlu içi nasıl tepki verir? Bu sorular, malzeme direnci konusunda erken deneylere yol açtı. Yine Galileo, farklı kalınlıktaki kırılgan (bilhassa gemi direkleri ya da topların taşıdığı kızakların) yük altında nasıl eğildiğini inceleyerek, mukavemet alanında ilk ilkel hesaplamaları yaptı. Böylece, inşaat mühendisliğinin temelleri atılırken, motivasyon kaynağı yine topçu bataryalarının ve gemi yapımcılarının ihtiyaçlarıydı.

Hessen'in sınıflandırmasına göre, “birinci grup fizik problemleri kaldıraçlar ve basit makineler – ki bunlar madenlerde ve inşaatla önemlidir; ikinci grup serbest düşme ve mermi hareketi – ki balistik için esastır; üçüncü grup hidrostatik, aerostatik ve direnç – maden havalandırması, mermi aerodinamiği, kanal inşaatı ve gemi şekli için gereklidir; dördüncü grup gök mekaniği ve gelgitler – denizcilik için hayati önem taşır” (Hessen, 1931). Görüldüğü üzere, erken dönem bilim insanlarının çözmeye çalıştığı meseleler ile o dönemin pratik ihtiyaçları hemen hemen birebir örtüşüyordu. Bu, bilimsel devrimin bir rastlantı

olmadığını, aksine hayatın dayattığı sorunlara verilen yanıtlar olduğunu gösterir.

Yeni Bilimsel Kurumlar ve Sınıfsal Dinamikler

Bilim Devrimi'nin Avrupa'da gerçekleşmesinin bir diğer boyutu da kurumsal ve toplumsal yapıyla ilgilidir. Orta Çağ'da bilgi üretiminin merkezleri manastırlar ve üniversiteler idi. Ancak bu kurumlar, uzun süre yeni bilimsel gelişmelere direnç gösterdiler. Örneğin 17. yüzyılın başında Galileo teleskopla Venüs'ün evrelerini keşfettiğinde, Pisa ve Padova gibi üniversitelerin skolastik profesörleri onun gözlemlerine kulak tıkamıştı. Galileo, dostu Kepler'e yazdığı bir mektupta üniversitedeki Aristotelesçi hocaların teleskoptan bakmaya tenezzül etmediklerini acı bir alayla anlatır (Galilei, 1957). Bu nedenle, yeni bilim çoğu zaman üniversite dışı ortamlarda filizlendi.

17. yüzyılda Avrupa'da meraklı doğa araştırmacıları, entelektüel cemiyetler kurmaya başladılar. İtalya'da Accademia dei Lincei, İngiltere'de Royal Society (1660), Fransa'da Académie des Sciences (1666) gibi oluşumlar, genellikle kralların veya burjuva sponsorların desteğiyle kuruldu. Bu topluluklar, deney sonuçlarını paylaşıyor, aylık toplantılarla tartışmalar yapıyor, hatta ilk bilimsel dergileri yayımlamaya başlıyordu. Özellikle İngiliz Royal Society, kurucuları arasında tüccarlar, mühendisler ve denizciler barındıran, pratiğe dönük bir kurumdu. Kurumun "Nullius in verba" mottosu 1662'deki ilk tüzükle benimsendi ve otoriteye değil deneye ve gözleme dayanan tutumu simgeledi. Royal Society üyeleri arasında Robert Boyle (kimyager), Robert Hooke (doğa filozofu ve mucit), Edmond Halley (astronom) gibi dönemin en parlak zihinleri vardı ve bunların birçoğu aynı zamanda pratik işlerle meşguldü (örneğin Hooke saat mekanizmaları ve mikroskoplar icat etti). Isaac Newton da bu cemiyetin önde gelen bir üyesiydi. Hessen, "yükselen burjuvazi bilimi hizmetine koştu, en ileri sınıf olarak en ileri bilimi talep etti" derken tam da bu durumu kasteder (Hessen, 1931). İngiliz Devrimi (1640-1688) sonrasında kurulan Royal Society gibi kurumlar, feodal üniversitelerin dogmatik tutumuna karşı yeni sınıfın bilgi ihtiyacını yansıtıyordu. Donanma, Board of Ordnance, haritacılık ve top dökümhaneleri; vergi-borçlanma rejimleri ve ticaret tekelleri (EIC/VOC) üzerinden finanse edilerek bilime kurumsal talep yarattı.

Diğer yandan, bazı mesleki okullar da ortaya çıkmaya başladı. Özellikle askerî mühendislik okulları ve maden akademileri, geleneksel üniversite eğitiminden farklı, uygulamalı bilim öğreten kurumlar haline geldi. Paris'te 1783'te kurulan École des Mines, çeşitli Avrupa ülkelerindeki topçu okullarıyla birlikte öğrencilere doğrudan matematik, balistik ve tahkimat gibi alanlarda eğitim veriyordu. Bu okulların müfredatı, Öklid veya Aristoteles yerine Newton fiziği, pratik geometri ve kimya içeriyordu. Böylece bilgi, loncaların veya kilisenin tekelinden çıkıp, yeni bir profesyonel sınıfın (mühendisler ve teknisyenler) eline geçti. Hessen de makalesinde, üniversitelerin feodalizmle bağına dikkat çekip, yeni bilimin gelişmesinde "profesyonel okullar ve bilim cemiyetleri" gibi yapıların önem kazandığını belirtir (Hessen, 1931).

Bu kurumlar ve yeni bilimin hamisi sınıflar sayesinde, bilimsel devrime ivme kazandıracak bir sinerji doğdu. Özellikle burjuvazi ile devletlerin ittifakı, bilimin uygulama alanlarına yönelmesini sağladı: donanma, top dökümhaneleri, haritacılık gibi kalemler vergi-borçlanma mekanizmalarıyla finanse edilirken, deniz ticaret şirketleri (Doğu Hindistan Kumpanyası gibi) gemicilerin kullanabileceği astronomik tabloların, daha iyi pusulaların ve deniz kronometrelerinin peşine düştüler. Devletler, boylam sorununu çözecek bir yöntem bulana büyük para ödülleri vaat ettiler – İngiliz Parlamentosu 1714'te bu amaçla Longitude Act'i çıkardı; bu tür teşvikler John Harrison gibi saat ustalarını veya Euler gibi matematikçileri meşgul ederek, bilime dolaylı katkıda bulundu.

Bilim insanlarının sınıfsal kökenleri de bu dönemde çeşitlenmeye başladı. Newton gibi bazıları küçük toprak sahibi bir çiftçinin oğlu olarak orta sınıftan geliyordu (Isaac Newton, t.y.); Boyle ise soylu bir

aileden gelse de kimya deneyleriyle ilgilenerek kendini laboratuvara adanmıştı. Bir diğer deyişle, yeni dönemde soylular, burjuvalar ve zanaatkarlar bilimsel faaliyetlerde bir araya gelmeye başladılar. Avusturyalı düşünür Edgar Zilsel, modern bilimin doğuşunu açıklarken "bilginler ile mahir zanaatkarlar arasındaki etkileşim" faktörünü öne sürer (Edgar Zilsel, t.y.; Zilsel, 1942; Zilsel, 2000). Orta Çağ boyunca akademik entelijansiya ile pratik ustalar arasında kalın bir çizgi varken, 17. yüzyıla gelindiğinde bu çizgi silikleşti. Zanaatkarlar deney yapmanın inceliklerini, alet yapımının ustalığını getirirken; üniversite eğitimi entelektüeller matematiksel ve teorik düşünceyi getirdi. Bu birleşme, modern bilimin deneysel yönteminin doğuşunu mümkün kıldı. Artık deney yapmak soylular için "el kirleticisi" bir iş olarak görülüyordu; aksine asil bir entelektüel uğraş kabul ediliyordu. İşte bu dönüşüm, Avrupa'da bilimin kurumsallaşmasını ve meslek haline gelmesini sağladı.

Sonuç

Bilim Devrimi'nin Avrupa'da gerçekleşmesi bir dizi etkenin bileşkesidir, ancak Boris Hessen'in materyalist yorumuna kulak verdiğimizde, resmin önemli bir parçasını netlikle görürüz: Avrupa'da bilimi ileriye taşıyan, yeni sınıfların maddi ihtiyaçları ve pratik sorunları oldu. Yükselen burjuvazi, daha güvenli gemiler, daha güçlü toplar, daha verimli madenler istemeseydi, belki de Galileo'nun, Newton'un çalışmaları bu denli destek bulamazdı. Engels'in Doğanın Diyalektiği notlarında vurguladığı gibi, bilim ile sanayi arasındaki karşılıklı belirleme, modern bilimin toplumsal bağlamını anlamak için anahtardır (Engels, 1940). Gerçekten de, üretimdeki ilerlemeler ve ihtiyaçlar hem yeni deney malzemeleri sağladı hem de bilim insanlarına yeni ilhamlar verdi.

Elbette Hessen'in görüşleri zamanında tartışmalı bulundu. Bazı akademisyenler, onun tezini aşırı indirgemeci veya "dogmatik" diye eleştirdi (Lenz, 2019). Soğuk Savaş ortamında "Marksist" bir yorum olduğu için önemini küçümseyenler de oldu. Ancak günümüzde tarihçiler bilimin toplumsal bağlamını artık göz ardı etmiyor. Modern çalışmalar, Çin ve İslam dünyası gibi medeniyetlerde de ilerlemeler olduğunu teslim etmekle birlikte, Avrupa'da farklı olanın, toplumsal kurumlar ve üretim ilişkileri olduğunu vurguluyor. Örneğin, Avrupa'da çok sayıda rekabet halindeki devlet olması, tek bir otoritenin bilimsel fikirlere ket vurmasını zorlaştırdı;

biri engellese diğeri destekledi. Ticaretin küresel ölçekte büyümesi, bilgi dolaşımını da hızlandırdı – matbaayla basılan denizcilik el kitapları, maden teknikleri risaleleri Avrupa dillerinde yaygınlaştı. Zanaatkar atölyesi ile filozofun çalışma odası arasındaki duvar kalkınca, deneysel bilim doğdu.

Özetle, Bilim Devrimi'nin Avrupa'da gerçekleşmesi bir "tesadüf" değildi. Avrupa toplumunun bağrında filizlenen yeni ekonomik düzen ve sınıfsal dinamikler, bilimin tohumlarını besleyen gübre gibiydi. Kepler'in gezegenleri, Galileo'nun cisimleri ve Newton'un evrensel çekimi anladığı döneme yakından baktığımızda, arkalarında her zaman bir geminin rotası, bir topun hedefi veya bir madencinin alinteri olduğunu görürüz. Bu, bilimi değersizleştirmek yerine, onu insan faaliyetinin bir parçası olarak anlamamızı sağlar. Sonuçta, insanlar ihtiyaçları doğrultusunda doğayı anlamaya giriştiler ve bu süreçte modern bilimi inşa ettiler. Avrupa, doğru zamanda doğru koşullara sahipti: yeni fikirleri talep eden bir sınıf, bu fikirleri uygulayacak bir üretim altyapısı ve bunları yayacak kurumlar... Tüm bunlar birleştiğinde Bilim Devrimi'nin kıvılcımı ateşlendi.

Bugün geriye dönüp baktığımızda, Newton'u bir dahiler panteonuna koyup ilham perisiyle açıklamak yerine, onu çevreleyen dünyayı görmemiz gerekir. Newton'un başardıkları elbette dehasının eseriydi ama aynı zamanda 17. yüzyıl İngiltere'sinin bir ürünüydü – ticaretle zenginleşen, savaşlarla çalkalanan, maden peşinde dünyayı tarayan bir toplumun evladıydı. Bilim Devrimi neden Avrupa'da oldu sorusunun yanıtı da burada yatıyor: Çünkü Avrupa, o dönemde "sorular sormaya mecbur kalan" bir toplum haline gelmişti. Bu soruların cevaplarını ararken, insanlık tarihinin en büyük düşünsel devrimlerinden birini gerçekleştirdi.

Kaynakça

Akad, M. T. (2013, 4 Mart). Kontra punctus... Bilimin gözyaşları. Gerçek Edebiyat. <https://www.gercekedebiyat.com/> (Erişim tarihi: 26 Ekim 2025)

Arslan, B. (2024, 1 Mart). Navigasyondan önce denizciler yönlerini nasıl buluyordu? Matematiksel. <https://www.matematiksel.org/> (Erişim tarihi: 26 Ekim 2025)

De re metallica. (t.y.). Vikipedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/De_re_metallica (Erişim tarihi: 26 Ekim 2025)

Dobbs, B. J. T. (1975). *The foundations of Newton's alchemy*. Cambridge University Press.

Edgar Zilsel. (t.y.). Vikipedi. https://en.wikipedia.org/wiki/Edgar_Zilsel (Erişim tarihi: 26 Ekim 2025)

Engels, F. (1940). *Doğanın Diyalektiği* (C. Dutt, Trans.). Progress Publishers. (Orijinal çalışma 1875–1883 yıllarında yazılmıştır.)

Freudenthal, G., & McLaughlin, P. (Eds.). (2009). *The social and economic roots of the scientific revolution: Texts by Boris Hessen and Henryk Grossmann*. Springer.

Galilei, G. (1957). *Discoveries and opinions of Galileo* (S. Drake, Trans.). Doubleday. (Orijinal mektuplar ve metinler 1610 ve sonrası.)

Hessen, B. (1931). *The social and economic roots of Newton's Principia*. II. Uluslararası Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, Londra.

Isaac Newton. (t.y.). Vikipedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Isaac_Newton (Erişim tarihi: 26 Ekim 2025)

Lenz, M. (2019, 23 Ağustos). *Naturalism as a bedfellow of capitalism? Handling Ideas*. <https://handlingideas.blog/2019/08/23/naturalism-as-a-bedfellow-of-capitalism-a-note-on-the-reception-of-early-modern-natural-philosophy/>

Newton, I. (1669). Francis Aston'a mektup (18 Mayıs 1669). In H. W. Turnbull, J. F. Scott, & A. R. Hall (Eds.), *The correspondence of Isaac Newton* (Vol. 1, pp. 9–13). Cambridge University Press.

Newton, I. (1672). A letter of Mr. Isaac Newton... containing his new theory about light and colours. *Philosophical Transactions of the Royal Society*, 6(80), 3075–3087.

Newton, I. (1999). *The Principia: Mathematical principles of natural philosophy* (I. B. Cohen & A. Whitman, Trans.). University of California Press. (Orijinal eser 1687.)

Özdemir, N. (2023). *Sosyolojik bilim tarihi yazımı üzerinden İslam bilim tarihi yazımı teklifi*. 2. Uluslararası Prof. Dr. Fuat Sezgin İslâm Bilim Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı (ss. 47–54) içinde.

Society for Anglo-Chinese Understanding (SACU). (2025). *The Needham Question Revisited*. <https://sacu.org/the-needham-question-revisited/> (Erişim tarihi: 26 Ekim 2025)

Zilsel, E. (1942). *The sociological roots of science*. *American Journal of Sociology*, 47(4), 544–562.

Zilsel, E. (2000). *The social origins of modern science* (D. Raven, W. Krohn, & R. S. Cohen, Eds.). Springer.

ZORUNLU BİR CEVAP: NEPAL DENEYİMİ IŞIĞINDA MAOİZM VE SÜREKLİ DEVRİM

V. Arslan

Geçtiğimiz ay Nepal’de yaşanan halk isyanının ardından Spartaküs Youtube kanalında bir video yaparak hem Nepal’de neler olduğunu aktarmaya çalışmıştık hem de konunun politik ve teorik derinliğini irdlemiştik. Dillendirdiğimiz temel gerçekler ve buna bağlı olarak çıkardığımız sonuçlar Maoçu çizgideki Halkın Günlüğü’nü rahatsız etmiş olacak ki tarafımıza fiksiz bir küfürnameden öte bir değeri olmayan bir cevap yazısı yayınlamışlar. Başlık bile insanı gülümsetiyor, neyle karşılaşacağınızı biliyorsunuz: *Troçkist Hortlamayla Nepal Kalkışmasından Maoist Program Eleştirisi Çıkarmak!*¹ Metnin yazarı (ismi verilmemiş) klasik Stalinci bağnazlığı düzdünyacılık seviyelerine ulaştırıyor. En çıplak gerçekler bile körlemesine inkar ediliyor. İnsan pes diyor, ama tekrar tekrar anlatmak zorundayız.

Nepal’deki İhanetler Maoizmi Bağlamazmış! Öyle Mi?

Nepal’de geçtiğimiz ay patlak veren isyan, doğrudan doğruya 2006 Nepal Devrimi’nin ihanete uğratılmasının ardından başlayan çürümüş burjuva koalisyon hükümetleri sürecinin sonucudur. 2006’da Nepal işçileri ve köylülerinden burjuva cumhuriyetle

yetinmeleri istenmişti, işte o cumhuriyet iflas etti. 2006 ihanetinin baş aktörü **NKP(M) (Nepal Komünist Partisi (Maoist))** idi. NKP(M) 2007’den itibaren bir başka Stalinist parti olan **NKP(UML) (Nepal Komünist Partisi (Birleşik Marksist Leninist))** ile bazen ortaklaşa, bazen de dönüşümlü olarak, çoğu zaman yanlarına aldıkları çeşitli sağ partilerle defalarca iktidara geldiler; başbakanlık ve bakanlık koltuklarına oturdular. Bu yüzden de 2025 isyanında kitleler tarafından haklı olarak ülkedeki yoksulluk ve çürümüşlükten sorumlu tutuldular. Maoizmin Nepal’deki utanç verici iflasının teorik sonuçlarını açıklamak için 2006 Nepal Devrimi’nin nasıl ihanete uğratıldığını özetlemek zorundayız.

Nepal 2006’da dört başı mamur bir devrimci durumla karşı karşıyaydı. Monarşi çökmüş, egemen sınıf kontrolü yitirmiş, halk silahlanmıştı. İşçi-emekçi cumhuriyetinin kurulması an meselesiydi. Ama sürecin liderliğini yapan gerilla örgütü NKP(M) sosyalist bir devrimle işçi-emekçi cumhuriyetinin kurulmasına karşıydı; devrimi gerçekleştirmek yerine Nepal burjuvazisi ve hamisi ABD emperyalizmi ile anlaşma yoluna gitti. Evet, o dönem tüm dünyadaki Maoist partisi olan NKP(M), **ABD emperyalizminin dümen suyuna girdi**. Düşünün **Troçki**’yi lekelemek için koca koca devletlerin propaganda aygıtlarıyla

¹ <https://gazetepatika23.com/trockist-hortlamayla-nepal-kalkismasindan-maoist-program-elistirisi-cikarmak-172438.html>

on yıllar boyunca iftiralar atan ama hiçbir şey ortaya koyamayanlar kendi pratiklerinde ABD emperyalizminin maşası oluyor. Ama hiç utanmaları yok, hala gerçekleri ortaya koyan bizlere sataşip Troçki'ye hakaret edebiliyorlar! Tıynetlerini iyi bildiğimiz için şaşırıyoruz.

Yazarın kabullenmekte zorlandığı gerçek NKP(M)'nin "Maoist program gereği" hareket ettiğiydi. NKP(M), Nepal'in sosyalist devrime uygun olmayan feodal bir ülke olduğu gerekçesiyle, devrimi "hayali" demokratik aşamada durdurmuştu. Yani **İspanya'dan (1936) İran'a (1979), Yunanistan (1944) ve Portekiz'den (1974) Şili (1973) ve Endonezya'ya (1965)** daha nice devrim gibi Nepal Devrimi (2006) de Stalinist demokratik aşama bahanesiyle yarıda durdurulacak ve ihanete uğrayacaktı.

NKP(M) ve o zamanlar dünya çapında yere göre sığdıramayan liderleri **Prachanda**'nın önünde iki seçenek vardı: Ya işçi-emekçi iktidarını ilan edip dünya devriminin başladığını duyuracaklardı (sürekli devrim) ya da emperyalist kapitalistlerle uzlaşmaya varıp demokratik cumhuriyet yoluna gideceklerdi. NKP(M), Maoist programı aşamadı ve kaçınılmaz şekilde ikinci seçeneğe yönelmek zorunda kaldı. Zira hayat üçüncü bir seçeneğe yer bırakmaz. Başka ara bir formül yok. Ya sosyalizm ya da kapitalist gericilik:

bunun ortası bulunmuyor. Bugün Madagaskar'dan Peru'ya, Fas'tan İran'a isyan eden halkların önünde de herhangi bir demokratik aşama yok. Kapitalizmin yıkılmasını ve işçi iktidarının kurulmasını öngörmeyen her halk hareketinin tıkanması, yenilgiye uğraması kaçınılmazdır. **O yüzden "tek yol sürekli devrim" sloganı öylesine bir slogan değil, hayatın bir gerçeğidir.**

2006'da NKP(M) Stalinist/Maoist aşamalar teorisinin kaçınılmaz sonucu olarak kapitalizmin sınırları içerisinde kaldı ve ABD emperyalizmi ile birlikte ülkenin geleceğini neoliberalizme uygun şekilde dizayn etti. Eski ABD başkanı ve emperyalizmin Nepal misyonu liderliğini yapan

Jimmy Carter Maoistlerin demokrasiye bağlılığını öve öve bitiremiyordu. Peki o "hayali" demokratik aşamaya ne oldu? Bir Marksistin tahmin edeceği gibi demokratik aşama yalan oldu. Ne köylüye toprak dağıtıldı, ne feodal artıklar temizlendi, ne ulusal sorun çözüldü, ne ekonomik kalkınma başladı, ne emperyalizmin boyunduruğu gevşedi...

Rusya'daki proleter devrim programını reddeden Narodnizme Lenin'in getirdiği **"silahlı reformizm"** ve Troçki'nin getirdiği **"bombalı liberaller"** eleştirisi küçük burjuvaziye dair evrensel bir eleştiridir ve bu öngörünün Nepal'de, Kolombiya'da ve dünyanın birçok bölgesinde gerçekleşmesi Marksistleri şaşırtmaz.

Şimdi Maoist arkadaşlar diyorlar ki "NKP(M) revizyonist oldu, bu durum Maoizmi bağlamaz". Ancak bağnaz bir cemaat üyesi bu sonucu çıkarabilir. Ne yani koca gerilla hareketi birden bire revizyonist mi oldu! Ya da ne oldu da revizyonist oldu, başlarına taş mı düştü! NKP(M) revizyonist oldu, Stalin öldü SSCB sosyal faşist oldu, Mao öldü Çin bitti! Bakın, olgusal gerçekleri bu şekilde pervasızca inkar etmek, düşünsel bir tutum

olarak ele alınamaz. Ancak düzdünyacılığın bir çeşidi olarak görülebilir. Bu konulara gireceğiz.

Maoist “Yeni Demokrasi”, “Eski” Menşevizmden Ne Kadar Farklı?

Demokratik devrimi daha özgün bir şeymiş gibi göstermek için Maocular “yeni demokrasi” lafını kullanmayı pek severler. Oysa demokrasi öyle “**eski-yeni**” gibi laf salatalarıyla değil sınıfsal içeriği ile tanımlanır. Marksistler meseleye “hangi sınıfın demokrasisi?” diye bakar. Ayrıca bir şeyin başına “yeni” koyunca yeni olmuyor, nitekim Maoistlerin yeni demokrasi içeriği eski Menşevizmden başkası değil: demokratik aşama, ilerici burjuvazi, dördü sınıf ittifakı gibi sınıf işbirlikçi bir içerik, Maoizmin Menşevizmle aynılaşmasını doğurur. “**Yeni**” demokraside yeni olan hiçbir şey yoktur, Rus devrim tarihini bilenler bunun Menşevik teori olduğunu bilir. NKP(M)’nin imza attığı tarihsel ihanet bu yeni demokrasi programının bir sonucudur: demokratik aşama, ilerici burjuvazi, dördü sınıf ittifakı...

Yazarımızın konular üzerindeki cehaleti öyle büyüktür ki yenilgiye uğrayan **1905 Devrimi**’ni demokratik aşama olarak yutturmaya çalışıyor. Böylelikle 1917’deki sosyalist devrimden önce yaşanmış bir demokratik aşama icat ediliyor. Böylece tarih, dogmatik şemaya uymuş olacak. Ama ne uydurma! 1905 başarısız oldu ve gelmeyen demokratik devrimin sorunsalları da toplumun bağrında çözülemeden olduğu gibi kaldı. Demokratik devrimin görevlerini (toprak sorunu, feodallerin tasfiyesi, ulusal sorun, barış vb.) yerine getirmek **Ekim Devrimi**’ne kaldı. Demokratik görevler ancak sosyalist devrim tarafından yerine getirilebilirdi. Bolşevikler dünya devrimi için Komünist Enternasyonal’i örgütledi. İki de bir eşitsiz gelişmeden bahseden yazarımız eşitsiz-bileşik gelişme yasasını bilmediği ve hatta bu konuda bir fikri dahi olmadığı için Kautsky’lerin Marksizme bulaştırmaya çalıştığı mekanik şemaları tekrar edip duruyor (*Menşevizm, Stalinizm, Maoizm sırasıyla Kautsky’i tekrarladılar*).

Türkiye’deki Maoistler 2006 öncesi ve sonrasında Nepal’deki bu süreci alkışlamış, NKP(M) lideri Prachanda’yı Mao’dan sonraki en büyük Maoist ilan etmişlerdi! Yıllarca Nepal Devrimi diye ortalığı velveleye vermişlerdi! Derken NKP(M) seçimlerle iktidara geldi, burjuva partilerle koalisyonlar kurdu,

kendilerine inananları hayal kırıklığına uğratarak yozlaşmanın dibini boyladı. Ardından da bir sürü bölünme geçirdi. **Kaçınılmaz sonuçtu bütün bunlar**. Yıllar sonra mızrak çuvala sığmayınca, kötü kokular etrafı basınca bir zamanların NKP(M) hayranları NKP(M)’yi revizyonist ilan ediverdiler. Ama revizyonizmin gerçekte Maoizmden kaynaklandığı gerçeği işlerine gelmedi. Nasıl olsa sorgulama ve eleştiri, dogmatizm lehine terk edileli bir asır geçmiştir. İhanete uğrayan Nepal Devrimi’nin teorik sonuçlarını araştırmak yerine her zaman yaptıkları gibi sorumluluğu bir **günah keçisinin** üzerine yıkarak dogmaya sarılmak işlerine geldi. Meşakkatli hesaplaşmalar, dogmatik gelenek yanlıları tarafından aforoz edilmeyi ve en büyük günah olan “Troçkizm” suçlamasını beraberinde getireceği için korkutucudur. Ne var ki dogmalara sarılarak bir yere varılamaz, yavaş ölümü tercih etmiş olursunuz ve sonucunda da “Troçkist hortlakların” dönüşünden dem vurursunuz.

NKP(M) bir dizi bölünme ve birleşmenin ardından **NKP(Maoist Merkez)** adını aldı. Liderleri Prachanda 2008’den sonra kurulan 14 hükümette 3 kez başbakanlık koltuğuna oturdu. Son olarak 2022-2024 arasında hükümetin başına gelen NKP(MM) iktidar koltuğuna **monarşist Ulusal Demokratik Parti’nin (RPP) desteğiyle oturabildi**. Yozlaşmanın seviyesini düşünün artık. Ayak oyunlarından müteşekkil burjuva politikasının gereği bu hükümet de dayanaksız çıkınca yerine başka bir Stalinist parti olan **(NKP-UML)** geçti. Bu parti NKP(MM)’den de daha yoz, daha neoliberal bir partiydi ve sonunda halk isyanıyla kepaze bir şekilde devrildi. Nepal’in çok partili hayata geçtiği 17 yılda ana burjuva partisi **Nepal Kongre Partisi** ile birlikte dönüp dolaşıp iktidar koltuğuna oturan ve iktidarın nimetlerinden yararlanan, doğal olarak ülkedeki yozlaşmadan sorumlu tutulan NKP(MM) ve NKP(UML) halk isyanının hedefi oldular ve en büyük aşağılanmayı da halk nezdinde yaşadılar. Bu utanmaz burjuva politikacılar yüz ne arar dediğinizi duyar gibiyim.

Şimdi bizden istenen Nepal tarihi ve baş aktörleri olan Stalincileri ve Maocuları eleştirmeyelim, eleştireceksek de Stalinist ve Maoist programı işine katmayalım. Kusura bakmayın arkadaşlar, devrimcilik bu değil. “Falanca revizyonist oldu”

deyip işin içinden sıyrılmak mümkün değil. Türkiye sosyalist hareketi bağnazlıktan çok çekti.

Stalin Ölünce Revizyonist Kruşçev SSCB'yi "Sosyal Faşist" Yapmış! Öyle Mi?

Düzdünyacı arkadaşların bir başka günah keçisi Kruşçev'dir. Stalinciler SSCB'nin Kruşçev yüzünden rayından çıktığını anlatır, Maoistler ise işi daha ileriye götürür, **SSCB "sosyal faşist" ve "sosyal emperyalist" ilan edilir.** Sorumlu, revizyonist hain Kruşçev'dir. Şimdi bu iki perspektife göre de Stalin büyük bir deha, büyük bir lider ama onun el verdiği "prensi" Kruşçev nasıl olmuşsa büyük bir hain olmuştur! Prensi diyoruz zira kurnazlık ve iyi yalaka olmak dışında hiçbir vasfı ve liyakatı olmayan Kruşçev, tam da Stalin'in himaye ettiği ve hızla en tepeye çıkardığı bir isim. Peki soralım Kruşçev ile birlikte Sovyetler'de üretim ilişkileri mi değişti, sınıfsal bir altüst oluş mu yaşandı da bir karşı-devrimden bahsediyoruz? Tam tersine Kruşçev ile birlikte SSCB'de hayatın örgütlenmesi, sınıfsal esaslar ve Stalinci politikalar olduğu gibi kaldı. Ama önemli bir husus vardı. SBKP yönetici elitleri, Stalin ölünce Stalinist terörü sonlandırmak için ortak hareket ettiler. Akıl almaz boyutlardaki ölüm makinası durmalı, devlet baskısı makul seviyelere düşürülmeliydi çünkü bu boyutlardaki devlet terörü SSCB devlet aygıtına ve yönetici bürokrasiye zarar vermekteydi. SBKP'nin en tepesindeki Stalin'e en sadık isimler bile ertesi günü görüp göremeyeceklerini bilmiyordu, her an herkesin defteri dürülebilirdi. Bunu bizden değil, sadık

bir Stalinci olan Molotov'dan da dinleyebilirsiniz (Molotov Anlatıyor, F. Çuyev, Yordam Yayınları). Bu yüzden Stalin öldüğünde politbürodaki herkes ve bu arada diğer önemli kişilikler (**Kruşçev, Molotov, Malenkov, Voroşilov, Mikoyan, Kaganaoviç, Bulgakin vb.**) Stalinci terörü devam ettirmesi beklenen en güçlü kişi olan kötü şöhretli NKVD lideri **Laurenti Beria**'yı tasfiye etmek için birleşti. Beria o sıralar rejimin bel kemiği durumundaki devasa gizli polis ve istihbarat gücünü kontrol ettiği için SSCB'deki en güçlü kişiydi. Bu yüzden SBKP liderliği Beria'yı devirmek için ordu destekli çok gizli bir operasyon yürüttü. Stalin tarafından dışlanmış olan İkinci Dünya Savaşı kahramanı general **Zhukhov** bu desteği sağladı ve politbüro toplantısını güvenilir subaylarıyla basarak Beria'yı ortadan kaldırdı. Bu riskli tasfiye operasyonu Stalinci bürokrasi için gerekli bir normalleşme adımıydı. Gerçekten de SSCB'de daha sonra hiçbir üst düzey yönetici infaz edilmeyecekti. Yüksek bürokrasideki manevralarıyla genel sekreter olarak başa geçen Kruşçev, Stalinci terörün bütün suçlarını Stalin'in omuzlarına yükleyip kendisini ve parti aygıtını aklamak için Stalin aleyhine konuşmalar yaptı ve devlet katında Stalin'in itibarını düşürdü (destalinizasyon). Gelgelelim SSCB'nin Stalinist çizgisi aynen devam ettirildi. Stalin sonrası devlet terörü azalsa da, **bürokrasi hâlâ üretim araçları üzerinde mutlak kontrolü elinde tutuyordu.** Terörün azalması devletin ve üretim ilişkilerinin doğasını asla değiştirmede. SSCB'nin işçi sınıfını dışlayan, ezen, milliyetçi, kalkınmacı, polis devleti uygulamaları sürdü. Nasıl Stalin yönetimi 1945'te Yunanistan, İtalya, Fransa, daha öncesinde İspanya ve Çin'de devrimleri engellediyse SSCB'deki hakim bürokratik elitler de dünyadaki devrimleri

kendileri için bir tehdit olarak görmeyi sürdürdüler ve buna uygun şekilde devrimleri baltaladılar. Yani Stalin ve Kruşçev arasında öz yönünden büyük bir devamlılık vardır. İnsancıl olarak geçinen Kruşçev, 1956'da Macar işçilerinin daha insancıl bir sosyalizm ve özyönetim istemleriyle başlayan (Tito ilhamı) isyanını ezmekte ve binlerce insanı öldürmekte, yüz binlercesini sürgüne göndermekte tereddüt etmemiştir.

SSCB'nin çözülmesinin gerçek politik-teorik-tarihsel sebepleriyle yüzleşmek istemeyen Stalinciler tarihsel sorumluyu buldular: **Kruşçev revizyonizmi**. Maoistler ise dediğimiz gibi Stalin sonrası SSCB'yi sosyal faşist ilan ettiler. Gerçekte Stalin biraz daha yaşamış olsaydı SSCB-Çin çatışması Stalin zamanında yaşanmış olacaktı ve Maocu cepheye Stalin de düşman (revizyonist) ilan edilecekti. Stalin ile Mao arasındaki gerilimin uzun bir geçmişi vardır. Milliyetçi, süper devletçi ve otoriter kalkınmacı iki iktidar partisinin (SBKP ve ÇKP) Asya'daki jeopolitik çıkarlar ve dünya solu üzerindeki hegemonya mücadelesi için kapışmaları kaçınılmazdı.

Mao Ölünce Çin'de Sosyalizm Bitti, Öyle Mi?

Düzdünyacı arkadaşların bir diğer günah keçisi **Deng Xioping**. Çin konusunda hayal satanlar Mao'nun sosyalist prensiplere katı bir şekilde bağlı olduğunu, O'nun ölümüyle herşeyin bittiğini anlatırlar. Buna göre Çin'in serbest piyasaya açılmasının tüm sorumluluğu revizyonist Deng'e aittir. Oysa gerçekler bambaşkadır. Kültür Devrimi fiyaskosundan sonra ÇKP 1971-76 döneminde Mao liderliğinde keskin bir şekilde sağa kaymıştır. Mao'nun dünyadaki gerici diktatörlüklerle yakınlaşma politikası anlamına gelen **üç dünya teorisi** ve SSCB'ye karşı ABD ile stratejik ortaklık politikası Mao'nun eseridir. Yani Çin'in ABD egemenliğindeki dünya ekonomisine entegrasyonunun temellerini Mao atmıştır. 1971'de Kissinger'ın gizli Pekin ziyaretiyle başlayan diplomasi, 1972'de Nixon'ın Çin ziyaretiyle sonuçlandı. Bu Çin açısından tarihi bir kırılma anıydı. **Böylelikle Çin'in küresel kapitalizme entegrasyonunun ideolojik, diplomatik ve ticari kanalları açılmış oldu.**

ABD-Çin yakınlaşmasının sonuçları oldukça çarpıcı olmuştur. ABD başkanı Nixon Vietnam kasabıydı, Vietnam Savaşı da bu sırada son dönemindeydi. Mao, ABD'yle iyi ilişkileri gereği

Vietnam'a verdiği desteği kesmekle kalmadı Vietnamlılara "aşırı" isteklerinden vazgeçmeleri için baskı yapmaya başladı. ABD yenilip Vietnam birleştiğinde (1975), Çin bu başarıyı **Sovyet** etkisinin zaferi olarak değerlendirdi ve hiç hoş karşılamadı. 1978'de Vietnam, **Kamboçya'yı işgal ederek Pol Pot rejimini (Çin'in desteklediği Kızıl Kmerler)** devirdi. Düşününün bir "komünist" ülke başka bir "komünist" ülkeyi işgal ediyor. Komünizmin bu rejimler elinde ne kadar küçük düşürüldüğünü anlamak gerekir. Neticede Vietnam'ın bu hamlesi Çin'i öfkeliendirdi ve 1979'da **Çin Vietnam'a saldırdı** ("Vietnam'a ders verme savaşı"). Savaş Mao'nun ölümünden (1976) sonra Deng Xiaoping döneminde yaşansa da savaşın kökeni Mao'nun Nixon'la başlattığı stratejik yönelimde bulunuyordu. Yani Mao ile Deng arasında devamlılık vardı.

1973'te Şili'de sosyalist Allende'ye karşı gerçekleşen **Pinochet (CIA) darbesini** SSCB ve Küba kınarken Mao liderliğindeki Çin kınama yapmak şöyle dursun darbeden hemen sonra kanlı Pinochet rejimini resmen tanıdı. Bir başka örneği Afrika'dan verelim. Mao yönetimindeki Çin, **Angola** iç savaşında sosyalist **MPLA** ve destekçisi Küba ordusuna karşı ABD ve Güney Afrika'daki apartheid rejimiyle bir olup faşist **UNITA**'ya destek oldu (1975). Örnekler çoğaltılabilir, bu dış politika Mao sonrasında da devam ettirilmiş ÇKP ve desteklediği Afgan Maoist gerillalar ABD'nin emrindeki İslamcı cihatçıları desteklemiş ve askeri işbirliğine gitmiştir. Gelgelelim düzdünyacı arkadaşlarımız bizlere tertemiz bir Mao fotoğrafı sunuyor. Bütün suç hain revizyonist Deng'de. Size kim inansın! Bu kadar açıkları olduğu halde bizlere sataşıyorlar. Bu arkadaşları kendi tarihleriyle yüzleşmeye davet etmek gerekir.

Troçki Devrimleri Bilinmez Geleceğe Erteliyormuş! Sahiden Mi?

"Troçki tek ülkede devrimin başarısını, ayakta kalmasını öngörmüyordu. Kesintisiz devrim teorisini savunuyordu. Bu, özünde devrimi olanaksızlaştıran, bilinmez geleceğe erteleyerek fiilen devrim tasfiyecisi yaklaşım veya teoriydi, teorisiydi." Düzdünyacı yazarımız ne Lenin'den, ne Troçki'den ne de Marksist teoriden haberdar olduğu için bu şekilde atıp durmuş. Fazla uzatmadan bu cehalete cevabı Lenin'den verelim:

“Sadece bir devlet içinde yaşamıyoruz, bir devletler sisteminde yaşıyoruz. Sovyet Cumhuriyeti'nin uzun bir süre boyunca emperyalist devletlerle yan yana var olması düşünülemez. Sonunda, ya bir taraf ya da öteki taraf galip çıkacaktır.” (Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) 8.Kongresi, Mart 1919)

Yazar tek ülkede sosyalizm bakın nasıl da kuruldu diyor ama bir yandan da aynı yazıda SSCB'de 1956 itibariyle bir karşı devrim yaşandığı söylüyor. E, o zaman Troçki haklı çıkmış olmuyor mu! Yazar yine aynı yazıda 1976'da da Çin'deki “karşı devrimi” vurguladığına göre Troçki Çin'de de haklı çıkıyor. Devrimler dünyaya yayılmadığı için ne SSCB'de ne Çin'de sosyalist iktidarlar 30 yılı görememiş, kapitalizm karşısında yenilgiye uğramış. İnsan bu tutarsızlıklar karşısında gülümsemeden edemez.

Gerçekte olanaksız olan sosyalist bir iktidarın tek bir ülkede ayakta kalmasıdır. Bir ülkede iktidarı ele geçiren işçi sınıfı kendi iktidarını savunmak için devrimleri başka ülkelere yaymak zorundadır. Troçki'nin dediği şey basitti: işçi sınıfı iktidarının kalıcı olabilmesi için **devrimsel süreçlerin uluslararası ölçekte yayılması gerekir**. Troçki'ye göre Sovyet devleti dışıyla tırnağıyla kendisini savunmalı ve bunu yaparken bir yandan da tüm kapasitesiyle sosyalist dünya devrimi için mücadele etmeliydi. Tek bir ülkeye sıkışan işçi devleti, çevredeki kapitalist devletlerin askeri, ekonomik, diplomatik, kültürel kuşatması altında olacaktı. Bu yüzden Troçki, dünya devrimini vurgulayarak, işçi iktidarının güvenceye alınması ve işçi sınıfının küresel düzeyde örgütlenmesi gerektiğini savunuyordu; aksi takdirde bürokratik yozlaşma ve izolasyon riski kaçınılmazdı. Troçki'ye göre SSCB, Lenin dönemindeki politik esaslara göre yönetilmeliydi.

Devrimlerin yayılması zorunluluğu Troçki'nin bulduğu, Troçki'ye has bir fikir değildir. Marksist dünya görüşünün iktisadi, felsefi ve politik temelleriyle **“tek ülkede sosyalizm”** dogması arasında uzlaşmaz çelişkiler vardır. Politik teoriler toplumsal çıkarların bir yansımasıdır. SSCB'de işçi sınıfının devrimden hemen sonra bir sosjolojik grup olmaktan çıkacak şekilde atomize olması, buna karşın bu boşluğu çok güçlü bir bürokratik aygıtın doldurması ve yönetici bürokratların kendi toplumsal ayrıcalıklarının farkında olan bir gruba dönüşmesinin sonucu olarak tek ülkede sosyalizm sözde teorisi resmi devlet politikası olarak benimsenmiştir. Diğer taraftan Marksist ilkeler açısından işçi devrimlerinin

yayılması zorunluluğu tartışma konusu bile değildir. Bu yüzden de Marksistler en başından itibaren Enternasyonal olarak örgütlenmiştir. Lenin döneminde Komünist Enternernasyonal dünya devrimini gerçekleştirmek ve işçi-emekçi devrimlerine liderlik etmek için kurulmuştur. 1920'de kurulan ilk TKP'nin **“amele-reçber şuraları hükümeti” ve “cihan komünizmine”** dayanan programı hatırlanmalıdır. Bu düpedüz sürekli devrim programıdır.

Komintern'in 1922 yılında toplanan IV. Kongresi, Lenin in kaleme aldığı bir kararda şu satırlara yer vermiştir:

IV. Dünya Kongresi, proleter devriminin hiçbir zaman tek ülke sınırları içinde muzaffer olamayacağını, ancak uluslararası ölçekte ve dünya devrimine ulaşarak zafer kazanabileceğini bütün ülkelerin proleterlerine hatırlatır.

Lenin yine aynı kongrede, uluslararası durumu değerlendirdiği bir başka konuşmada ise şunları söyler :

Dünya devrimi çok uzak değildir, ama özel bir takvime göre de ilerleyemez. İki devrim yaşamış olan bizler bunu anlayabiliriz. Ancak biliyoruz ki, her ne kadar emperyalistler *dünya devrimini* bastıramazlarsa da, bazı ülkeler muhtemelen yenilgiye uğrayacaktır, hatta daha büyük kayıplar bile mümkündür.

Lenin'den ve Komünist Enternayonal programlarından dünya devrimi vurgusuna dair bir dolu alıntı yapabiliriz. Görüldüğü gibi sosyalist dünya devrimi fikri Troçki'ye özgü olan birşey değildir. Ama 20.yy. boyunca Stalinizmin revizyonist çarpıtmaları, anti-Troçki karalama kampanyası içerisinde kendisini gizledi. Böylelikle “sosyalist dünya devrimi” hedefi Troçki'nin buluşu olarak, Troçkizmle mücadelenin gereği olarak mahkum edildi. Yerine ulusal programlar, yurtsever tantanalar ve sınıf işbirliği politikaları kondu. Buna karşı çıkan “Troçkizm” şeytanlaştırıldı. Oysa sosyalist dünya devrimi fikri Marksist Leninist programın ayrılmaz parçasıdır. Aslında şeytanlaştırılan Troçki şahsında Marx ve Lenin'in devrimci öğretilerinden başkası değildi. Bugün, 20. yüzyıldan günümüze uzanan teorik çarpıtmaları temizlemek; kimlikçiliğe ve sınıf işbirlikçiliğe karşı mücadele etmek; yerine proleter devrimi merkeze alan, enternasyonalist komünist bir gelenek inşa etmek gerekiyor.

KAPİTALİZMİN ÜVEY EVLADI KEYNES

Davud Caner B.

Giriş

John Maynard Keynes, 1883'te herhangi bir yerde değil, **Britanya İmparatorluğu'nun kalbinde ve en parlak çağında** dünyaya geldi. Babası Cambridge'de iktisat hocası, annesi belediye meclis üyesi; yani Keynes sadece burjuva sınıfın mensubu değil onun ideolojik merkezi sayılabileceği bir ailede ve akademik yapıda yetişti. Böyle bir ortamda yetişen birinin **kapitalizmi yıkma hayaline kapılması zaten beklenemezdi.**

Ama Keynes'i klişe bir "liberal elit" olarak görmek de kolaycı olur. Çünkü o sadece sistemden nemalanan biri değildi; sistemi anlamak isteyen, dahası onu yeniden tasarlamak isteyen biriydi. Cambridge'de felsefe okuması, G.E. Moore ve Bertrand Russell gibi isimlerle aynı entelektüel iklimi soluması onun düşünce biçimini keskinleştirdi. Keynes, Marx gibi çelişkilerden devrim çıkarmazdı;

çelişkilerden yeni denge formülleri üretti. Bu yüzden bazı Marksistler onu küçümser ama tarihsel materyalizmin bize öğrettiği şudur: **Her düşünür sınıfının çocuğudur, ama her çocuk sınıfına aynı akılla hizmet etmez.** Keynes, burjuvazinin çocuğu olarak doğdu ve burjuvaziye ikna ederek kurtarmak istedi.

Onun asıl etkisi kendi ömründe değil, ölümünden sonra başladı. 1946'da öldüğünde Keynesçilik hâlâ "kavga çıkaran bir fikir"di; 1950'lerde ise devlet politikası, 1960'larda neredeyse resmi ideoloji haline geldi. Ve işte ironi burada: Keynes yaşarken "tuhaf bir entelektüel"di; öldükten sonra **kapitalizmin peygamberi** ilan edildi.

1. Bölüm: Klasik İktisada Açılan Cephe ve Say Yasası

Keynes'in teorik çıkışı, öncelikle bir isyandı ama

devrimci değil, kurtarıcı bir isyandı. Onun hedef aldığı “klasik iktisat”, Marx’ın anladığı anlamda Smith ve Ricardo’yu değil, onları dönemin ihtiyaçlarına göre budayan neo-klasik Marshallcı ortodoksluğu kapsıyordu. Yani Keynes aslında “büyük ustalara değil, onların mirasını budayan mirasyedilere” saldırıyordu. Bu açıdan bakınca, Marx’ın “vülger iktisatçılar” dediği kesimle Keynes’in “klasikler” dediği çevre aşağı yukarı örtüşmektedir.

Bu çevrenin en büyük dogması **Say Yasası** idi: “Her arz kendi talebini yaratır.” Bu cümle uzun yıllar boyunca “ekonomi bilimidir” diye okutuldu; çünkü 19. yüzyılda kapitalizm gerçekten de böyle işliyor gibiydi. Krizler kısa sürüyor, piyasa bir şekilde toparlanıyordu. Bu yüzden iktisatçılar her taşın altına bir teori sokma gereği duymadan “uzun vadede piyasa kendi dengesini bulur” deyip geçiyorlardı. Marx bunu çürütmek için ciltler yazmıştı ama burjuvazi onu duymadı; Keynes ise bir gün kalktı ve “Madem piyasa kendi kendini düzeltiyor, o halde neden Londra’da her köşe başı işsizle dolu?” sorusunu sordu ve o ünlü “Uzun vadede hepimiz ölüyüz” çıkışını yaptı. Burjuvazi bu kez duymak zorunda kaldı.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’da işsizlik “geçici bir dalgalanma” olmaktan çıkıp kalıcı bir gerçeklik haline geldiğinde, ortodoksi takıldı. “Ücretleri düşürün, işsizlik biter” diyorlardı ama düşürdüler, yine bitmedi. Keynes bu tabloya bakıp şu basit gerçeği söyledi: “**Sorun arzda değil, talepte.**” İşçilerin alım gücü yoksa, kapitalist yatırım yapmaz; yatırım olmazsa üretim artmaz; üretim artmazsa istihdam da olmaz. Bu kadar açık bir döngü varken hâlâ “piyasa çözer” demekle ısrar etmek aptallık değilse, en hafifinden sınıfsal körlüktü.

İşte bu yüzden 1936’da yazdığı kitabının adını **İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi** koydu. Çünkü klasiklerin “genel teori” diye pazarladıkları şey aslında **tam istihdamın özel koşullarına** dayanıyordu. Keynes’in amacı şuydu: “Sizin genel dediğiniz şey, ancak kriz olmadığında geçerli. O halde asıl genel olan krizdir, işsizliktir, belirsizliktir. Teori oradan başlamalıdır.”

Ve böylece Keynes, piyasanın kutsal

varsayımlarına karşı bir burjuvanın diliyle ama cesaretle meydan okudu.

2. Bölüm: Bretton Woods, Para Düzeni ve Makroekonominin Kuruluşu

Keynes çoğu zaman “devlet müdahalesini meşrulaştıran iktisatçı” olarak anılır ama onun asıl gayesi sadece ulusal ekonomiyi değil, uluslararası kapitalist düzeni de yeniden tasarlamaktı. Bu yönüyle o, devrimci değildi ama muhafazakâr da değildi; krizi idare eden değil, krizi kurumsal biçimde önleyecek bir finansal mimarinin peşindeydi.

Bu niyet ilk kez Versailles Antlaşması tartışmalarında açığa çıktı. Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Almanya’ya ağır tazminatlar dayatıldığında Keynes buna karşı çıktı. The Economic Consequences of the Peace (Barışın Ekonomik Sonuçları) adlı kitabında açıkça uyardı: “Almanya’yı çökertmek sadece Almanya’yı değil, bütün Avrupa’yı çökertir.” Çünkü Keynes’e göre kapitalist ekonomi ulusal sınırlarla sınırlanamazdı; **bir ülkenin çöküşü diğerlerinin refahıyla dengelenemez, yalnızca krizi derinleştirirdi.** Bu anlamda Keynes, emperyalizmin intikamcı damarına değil, **uluslararası istikrar arayışına** sesleniyordu.

Bu çizginin devamı 1944’te **Bretton Woods Konferansı’nda** görüldü. Savaş sona ererken dünya ekonomisinin yeniden nasıl kurulacağı tartışılıyordu. Keynes, İngiltere adına oradaydı; ama o artık sadece bir iktisatçı değil, **küresel finans mimarisinin başmühendisi** olmayı hedefliyordu.

Teklif ettiği şey açıktı: Dünya ticaretini ve ödemeler dengesini düzenleyecek “uluslarüstü” bir para sistemi. Keynes, her ülkenin ulusal parasına bağımlı olmayan yeni bir takas birimi önerdi: “**Bancor.**” Bu modelde hiçbir ülke rezerv para imtiyazına sahip olmayacaktı. Yani Keynes, hegemonya riskini denge hesaplarıyla sınırlamak istiyordu.

Fakat ABD'nin niyeti denge değil üstünlüktü. Amerikan delegasyonu Bancor'u reddetti ve dolar rezerv para olarak konumlandı. Keynes uluslararası istikrar mimarisini kurmak isterken, ABD uluslararası hiyerarşiyi kurdu. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası böyle doğdu; ama Keynes'in hayalindeki gibi dengeleyici kurumlar olarak değil, dolar sisteminin sigortacıları olarak.

Keynes'in faiz, para ve likidite üzerine geliştirdiği düşünceler bu defa ulusal ekonomiye değil, dünya finansına uyarlanmak zorundaydı. Bretton Woods sonrası likidite artık ABD Hazine tahvillerinin sorunuymdu. Faiz sadece yatırım kararını değil, **uluslararası sermaye akışlarını** belirliyordu. Daha önce “tasarruf ve yatırım” iç dengesi tartışması yürütmüş olan Keynes, bu defa “fazla veren ülkelerle açık veren ülkeler arasında kurumsal denge” kurmaya çalışıyordu.

Ve ironiye bakın ki: Makroekonominin kurucusu olarak, ilk kez ulusal krizleri değil küresel krizi çözmeye zorlandı. Ama dünya Keynesçi dengeye değil, Amerikan hegemonyasına teslim oldu.

Bretton Woods'ta Keynes kaybetti ama “kapitalizmi nasıl kurtarabileceğine dair en rasyonel yanıtı vermiş” olarak kaybetti.

3. Bölüm: Devlet Müdahalesi, Sosyal Demokrasinin Yükselişi ve Keynesçiliğin Çöküşü

Keynes'in fikirleri önce teorik bir bomba gibi patladı; ardından Batılı devletlerin resmi politikası haline geldi. 1945 sonrası Batı dünyasında uygulanan kamu harcamaları, tam istihdam hedefi, ücret artışları ve sosyal güvenlik sistemleri “refah devleti” adıyla kutsandı. “Kapitalizmin altın çağı” olarak da adlandırılan bu dönem düzenin devamı için sınıf mücadelesine verilen kontrollü tavizlerle bir refah döneminin kapısını aralamıştı.

Sosyal demokrat partiler, Keynes'in teorisini sadece ekonomik bir reçete olarak değil, sınıf mücadelesini yumuşatma aracı olarak kullandılar. Batılı işçi sınıfının radikalliği verilen tavizlerle dizginlenmeye çalışıldı ve bir “sendikacılık” çizgisine hapsedildi. Dünyanın geri kalanının bu refah ve genişlemeden aldığı pay sınırlı kaldığı kaldığı ölçüde dünya çapında sınıf mücadelesi serpildi ve radikalleşti.

ABD bu refah devletleri döneminin faizle borç veren tefecisi rolündeydi. Bretton Woods sistemini kuran ülke, aynı sistemi ilk bozan ülke oldu. Çünkü 1960'larda kamu harcamaları ve savaş finansmanı (Kore ve Vietnam) nedeniyle ABD'nin altın rezervleri erimeye başlayınca, Başkan Nixon 1971'de altın standardını tek taraflı olarak iptal etti. Böylece Keynesçi para düzeni daha ömrünü doldurmadan çöpe atıldı.

Bu kopuşun ardından yepyeni bir kavramı ortaya çıkardı; **stagflasyon**. Ekonomik durgunluk ve yüksek enflasyonun bir arada yaşanması anlamına gelen bu olgu klasik teoriye göre imkânsız, Keynesçi teoriye göre ise “olmaması gereken” bir durumdu. Olmaması gereken oldu; çünkü Keynesçilik krizi çözmek yerine sadece ertelemişti.

Ve işte o noktada burjuvazinin düşen kar oranlarını ayağa kaldırmak için yeni yol haritası, sermayesiyle her alanı hızla fethe çıkmak ve önündeki engelleri vıkmak için karşı taarruz baslatmaktı. Örautlü isci

sınıfının buna geçit vermeyeceğini bildikleri için 11 Eylül 1973'te Şili'den başlayacak darbelerle dünya çapında kanlı bir hesaplaşma sürecine giriştiler. Batı Avrupa ve ABD'de sınıf mücadelesinde yaşanan tıkanma nedeniyle yasal saldırganlıklar, baskılarla bu süreç tamamlandı; grev hakkı sınırlandı, sendikalar dağıtıldı, toplu sözleşmeler işlevsizleştirildi. Sermaye, uzun süre tahammül ettiği "sosyal barış" faslını kapatmıştı; artık uzlaşma değil itaati dayatıyordu. Kâr oranları yeniden yükselirken Keynesçilik de sessizce sahneden indirildi. Yerine gelen şey yeni bir iktisat teorisi değil, "piyasa" adı verilmiş bir sınıf saldırısı rejimiydi.

Sosyal demokrasi ise bu süreçten ideolojik olarak çökmüş halde çıktı. Çünkü sırtını Keynes'e dayamış bir reformculuk, patronlara "biraz daha ver" dediğinde makuldü; patronlar "hiçbir şey vermeyeceğim" dediğinde söyleyecek sözü kalmadı. İşte tam bu yüzden 1980 sonrası sosyal demokrat liderler - Mitterrand'dan Blair'a, Schröder'den Gonzalez'e kadar - Keynesçilikten neoliberalizme gönüllü geçiş korusu oldular.

Keynesçilik böylece tarih sahnesinden sessizce ve itibarsızlaşarak çekildi. Bir zamanlar kapitalizmi kurtaran reçete, bir sonraki kriz geldiğinde "artık işe yaramıyor" denilerek çöpe atıldı.

Sonuç: Kapitalizmin En Zeki Evladı, Solun Kapisına Bırakılan Üvey Çocuk

Keynes, ne solcuydu ne devrimci. Burjuva iktisadının sınırları içinde kaldı, o sınırları aşmaya değil, o sınırların içini yeniden düzenlemeye

çalıştı. Marx'la arasında bir köprü kurmadı; hatta muhtemelen Marx'ı hiç ciddi biçimde okumadı. Çünkü o, kapitalizmin aşılacak bir sistem değil, onarılacak bir yapı olduğuna inanıyordu. Ve dürüst olmak gerekirse bunu ustalıklı yaptı.

Kapitalizmi ölüm döşeginden kaldırdı. Birinci Dünya Savaşı sonrası çöküşü önledi, Büyük Buhran'ın ardından sistemi yeniden ayağa kaldıracak reçeteyi yazdı. Devlet müdahalesini meşrulaştırdı, tam istihdamı hedef haline getirdi, refah devleti modelinin zeminini hazırladı.

Ama tarih, büyük katkıları olanlara her zaman vefalı davranmaz. Keynesçilik işlevini yitirince kimse Keynes'e teşekkür etmedi. Bir zamanlar kapitalizmi kurtarmak için baştaçı edilen adam, sonraki kuşak liberallerce "romantik hayalci", "devletçi muhasebeci", "eski kafalı bürokrat" diye küçümsendi. Böylece Keynes, kapitalizmin en zeki evladı olmasına rağmen, kimsenin sahiplenmediği bir üvey çocuğa dönüştü. O, kapitalizmi kurtarmak isteyenlerin en parlak aklydı. Biz ise kapitalizmi bitirmek isteyenlerin tarafındayız.

Kaynakça

Keynes, John Maynard. İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi, Kalkedon Yayınları, çev. Prof. Dr. Uğur Selçuk Akalın 2010

Delfaud, Pierre. Keynes ve Keynesçilik, Dost Kitabevi Yayınları, çev. İsmail Yerguz, 2010

Eaton, John. Keynes'e Karşı Marx, Evrensel Basım Yayın, çev. Tongu. Ok, 2009

Itoh, Makoto & Lapavitsas, Costas. Para ve Finansın Ekonomi Politikası, Yordam Kitap, çev. Tuncel Öncel, 2008

